National Library
of Sweden

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2013

Ref.
SOU
1968:4

Statens
offentliga
utredningar
1968: 4
Justitie-
departementet

Handläggningen av säkerhetsfrågor

SOU

Utlåtande av
Parlamentariska nämnden i Wennerströmaffären
Stockholm 1968

Statens offentliga utredningar 1968

Kronologisk förteckning

1. Ekonomisystem för försvaret. Esselte. Fö.
2. Ekonomisystem för försvaret. Bihang. Esselte. Fö.
3. Kreditmarknadens struktur och funktionssätt. Esselte. Fi.
4. Handläggningen av säkerhetsfrågor. Isaac Marcus. Ju.

Anm. Om särskild tryckort ej anges, är tryckorten Stockholm.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1968: 4
Justitiedepartementet

HANDLÄGGNINGEN AV SÄKERHETSFRÅGOR

UTLÅTANDE

AV

PARLAMENTARISKA NÄMNDEN I WENNERSTRÖMAFFÄREN

Kungl. Maj:t har den 12 januari 1968 beslutat, att utlåtandet skall offentliggöras

ISAAC MARCUS BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG
STOCKHOLM 1968

Innehållsförteckning

Skrivelse till Konungen

Punkter

A. *Inledning* . . . . . 1— 3

B. *Begreppsbestämningar* . . . . . 4— 5

C. *Nämndens uppdrag* . . . . . 6— 16

D. *Allmän bakgrund* . . . . . 17— 41

Säkerhetstjänstens inriktning i Sverige . . . . . 17— 19
Det internationella spionagets syften . . . . . 20— 28
Något om den internationella spionageverksamheten . . . . 29— 33
Underrättelseverksamhet i Sverige 34
Synpunkter på läget i Sverige . . . . . 35— 41

E. *Huvuddragen av säkerhetstjänstens organisation* . . . . . 42— 97

Den polisiära säkerhetstjänsten . . . . . 42— 52
Den militära säkerhetstjänsten . . . . . 53— 59
Samordning mellan polisiär och militär säkerhetstjänst . . . 60— 64
Civila verk och myndigheter . . . . . 65— 69
Företag med uppdrag av betydelse för rikets säkerhet . . . . 70— 75
Säkerhetsfrågor inom departementen . . . . . 76— 81
Utrikesförvaltningen . . . . . 82— 88
Säkerhetsfrågorna inför regeringen . . . . . 89— 96
Riksdagen 97

F. *Säkerhetsunderrättelsetjänsten* . . . . . 98—125

Allmänt. . . . . 98—101
Inhämtning . . . . . 102—107
Spaning . . . . . 108—118
Utlänningskontroll . . . . . 119—123
Bearbetning m. m. . . . . 124—125

G. *Säkerhetsskyddstjänsten* . . . . . 126—272

I. Infiltrationsskydd . . . . . 127—237
Bestämmelser om personalkontroll . . . . . 128—144
1961 års Kungl. brev . . . . . 129—135
Personalkontrollberättigade myndigheter; handläggningen 136—141
Försvaret . . . . . 142—144
Kontrollsystemet i Storbritannien . . . . . 145—148
Säkerhetsavdelningens register . . . . . 149—174
Lagen om polisregister 150
Kraven på registret . . . . . 151—154
Krav på medborgerlig pålitlighet . . . . . 155—156

Punkter

Annan registrering . . . . . 157—164
Registreringen förr och nu. . . . . 165—174
Nämnden om säkerhetsavdelningens register . . . . . 175—189
Direktiv för registreringen? . . . . . 175—180
Politiska ytterlighetsriktningar . . . . . 181—187
Slutsatser . . . . . 188—189
Nämnden om utlämnande av uppgifter . . . . . 190—205
Förslag till ändringar. . . . . 192—200
Utlämnandekontrollen . . . . . 201—205
Nämnden om personalkontroll . . . . . 206—237
Erfarenheter från Wennerströmaffären . . . . . 206—209
Betydelsen av personalkontroll. . . . . 210—211
Begränsning av antalet kontroller . . . . . 212—214
Differentiering av kontrollen . . . . . 215—217
Ökad offentlighet . . . . . 218—219
Förfarandet . . . . . 220—227
Kontroll inom polisväsendet m. m. . . . . 228—230
Särskild klagoinstans? . . . . . 231—232
Återkontroll m. m. . . . . 233—237

II. Sekretesskydd . . . . . 238—256
Erfarenheter från Wennerströmaffären . . . . . 238—241
Säkerhetsskyddsföreskrifter . . . . . 242—247
Utpasseringskontroll m. m. . . . . 248—256

III. Tillträdesskydd . . . . . 257—263

IV. Kontroll av säkerhetsskyddet . . . . . 264—266

V. Utbildning i säkerhetsskydd m. m. . . . . 267—272

H. *Debatten om säkerhetstjänsten* . . . . . 273—285

I. *Sammanfattning och avslutande synpunkter*. . . . . 286—307

Bilagor

Sidor

1. Personalkontrollberättigade myndigheter (vid punkt 136) . . . 101
2. Ansökningsblankett för departementen (vid punkt 141) . . . . 102—103
3. Några omdebatterade »säkerhetsfall» (vid punkt 284) . . . . . 104—127

Till KONUNGEN

Eders Kungl. Maj:t har den 13 december 1963 utsett ledamöterna i riksdagens första kammare Axel Wilhelm Strand, John Allan Hernelius, Torsten Andersson och Axel Georg Pettersson samt ledamöterna av riksdagens and-

ra kammare Sven Mauritz Wedén och Karl Hilding Johansson med uppgift att såsom parlamentarisk nämnd *dels* företaga en allsidig granskning av det genom undersökningskommissionens i den s. k. Wennerströmaffären (jämför SOU 1964: 15) försorg samlade utredningsmaterialet *dels* överväga de principiella riktlinjerna för handläggningen av säkerhetsfrågor. Det har uppdragits åt Strand att vara nämndens ordförande varjämte chefen för justitiedepartementet bemyndigats att utse sekreterare åt nämnden. Med stöd av detta bemyndigande har statsrådet Herman Kling den 19 december 1963 utsett hovrättsrådet i Svea hovrätt Lars-Erik Tillinger att vara sekreterare åt nämnden. Den 24 februari 1967 förordnade Kungl. Maj:t ordföranden i nedre justitierevisionen, revisionsekreteraren Anders Litzén att biträda nämnden som expert.

Nämnden har den 23 april 1964 avgivit rapport (SOU 1964: 17) i anledning av granskningen av undersökningskommissionens utredningsmaterial.

Härmed får nämnden i underdånighet överlämna ett stencilerat utlåtande rörande återstoden av uppdraget. Utlåtandet är enhälligt och experten instämmer däri.

Utlåtandet innehåller uppgifter av hemlig natur. Med hänsyn till det starka allmänna intresset av saklig information om de behandlade frågorna hemställer nämnden att utlåtandet offentliggöres.

Stockholm den 30 december 1967.

Underdånigst

AXEL STRAND

TORSTEN ANDERSSON

ALLAN HERNELIUS

HILDING JOHANSSON

GEORG PETTERSSON

SVEN WEDÉN

Lars-Erik Tillinger

A. Inledning

1. Frågor om behandling av säkerhetsärenden har diskuterats i ett flertal utredningar under åren efter andra världskriget. Främst bör nämnas Parlamentariska undersökningskommissionens angående flyktingärenden och säkerhetstjänst (»Sandlerkommissionen») betänkande III angående säkerhetstjänstens verksamhet (SOU 1948: 7). Även 1957 års industriskyddskommitté skall omnämnas i detta sammanhang. Kommittén avgav i augusti 1957 en stencilerad — hemlig — promemoria (försvarsdepartementet), som behandlade sekretesskyddet vid företag, som tages i anspråk för hemliga projekt för totalförsvaret samt organisatoriska anordningar för kontroll av detta sekretesskydd. I maj 1958 avgav kommittén ytterligare två stencilerade promemorior. Den ena behandlade spörsmålet om ett samarbetsorgan för sekretessfrågor och inrättande av ett centralt mätningskontor samt den andra personalkontroll m. m. Säkerhetsfrågor har även fått viss praktisk belysning i de offentliga utredningar, som gjorts i direkt anslutning till Wennerströmaffären, nämligen utlåtande av juristkommissionen i Wennerströmaffären (SOU 1964: 15) och parlamentariska nämndens tidigare rapport (SOU 1964: 17), vilken senare främst var avsedd att tjäna till ledning vid konstitutionsutskottets bedömning av statsrådens ansvarighet. Nyssnämnda utlåtande och rapport avgavs respektive den 20 och den 23 april 1964. Behandlingen av säkerhetsärenden beröres även av andra pågående eller nyligen avslutade utredningar. I första hand bör här nämnas militära säkerhetsutredningen (MSU), som arbetat med en utredning om den militära säkerhetstjänsten i krig och fred. MSU har framlagt flera delbetänkanden (icke offentliga), av vilka det första upptager en i direktiven anbefalld funktionell studie av den militära säkerhetstjänsten ävensom en belysning av anknytningen till och samordningen med samt eventuellt föreliggande behov av klarare gränsdragning mot säkerhetstjänsten inom totalförsvaret i övrigt. För att uppfylla dessa direktiv har MSU ansett det ofrånkomligt att, åtminstone i huvuddrag, analysera målsättning, inriktning och organisation för totalförsvarets säkerhetstjänst. Parlamentariska nämndens och MSU:s uppdrag sammanfaller följaktligen i väsentliga delar. MSU:s andra betänkande innehåller en granskning av den militära säkerhetstjänstens fredsorganisation med förslag i personellt och kostnadsmässigt hänseende. Nämnden har beretts tillfälle att avgiva yttrande över MSU I och II.

2. Även en del andra offentliga utredningar angår förhållanden, som är av betydelse vid en principdiskussion av säkerhetsfrågornas behandling. Sålunda må erinras om offentlighetskommitténs uppdrag att verkställa en över-

syn av lagstiftningen om allmänna handlingars offentlighet och därmed sammanhängande frågor, vilken utredning resulterat i tre betänkanden, såvitt nu är av intresse ett principbetänkande (avgivet 1964) och ett betänkande »Offentlighet och sekretess» (SOU 1966: 60—61), som innehåller ett slutligt ställningstagande från kommitténs sida till problemkomplexet rörande allmänna handlingars offentlighet. Utredningen om skyddsområdena, vilken haft att överväga systemet med skyddsområden eller eventuella andra metoder för skydd av totalförsvarets anläggningar, har år 1966 framlagt ett betänkande (Försvarsdepartementet, stencilerad PM). Slutligen må omnämnas utredningen om utformningen av utlänningskontrollen jämte därmed sammanhängande frågor. Sistnämnda utredning, som har i uppdrag att verkställa en översyn av utlänningslagstiftningen och därmed överväga den i detta sammanhang betydelsefulla s. k. inre utlänningskontrollen, har avgivit två delbetänkanden. Av dessa behandlar det senare, benämnt »Invandringen» (SOU 1967: 18), spörsmål som har intresse ur säkerhetssynpunkt.

3. I detta sammanhang må omnämnas en utländsk utredning, den s. k. Radclifferapporten, som innehåller en i april 1962 under ordförandeskap av Lord Radcliffe avgiven brittisk kommittérapport (»Security Procedures in the Public Service», Her Majesty's stationary office, London) angående den statliga brittiska underrättelsetjänsten. Radclifferapporten behandlar principerna för säkerhetstjänstens funktioner och är därför av intresse för det här föreliggande uppdraget, särskilt som den brittiska kommittén på ett även för svenska förhållanden naturligt sätt starkt understryker den enskilde medborgarens rättsskyddsintresse vid konflikter med säkerhetskraven. Även i andra brittiska utredningar som offentliggjorts under senare år har säkerhetsfrågor behandlats med ganska stor öppenhet.[1] Under år 1967 har en norsk kommitté (det s. k. Mellbye-utvalget) avgivit ett betänkande angående den norska säkerhetstjänsten. Huvuddelen av det hemliga betänkandet har offentliggjorts i en stencilerad sammanfattning. För övrigt finnes inom ämnesområdet underrättelsetjänst och säkerhetsfrågor en utomordentligt rikhaltig utländsk litteratur, till stor del med uppgiven dokumentär bakgrund. Det kunskapsstoff, som man — med stor försiktighet — kan inhämta därur, är emellertid ofta svårt att inpassa på svenska förhållanden.

Report of the Tribunal Appointed to Inquire into the Vassall Case and Related Matters (1963), Lord Dennings Report (1963), Report of the Standing Security Commission June 1965, alla utgivna på Her Majesty's stationary office, London.

B. Begreppsbestämningar

4. Säkerhetstjänsten brukar med hänsyn till dess funktioner indelas i säkerhetsunderrättelsetjänst och säkerhetsskydd.

Till *säkerhetsunderrättelsetjänst* hör inhämtning, insamlande och bearbetande av sådant underrättelsematerial, som den polisiära och militära säkerhetstjänsten behöver för att kunna bedöma och bekämpa angrepp mot landets inre och yttre säkerhet. Inhämtning och insamlande av underrättelsematerial kan ske genom öppna källor, genom hemliga kanaler och genom spaning. Bearbetning innebär att det inhämtade materialet göres tillgängligt för studium genom översättning, sammanställning, referat etc. Till säkerhetsunderrättelsetjänsten räknas systematiskt även delgivningen av säkerhetsunderrättelsematerial dvs. de underrättelser myndigheterna emellan som i detta sammanhang behöves.

Säkerhetsskyddet omfattar infiltrationsskydd, sekretesskydd, tillträdesskydd, kontroll av säkerhetsskyddet samt utbildning i säkerhetsskydd.

a) *Infiltrationsskyddet* avser att säkerställa att endast personer som är pålitliga ur säkerhetssynpunkt får anställning eller uppdrag med tillgång till informationer som är hemliga med hänsyn till rikets säkerhet. Det förfarande som användes för att söka utröna en persons pålitlighet ur säkerhetssynpunkt kallas personalkontroll.

b) *Sekretesskyddet* skall tjäna till att innehållet i hemlig handling eller annan uppgift av betydelse för landets säkerhet ej kommer till obehörigs kännedom.

c) *Tillträdesskyddet* innefattar skydd mot obehörigt tillträde till kontor, byggnad, anläggning, fartyg, luftfartyg, område m. m., där hemlig handling eller information finnes eller hemlig verksamhet bedrives.

d) *Kontroll av säkerhetsskyddet* åsyftar att utröna detta skydds effektivitet och kvalitet genom kontroller.

e) *Utbildningen i säkerhetsskydd* avser att genom information och utbildning meddela kunskap i säkerhetsfrågor och verka för att säkerhetsmedvetandet inom totalförsvaret hålles på en med hänsyn till andra skyddsåtgärder godtagbar nivå.

5. Den polisiära säkerhetstjänsten i Sverige har officiellt benämningen: den särskilda polisverksamheten för hindrande och uppdagande av brott mot rikets säkerhet m. m. För denna verksamhet finnes en särskild avdelning inrättad inom rikspolisstyrelsen.

C. Nämndens uppdrag

6. Såsom tidigare sagts har nämnden att yttra sig om de principiella riktlinjerna för handläggning av säkerhetsfrågor. Det synes till en början lämpligt att något precisera vad som i detta sammanhang menas med säkerhetsfrågor. Självklart avses rikets yttre och inre säkerhet, alltså frågor om skydd för dess frihet och oberoende i förhållande till främmande makt samt frågor om skydd för vårt på fria val grundade styrelsesätt. Om man begagnar en anknytning till brottsbalken torde begreppet alltså väsentligen avse frågor om förhindrande eller uppdagande av vissa brott mot 13, 18 och 19 kapitlen i den mån dylika ärenden med hänsyn till säkerhetsaspekten företer särdrag i förhållande till den allmänna brottsbekämpningen. Uttrycket »säkerhetsfråga» är dock ej entydigt genom den sålunda företagna gränsdragningen.

7. Det kan i uttrycket »handläggning av säkerhetsfrågor» inläggas den betydelsen att det skulle i första hand vara personfrågor — s. k. säkerhetsrisker — som skulle åsyftas, och att nämndens nu förevarande uppdrag vore att uttala sig angående behandlingen av ärenden med anknytning härtill. Bakgrunden till nämndens tillsättande — handläggningen av Wennerströmärendet — kunde tala för en sådan tolkning.

8. Uppdraget kan dock ges en mer generell innebörd såsom avseende handläggningen av alla de frågor som angår rikets skyddande mot säkerhetshotande verksamhet: säkerhetsunderrättelsetjänst och säkerhetsskydd jämte därtill anslutande organisationsfrågor. Nämnden har utgått från att begreppet »säkerhetsfråga» i detta sammanhang skall ha den senast beskrivna, mer vidsträckta innebörden.

9. Såsom Kungl. Maj:t angivit nämndens uppdrag avser detta endast de principiella riktlinjerna för handläggningen av nu berörda frågor. Detta bör inledningsvis understrykas; nämnden anser sig i allmänhet ej ha skäl att uttala sig i detaljer eller att framlägga förslag till författningar.

10. Uppdraget meddelades alltså mot bakgrunden av Wennerströmaffären och nämndens kännedom om säkerhetsfrågors handläggning härrör sig delvis från den insyn nämnden erhållit i detta ärende. De iakttagelser som därvid gjorts har nämnden velat framföra i detta sammanhang, även om de ej leder till konkreta förslag. Det har vidare synts naturligt att överväga huruvida åtgärder, som på grund av erfarenheterna från Wennerströmaffären vidtagits på olika håll inom förvaltningen i fråga om handläggningen av säkerhetsärenden, enligt nämndens mening är riktiga samt huruvida ytterligare ändringar i rutin och bestämmelser om sådan handläggning är påkallade.

Härvid kommer även de tillgängliga resurserna för säkerhetstjänst i blickpunkten.

11. Sedan nämnden erhöll sitt uppdrag har diskussion uppstått kring den särskilda polisverksamheten och särskilt om grunderna för förandet av det spaningsregister, som man har hos säkerhetsavdelningen, samt om personalkontrollen.

12. Den offentliga debatten om dessa frågor föranledde justitieminister Herman Kling att lämna vissa uppgifter om den särskilda polisverksamheten m. m. vid en presskonferens den 17 juni 1966. Efter en orientering om säkerhetstjänstens organisation, spaningsverksamheten och registreringen, personalkontrollen samt om innehållet i lagen den 21 mars 1952 med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål ävensom om insynen i säkerhetstjänstens arbete yttrade statsrådet Kling vid presskonferensen: »Vidare vill jag framhålla att den parlamentariska nämnden i Wennerströmaffären har fått i uppdrag bl. a. att överväga de principiella riktlinjerna för handläggning av säkerhetsfrågor. Detta arbete pågår och under arbetets gång har nämnden fått fullständig insyn i säkerhetspolisens arbete, inklusive personalkontrollen. Nämnden kommer att i sitt slutbetänkande, som kan förväntas inom loppet av ett par år, behandla också sistnämnda del av säkerhetstjänsten.»

13. Den 13 december 1966 besvarade justitieministern i riksdagens andra kammare en interpellation av herr C. H. Hermansson om de inom polisens säkerhetsavdelning förda registren. Statsrådet Kling kom in på den kontroll som sker av säkerhetsavdelningens verksamhet, och berörde då även nämndens uppdrag. Statsrådet framhöll i detta sammanhang att nämndens uppdrag omfattade säkerhetstjänstens verksamhet och att nämnden fått all den insyn däri, inklusive personalkontrollen, som den begärt.

14. Nämnden har redan från början ansett att frågorna om säkerhetsavdelningens registreringsverksamhet och om personalkontrollen var de kanske viktigaste inom uppdragets ram. Det är i dessa sammanhang som statens och den enskildes intressen icke sällan kan komma i konflikt med varandra och det har därför tett sig naturligt för en parlamentarisk utredning om principerna för handläggning av säkerhetsfrågor att däri se något som borde ägnas särskild uppmärksamhet. Justitieministerns nyss citerade uttalanden har för nämnden framstått som ett ytterligare understrykande av betydelsen av denna del av uppdraget.

15. I detta sammanhang kan nämnas att två likalydande motioner väcktes till 1967 års riksdag (I: 25 och II: 33) av herr C. H. Hermansson m. fl. vari hemställdes om tillsättande av en utredning för att »undersöka de fall som påtalats i den offentliga debatten eller som på annat sätt kan bli kända där personer hindrats få vissa anställningar eller avskedats från sina arbeten tydligen på grund av uppgifter från säkerhetspolisens hemliga register». Mo-

tionerna har under hänvisning till nämndens uppdrag lämnats utan åtgärd genom beslut av 1967 års höstriksdag.

16. MSU har företagit studier och analyser rörande säkerhetstjänstens funktioner. Nämnden har å sin sida endast i den utsträckning så synts erforderligt för dess principiella resonemang lämnat redogörelse för dessa funktioner med deras metoder och syften.

D. Allmän bakgrund

Säkerhetstjänstens inriktning i Sverige

17. Den som följer utvecklingen kan iakttaga, att aktiviteten i fråga om underrättelseverksamhet är avsevärd och icke visat några tendenser att avmattas på de senaste åren. Anledningen till att de olika staterna, särskilt stormakterna, är villiga att även under fredstid upprätthålla en så kostsam och svårskött verksamhet som den aktiva, mot andra staters hemliga förhållanden riktade underrättelseverksamheten är att denna aktivitet verkligen bedömes vara värd sitt pris. Den vedertagna bevekelsegrunden för spioneri är att för ett eventuellt framtida behov skaffa sig kännedom om andra länders militära dispositioner, styrka och utrustning. I den pågående tekniska kapprustningen framstår sannolikt som en betydelsefull faktor de tidsvinster och de ekonomiska vinster i form av inbesparat utvecklingsarbete, som kan göras om tillgång erhålles till sådana tekniska landvinningar inom militära och närliggande områden som gjorts i andra länder.

18. Man kan i Sverige ej ha som utgångspunkt att organisera en så omfattande säkerhetsunderrättelsetjänst, som den inom och mot vårt land pågående illegala underrättelseverksamheten i och för sig kunde ge anledning till. Det måste tagas i betraktande att våra resurser för dylika ändamål är begränsade. Vidare måste säkerhetsunderrättelsetjänsten här självfallet uppbyggas efter sådana principer, att den är förenlig med vårt demokratiska styrelseskick och med de allmänna garantier för frihet och personlig integritet som vår rättsordning bjuder.

19. Vissa andra förhållanden, som på sätt och vis sammanhänger med denna grundsyn på den polisiära verksamhetens gränser, är också i sig ägnade att försvåra avslöjandet av pågående illegal aktivitet. Här må pekas på den nordiska passfriheten och den ganska summariska passkontrollen i Västeuropa över huvud, den liberala utlänningskontrollen i Sverige och de övriga nordiska länderna m. m. Säkerhetstjänsten måste även i dessa hänseenden anpassa sitt arbete efter rådande förhållanden, ehuru detta uppenbarligen minskar dess möjligheter att upptäcka illegal underrättelseverksamhet. Sverige deltager i strävandena mot friare kontakter mellan länderna i Europa och har ett vidsträckt samarbete med de nordiska länderna i arbetsmarknadsfrågor m. m. Det kan icke bli fråga om att exempelvis beträffande passkontroll återgå till tidigare tillämpad ordning eller vidtaga andra väsentliga förändringar i skärpande riktning. I nuvarande utrikespolitiska läge kan önskemål om en effektivare säkerhetstjänst i varje fall

icke anses utgöra tillräckligt motiv härför. Planeringen av säkerhetstjänsten måste därför ske med utgångspunkt från att nu antydda förhållanden kommer att bestå eller ytterligare utvecklas.

Det internationella spionagets syften

20. Man har att vid planläggningen inrätta sig efter det sakläget att en avsevärd underrättelseverksamhet med växlande intensitet bedrives över hela världen och även i vårt land. Det finnes därför skäl att till en början nämna exempel på viktigare målsättningar för det internationella spionaget.

21. (a) Främst bör naturligtvis nämnas den gren av underrättelseverksamheten som är mest känd, nämligen det militära spionaget. Detta tager i fredstid sikte på militära styrkeförhållanden, kvalitet, kvantiteter och prestanda för vapen, materiel och annan utrustning, militär planering, teknisk utrustning och utveckling, militära anläggningar, krigsmaterielindustrier jämte dessas produktionsförmåga, krigshushållning jämte transportvägar och förnödenheter, mobiliseringsplaner etc. Till en del kan det röra sig om att skaffa källor och kontakter, som först i ett konfliktläge träder i funktion för att rapportera om dylika ting.

22. (b) Den internationella underrättelseverksamheten eftersträvar vidare att vinna kännedom om uppgifter och förhållanden av politisk eller diplomatisk natur i den stat som utgör mål för spioneriet (»mållandet»). Varje land som spelar någon roll i världspolitiken kan antagas vara föremål för en däremot svarande kunskaparverksamhet. Genom detta slag av underrättelsetjänst kan en stat komma i besittning av viktiga förhandskunskaper, vilka kan begagnas vid utformningen av de egna planerna, exempelvis inför internationella underhandlingar.

23. (c) Kännedom om andra staters planer på det ekonomiska området, om dess handelsavtalsförhandlingar, tull- och valutapolitik etc. är av sådant värde att man måste räkna med att de blir föremål för motsvarande intresse. Även det enskilda näringslivet, särskilt industrin, har givetvis interna uppgifter — t. ex. tekniska data och etableringsplaner — som blir föremål för underrättelseväsendets uppmärksamhet. Nu antydda arter av underrättelseverksamhet bedrives såväl i statlig som i enskild regi. För mållandet är det otvivelaktigt ett intresse att söka hindra dylika förfaranden.

24. (d) En stat som utövar aktiv underrättelseverksamhet kan förmodas så långt som möjligt vilja infiltrera mållandets underrättelsetjänst för att få kännedom om kontraspionagets mått och steg och t. o. m. för att söka hålla detta tillbaka. Det saknas ej exempel på att dylika strävanden krönts med framgång.

25. (e) Man måste också taga i beräkning att en välordnad spionageorganisation kan göra försök av olika slag att infiltrera mållandets civila administration, främst departement, centrala styrelser och verk etc. I första

hand torde det härvid vara fråga om att samla information men, om det kan lyckas, i andra hand även att påverka de politiska och administrativa besluten, beslut om anslag, utnämningsbeslut o. s. v.

26. (f) Som en särskild inriktning av en spionageorganisations verksamhet bör också nämnas spridandet av oriktiga och tendentiösa meddelanden. Vid krig eller krigsfara är detta en välkänd komponent i den psykologiska krigföringen. Emellertid kan spridande av desinformation förekomma även i fredstid och den har då till syfte att i viss riktning påverka den allmänna opinionen och pressen samt myndigheters m. fl. beslut. Det kan gälla såväl inrikespolitiska — administrativa eller enskilda — beslut som avgöranden av utrikespolitiskt innehåll.

27. (g) Sist — ehuru ingalunda minst viktigt — må nämnas de förberedelser som en stat kan göra i fredstid för att i en skärpt situation kunna tillgripa sabotageverksamhet i mållandet. Det är uppenbarligen svårt att under fredstid uppställa ett verksamt skydd mot dylika stämplingar. Planerandet av sabotage i en mera avsevärd skala förutsätter dock i allmänhet medverkan av ett relativt stort antal av mållandets medborgare. Det får därför antagas vara ganska svårt att genomföra en sådan planering, i vart fall i länder, där det ej råder ett djupgående missnöje med regimen. Även i ett land med lugna inrikespolitiska förhållanden får man dock räkna med att det kan finnas personer, villiga att deltaga i planer av nu förevarande slag. Då sabotageförberedelser är ytterst allvarliga — även för ett land som i en konfliktsituation vill intaga en neutral hållning — kräver den eventuella förekomsten av dylika stämplingar fortgående uppmärksamhet.

28. Den redogörelse, som nu lämnats för den internationella underrättelseverksamhetens »offensiva» målsättning är, såsom inledningsvis antytts, ej avsedd att vara fullständig. Det har dock synts vara värdefullt att såsom bakgrund till en diskussion av principerna för handläggning av säkerhetsärenden söka fastslå de huvudsakliga statsintressen mot vilka en främmande spionageorganisation kan tänkas vilja rikta angrepp. Härefter har man att överväga de insatser som bör göras för att skapa ett skydd för dessa intressen. I denna avvägning bör för svenskt vidkommande även ingå en bedömning av den intensitet varmed man kan antaga att främmande underrättelseorganisationer här bedriver och kan komma att bedriva sin verksamhet.

Något om den internationella spionageverksamheten

29. Stormakterna, särskilt Förenta staterna och Sovjetunionen, använder mycket stora resurser för underrättelseverksamhet av olika slag, såväl studium av öppna källor som aktivitet, vilken är illegal i mållandet. Av kända orsaker vet man genom östländernas egen information ganska litet om deras aktivitet på detta område. På grund av tryckfriheten i västerländerna

har man åtskilligt mer av information om underrättelsetjänstens mål och medel där. Uppenbarligen råder på området en i vart fall jämbördig aktivitet från östsidan. Härför talar de avslöjanden av spionageverksamhet, ledd från kommuniststaterna, som tid efter annan gjorts i de västallierade eller alliansfria staterna.

30. Storbritannien kan tjäna som exempel härför. Bland de mer uppmärksammade spionagefallen under efterkrigstiden kan följande omnämnas. I mars 1946 dömdes universitetslektorn Allan Nunn May för spionage för sovjetrysk räkning till tio års frihetsstraff. Klaus Fuchs, en naturaliserad brittisk medborgare som tidigare flytt undan nazistregimen i Tyskland, fick 14 års fängelse i januari 1950 för att ha lämnat hemliga informationer till Sovjetunionen. Samma år begav sig Bruno Pontecorvo tillsammans med sin familj till Moskva. Även han var naturaliserad brittisk medborgare och hade tillgång till viktiga sekreta upplysningar. På våren 1951 lämnade diplomaterna Donald Maclean och Guy Burgess Storbritannien och bosatte sig i Sovjetunionen. Vid denna tid var åtminstone Maclean misstänkt för spionage för sistnämnda stat. I mars 1961 utspelades epilogen till den s. k. Portlandaffären. Då dömdes till långvariga frihetsstraff för spioneri för Sovjetunionens räkning sovjetryske medborgaren Gordon Lonsdale (egentligen K. T. Molodij), amerikanska medborgarna Peter Kroger och Helen Kroger samt brittiska medborgarna Harry Houghton och Ethel Elisabeth Gee, vilka var anställda vid marinbasen i Portland. Houghton hade tidigare haft tjänst vid brittiska ambassaden i Warszawa. Något senare samma år dömdes George Blake till 42 års fängelse för spioneri för Sovjetunionen. Blake var tjänsteman vid Foreign Office, hade varit vicekonsul i Söul i Korea och var i samband med Koreakriget internerad av kineserna i tre år. Närmast härefter följde Vassallaffären. William John Christopher Vassall var tjänsteman i det brittiska amiralitetet och under tjänstgöring vid ambassaden i Moskva blev han, delvis på grund av homosexuell böjelse, indragen i sovjetrysk spionageverksamhet. Han dömdes till 18 års fängelse i oktober 1962. I maj 1965 dömdes brittiske medborgaren Frank Clifton Bossard till fängelse 21 år för spioneri för sovjetrysk räkning. Bossard, som tidigare tjänstgjort i Västtyskland såsom intervjuare av östeuropeiska flyktingar, var projekteringstjänsteman i flygministeriet då ingripandet mot honom företogs. Vid samma tid dömdes stabssergeanten i försvarsdepartementet Percy (Peter) Sidney Allen för att ha överlämnat ett antal topphemliga dokument till en irakisk militärattaché. Allen hade tidigare tjänstgjort i Korea och Hongkong. Under år 1967 har en del underrättelser blivit kända rörande Harold »Kim» Philby, vilken i början av år 1963 försvann från Beirut, där han uppehöll en anställning som korrespondent för tidningen »Observer». Philby kom vid andra världskrigets början till den brittiska underrättelsetjänsten. Han fick där framstående befattningar, bl. a. i kontraspionaget mot Ryssland. År 1955 lämnade han statstjänsten. Det har visat sig att Philby under hela sin tid i

brittiska underrättelseväsendet varit sovjetrysk agent och fortlöpande rapporterat till sina sovjetryska uppdragsgivare angående det brittiska kontraspionagets mått och steg. Han är numera bosatt i Moskva. I maj 1967 avslöjades, att den brittiske premiärministerns kansli varit föremål för infiltration. Det blev då känt att en maskinskriverska på kansliet, Helen Mary Keenan, överlämnat konfidentiella och hemliga handlingar till en agent för den sydafrikanska underrättelsetjänsten. Fallet har föranlett att frågan om kroppsvisitering, som diskuterats i tidigare utredningar i Storbritannien, ånyo aktualiserats i den rapport som avgivits av the Standing Security Commission. (Jämför samma kommissions rapport i juni 1965 och Radclifferapporten, båda omnämnda vid punkt 3 ovan.)

31. Den kommunistiska underrättelseverksamheten i andra länder visar ett liknande mönster som i nyssnämnda exempel. Mer uppmärksammade spionageaffärer under efterkrigsåren är förknippade med namn som Igor Gouzenko (Canada), Judy Coplon, Harry Gold, David Greenglass, Rudolf Abel och John Butenko (USA), Vladimir Petrov (Australien), Heinz Felfe, Alfred Frenzel, Rosalie Kuntze, Otto John, Heinz Horeis, Joachim Tietze och Bogdan Staschinsky (Västtyskland) samt Georges Paques (Frankrike). På senaste tiden (i mars 1967) har tillkommit Rinaldiaffären med sovjetryskt spionage mot NATO i Italien och med uppgivna förgreningar bl. a. i Skandinavien samt (i april 1967) spionageaffären för sovjetrysk räkning i Norge.[1] Vidare kan nämnas fallet Eleonore Sütterlein (oktober 1967), som avsåg sovjetryskt spionage mot västtyska utrikesdepartementet.

32. Det är svårare att skaffa sig en överblick över de spionageaffärer som avslöjats i öst. För det första är det påfallande, att tillkännagivanden från öst om spionprocesser, utvisningar av diplomater och andra avslöjanden kommit relativt ofta under vissa tidsperioder under det att däremellan förekommit långa uppehåll, då inga sådana tillkännagivanden gjorts. En genomgång av materialet ger det intrycket att spionaffärer emellanåt av någon anledning uppförstoras. Att särskilda aktioner i öst ofta följer på avslöjanden av spionage i väst synes otvivelaktigt. I det följande noteras några av de mest omskrivna fallen av spionage av västmakter i öststater. Beträffande flera av dessa fall har man på officiellt västmaktshåll dementerat medverkan i den påstådda underrättelseverksamheten. På motsvarande sätt förhåller det sig för övrigt i många av de fall, då spioneri uppenbarats i väst.

33. Under efterkrigsåren i Ungern har måhända mest uppmärksamhet ägnats domarna år 1950 mot britten E. Sanders (13 års fängelse) och amerikanen R. Vogeler (15 års fängelse). Båda frigavs, efter att ha avtjänat en mindre del av straffen, mot politiska eftergifter från deras respektive hemland. — AP-korrespondenten W. Oatis dömdes år 1951 i Prag till tio års fängelse för spionage för USA. Enligt uppgifter på olika håll i väst skulle

[1] Norsk domstol dömde i december 1967 huvudmannen i spiongruppen — norsk medborgare liksom de övriga — till fängelse sju år sex månader.

vad Oatis gjort dock endast ha varit att syssla med nyhetsarbete på det sätt som är brukligt i fria stater. — Våren 1953 meddelades officiellt i Moskva att fyra — troligen sovjetryska — medborgare vid namn A. V. Lahno, A. N. Makov, S. I. Gorbunov och D. N. Remiga dömts till döden och avrättats. De skulle ha fallskärmslandat i Ukraina med avsevärd utrustning och uppdrag att spionera för USA:s räkning. År 1955 förekom en våg av rättegångar i Polen för spioneri på amerikanskt, brittiskt och västtyskt uppdrag. Ett flertal dödsstraff och långvariga frihetsstraff utdömdes. Bland de dödsdömda var W. Dubielak, B. Eiben, A. Boryczka, J. Babiarz och J. Lewzecki, alla sannolikt polacker. — Den 1 maj 1960 blev den amerikanske piloten Francis Powers med sitt U2-plan nedskjuten vid Sverdlovsk, när han var på väg från Pakistan möjligen till Bodö i Norge. Hans uppgift var att fotografera över sovjetryskt territorium. Powers dömdes till fängelse tio år, men utväxlades efter 21 månader i fängelse mot Rudolf Abel. — På hösten 1961 dömdes en 22-årig amerikansk student till åtta års fängelse för att han under en turistresa i en öststat spionerat för sitt hemland. — Enligt uppgift i december 1961 skulle två västtyska makar, som turistade i södra Ryssland, ha dömts till femton respektive sju års fängelse för spioneri för USA. — I december 1962 nådde Penkovskijaffären offentligheten. För spioneri för amerikansk och brittisk räkning dömdes sovjetryske underrättelsemannen med överstes rang Oleg Penkovskij till döden och engelsmannen Greville Wynne till åtta års fängelse. Fem amerikanska och sju brittiska diplomater förklarades i sammanhanget persona non grata. På våren 1964 blev Wynne utväxlad mot Gordon Lonsdale (Molodij). — En amerikansk Yale-professor Frederic Barghoorn arresterades hösten 1963 i Moskva och anklagades för spioneri. Barghoorn, som förnekade illegal verksamhet, frigavs efter några dagar. — Två västtyska fiskare, bröderna Klaus Marth och Fritz Marth, dömdes sommaren 1964 till tolv respektive sju års fängelse för spioneri mot Polen för amerikansk räkning.

Underrättelseverksamhet i Sverige

34. I fortsättningen rekapituleras de viktigaste fall av illegal underrättelseverksamhet som förövats i Sverige efter andra världskriget och prövats vid domstol. I februari 1947 dömdes en svensk medborgare till fängelse fem månader för lämnande av uppdiktade upplysningar av politisk art till en sovjetrysk legationssekreterare. Våren 1947 ådömdes en balt fyra månaders straffarbete för »flyktingspionage» för sovjetrysk räkning. Något senare samma år meddelades en dom å åtta månaders straffarbete för spioneri och olovlig underrättelseverksamhet för Polen. (Uttrycket »olovlig underrättelseverksamhet» begagnas i denna brottskatalog i sin betydelse av brottsrubricering för spionage, som förövats här mot annan makt än Sverige. Motsvarar nuvarande 19 kap. 9 § brottsbalken.) En svensk medborgare

dömdes i februari 1950 till straffarbete ett år sex månader för att han skaffat sig upplysningar om svenska kraftverksanläggningar och sökt sälja dem till västmakt. Fängelse åtta månader och avsättning blev sommaren 1950 straffet för en svensk medborgare, som tagit med sig handlingar från utlänningskommissionen med uppsåt att gå västmakt till handa. På sommaren 1951 straffriförklarades en svensk för obehörig befattning med hemlig uppgift (8 kap. 6 § strafflagen). I samma mål och för samma brott dömdes en annan svensk till åtta månaders straffarbete och avsättning. I november 1951 fick »marinspionen» Hilding Andersson livstids straffarbete för grovt spioneri för sovjetrysk räkning. För olovlig underrättelseverksamhet till förmån för västmakt dömdes i januari 1952 tre statslösa, förutvarande medborgare i Sovjetunionen, Polen och Ungern, till straffarbete respektive åtta, fyra och tre månader. Grovt spioneri för Sovjetunionen hade förövats av medlemmarna i »Enbomsligan» som fick sina domar i första instans sommaren 1952. Två livstidsstraff ävensom straffarbetsstraff å sju, tre och två år samt åtta månader utdömdes. I oktober 1953 dömdes en svensk medborgare till tio månaders fängelse för försök till spioneri för öststats räkning. En statslös, f. d. rumän, dömdes på våren 1955 till straffarbete ett år sex månader för »flyktingspionage» för Rumänien. Ungefär vid samma tid avdömdes det s. k. »tjeckmålet». En dansk, förutvarande tjeckisk medborgare, dömdes till straffarbete två år, en svensk medborgare till sådant straff i sju år och avsättning samt en tjeckisk medborgare till ett års straffarbete, alla för spioneri till förmån för Tjeckoslovakien. Dessutom ådömdes en svensk åtta månaders fängelse för oaktsam medverkan därtill. I oktober 1956 dömdes en svensk medborgare till straffarbete tolv år för grovt spioneri för sovjetrysk räkning, som pågått sedan år 1939. Två naturaliserade svenska medborgare och två finska medborgare dömdes på våren 1957 för olovlig underrättelseverksamhet för Israel. En av dem hade begått sådant brott jämväl till förmån för Förenade Arabrepubliken. Straffen varierade från straffarbete fyra månader (jämte förvisning från riket) till ett år tre månader. Vid samma tid blev en turkisk medborgare ådömd straffarbete tio år för att ha utlämnat hemliga ritningar om svenska försvarsanläggningar till en representant för Sovjetunionen. Till förmån för samma stat hade en likaledes på våren 1957 dömd svensk bedrivit spioneri. Straffet utmättes till straffarbete två år fyra månader. Den 12 juni 1964 dömdes Wennerström till livstids straffarbete för grovt spioneri för Sovjetunionen. För försök till spioneri för samma stats räkning dömdes en svensk medborgare i februari 1965 till fängelse tio månader. (I anledning av vissa uttalanden i den offentliga debatten om detta fall — t. ex. i boken »Säkerhetspolisens hemliga register» av Rydenfelt och Larsson sid. 63 och följande, där ett justitiemord ifrågasättes — må endast påpekas att den dömde, som biträddes av advokat som försvarare, icke överklagade underrättens dom i målet.)

Synpunkter på läget i Sverige

35. Nämnden har erhållit ingående och verifierade uppgifter om de vägar och metoder, som den mot totalförsvaret i Sverige riktade underrättelseverksamheten följer. I första hand bör här nämnas agenter som bedriver sin aktivitet ensamma eller i grupper. I den mån de är utlänningar har de givetvis någon kamouflerande sysselsättning, som motiverar deras vistelse i landet. Då det gäller att värva agenter begagnas ofta ekonomisk ersättning som lockbete. Ibland utnyttjas en persons sympatier för eller antipatier mot ett främmande land såsom grundval för värvningen. Såsom påtryckningsmedel användes också kännedom om en persons brott, karaktärssvagheter, laster, ekonomiska trångmål etc. För att finna vägen till hemliga upplysningar i mållandet tages ofta kontakt med flyktingar från det egna landet. Mot dessa har man icke sällan möjligheter att öva påtryckning. Värt att notera är, att det kan dröja många år efter flyktingens ankomst till Sverige innan kontakt upptages. Underrättelseaktiviteten är i hög grad beroende av att kunna anknytas till sympatisörer, antingen partiorganiserade eller organiserade i intresseföreningar, vänskapsföreningar och liknande eller också helt stående utanför dylika bindningar. Utbildnings- och skolningsverksamhet för svenskar, som sympatiserar med ur demokratisk synpunkt opålitliga meningsriktningar, har bedrivits huvudsakligen utomlands. Ett återkommande drag i den här bedrivna underrättelseverksamheten har också varit — såsom bl. a. Wennerströmaffären utvisat — att utländsk beskickningspersonal deltagit däri, t. ex. som kontaktmän. Vid beskickningar, konsulat, nyhetsbyråer o. d. kan befattningar vara kamouflage för underrättelsemän. Det förekommer att delegationsmedlemmar, besättningsmän på fartyg m. fl. anlitas för underrättelseuppdrag. Vår liberala pass- och gränskontroll underlättar utspionerande av våra gränstrakter.

36. Man vet också att underrättelseverksamhet förekommer i Sverige, som ej riktas mot vårt land. Att så särskilt var fallet under krigsåren är ju numera allmänt känt, och en neutral stat riskerar alltid att bli ett centrum och en mötesplats för underrättelseagenter. Det är uppenbarligen ett intresse, att den svenska polisen har erforderliga resurser för att bekämpa även denna verksamhet.

37. Även om spionage mot Sverige icke kan vara en huvuduppgift för de stater, som ägnar sig åt sådan kunskaparverksamhet, vore det dock oriktigt tro, att vårt land skulle ligga utanför den ifrågavarande intressesfären. En betydande uppmärksamhet synes nämligen ägnas Sverige. Härför talar först och främst våra erfarenheter under efterkrigsåren, då — såsom nyss berörts — ett flertal spioneriaffärer avslöjats. De stora resurser som nedlägges i den internationella underrättelseverksamheten tyder på att Sverige — bl. a. till följd av sitt geografiska läge — icke kan undgå att få del av aktionerna på detta fält. Slutligen kan man peka på att det svenska för-

svaret och delar av den svenska industrin i tekniskt avseende är av så hög standard, att upplysningar därom otvivelaktigt är begärliga.

38. Nämnden har från rikspolisstyrelsens säkerhetsavdelning fått upplysningar, som ger vid handen att underrättelseaktiviteten i och mot Sverige icke avtagit under tiden från Wennerströms avslöjande utan snarare ökat i intensitet. Detta är ej heller ägnat att förvåna, om man betänker vilken betydelsefull källa för den sovjetryska underrättelsetjänsten som Wennerström måste ha varit i avseende på såväl kvantitet som kvalitet av de utlämnade upplysningarna. Såsom nedan närmare kommer att beröras har t. ex. kunnat konstateras, att personer med påvisbar kommunistisk anknytning systematiskt sökt anställningar hos myndigheter eller i sammanslutningar, där personalen kan antagas komma i kontakt med försvarshemligt material.

39. Det råder icke några delade meningar inom de demokratiska partierna i Sverige att vi så långt möjligt skall förebygga och skydda oss mot sådan mot våra intressen riktad verksamhet som i det föregående berörts. Härvid är fråga om att giva polisiär och militär säkerhetstjänst de personella och övriga resurser den behöver för att effektivt kunna fullgöra sina uppgifter samt tillse, att det genom klara och tydliga författningar och föreskrifter beredes ett tillfredsställande skydd för hemliga handlingar eller andra sekreta förhållanden. Av vikt är att säkerhetsmedvetande och säkerhetsrutin hålles på godtagbar nivå även under tider, då inga spionaffärer är aktuella och föranlett skärpt uppmärksamhet. Och det är än vidare betydelsefullt att informera personal i olika befattningar och allmänheten om riskerna för att underrättelseverksamhet förekommer i ens omgivning, om de mål denna verksamhet kan antagas ha och om vilka medel den sannolikt förfogar över. Nämnden återkommer senare i detta utlåtande närmare till de sålunda antydda spörsmålen. Redan nu kan dock konstateras att den ganska intensiva aktiviteten på underrättelseområdet kräver avsevärda och väl planerade insatser i olika hänseenden.

40. Vid denna planering möter betydande svårigheter, som ej enbart sammanhänger med bedömningen av främmande underrättelseorganisationers mål och den kraft, med vilken aktioner kan väntas bliva insatta mot oss. En ytterligare svårighet skall redan i detta sammanhang nämnas. Den tekniska utvecklingen går snabbt och en underrättelseorganisation kan numera skaffa sig tillgång till hjälpmedel vid sina aktioner, som det är mycket svårt att uppbygga skydd mot. Här avses t. ex. instrument som gör det möjligt att taga detaljerade fotografier på mycket långa avstånd, t. ex. markfotografier från rymden, vilka kan utvisa även relativt små föremål på jordytan. Att detta förhållande förorsakar nästan oöverstigliga hinder att effektivt dölja exempelvis fasta försvarsanläggningar, fartyg, tyngre vapen och trupp är uppenbart. Å andra sidan framstår det mot denna bakgrund som så mycket angelägnare att hemlighålla t. ex. stridsplaner, strids-

system, prestanda och andra icke skönjbara förhållanden. Förutsättningarna för obehörigt avlyssnande av samtal inom- och utomhus med och utan tele- eller radiohjälpmedel har också på senaste åren helt revolutionerats. Spionen har därigenom fått tillgång till hjälpmedel, som dels ökar hans chanser till framgång och dels i hög grad försvårar utsikterna för säkerhetstjänsten att avslöja honom.

41. Givet är att förhållanden av nu antydd art måste i hög grad påverka planeringen av säkerhetstjänsten i vårt land, såväl i fråga om gränsdragningen kring vad som bör skyddas och hemlighållas, som beträffande de insatser och resurser, som bör ägnas detta skydd. Att det även med beaktande av nyss antydda förhållanden finnes stora och viktiga ämnesområden för säkerhetstjänsten att bevaka är emellertid alldeles uppenbart. Behovet av en välorganiserad och effektiv säkerhetstjänst är enligt nämndens uppfattning obestridligt så länge man vill upprätthålla ett meningsfyllt försvar. Händelserna i Mellersta Östern försommaren 1967 har f. ö. på ett åskådligt sätt visat betydelsen av en effektiv säkerhetsunderrättelsetjänst.

E. Huvuddragen av säkerhetstjänstens organisation

Den polisiära säkerhetstjänsten

42. Enligt Kungl. Maj:ts beslut den 29 juni 1946 uppdrogs åt statspolisintendenten att sörja för erforderlig samordning i riket av den särskilda polisverksamheten för hindrande och uppdagande av spioneri m. m. Ansvaret för ledningen av den regionala och lokala verksamheten lades på landsfogden i respektive län eller på polismästaren i stad, som var undantagen från landsfogdens polisverksamhetsområde.

43. Med utgångspunkt från statspolisintendentens samordningsuppgift kom den särskilda polisverksamheten vid statspolisen i Stockholm att organiseras i en riksavdelning och en lokalavdelning. Chefen för riksavdelningen var föredragande för statspolisintendenten i samordningsärenden samt ärenden som avsåg bl. a. säkerhetsskydd, viss utlänningskontroll, bearbetning, radiokontroll, utbildning, registrering, arkivering samt vissa kamerala och personaladministrativa frågor. Chefen för lokalavdelningen ledde den särskilda polisverksamheten i Stockholm. Avdelningarna var uppdelade i tillhopa fem rotlar.

44. Att säkerhetstjänsten i riket ej hade en gemensam ledning innebar uppenbarligen flera svagheter i fråga om effektivitet och möjlighet till rationalisering. I samband med förarbetena till polisväsendets förstatligande uttalade departementschefen i proposition 1962: 148 angående huvudmannaskapet för polisväsendet m. m., att för bekämpning av vissa brottstyper mycket torde stå att vinna genom central dirigering. Bl. a. hade detta, framhöll departementschefen, visat sig erforderligt i fråga om den verksamhet, som bedrevs för att hindra och uppdaga spioneri och liknande brott. Riksdagen fann icke anledning till erinran mot denna princip.

45. Den 1 juli 1964 trädde rikspolisstyrelsen i verksamhet. 4 § instruktionen för rikspolisstyrelsen den 3 december 1965 (SFS 674) stadgar, att styrelsen utövar ledningen av den särskilda polisverksamheten för hindrande och uppdagande av brott mot rikets säkerhet m. m. Styrelsen skall även, bl. a., meddela instruktioner, råd och anvisningar rörande utlänningskontrollen samt leda bevaknings- och säkerhetsarbetet i samband med statsbesök och vid andra motsvarande händelser. Styrelsen skall föra centrala polisregister och centralt passregister. — Vid rikspolisstyrelsens tillkomst bestämdes, att vad som i författningar stadgades om statspolisintendenten i stället skulle avse rikspolisstyrelsen.

46. Chef för rikspolisstyrelsen är rikspolischefen, som också är ordföran-

de i styrelsen. Däri ingår även en överdirektör samt fem särskilda ledamöter, vilka f. n. samtliga är riksdagsledamöter. Instruktionen för rikspolisstyrelsen, § 12, föreskriver att inom rikspolisstyrelsen skall finnas en säkerhetsavdelning, som förestås av en avdelningschef och består av två byråer, byrå A och byrå B, vilka var och en förestås av en byråchef. Då säkerhetsärenden behandlas, inträder i styrelsen i stället för överdirektören chefen för säkerhetsavdelningen. I pleniärende är styrelsen beslutför när rikspolischefen och minst tre andra ledamöter är närvarande. När ärende av större vikt handlägges, bör enligt instruktionen om möjligt samtliga ledamöter närvara. Några suppleanter för de parlamentariska ledamöterna finnes ej.

47. Den 27 oktober 1966 har arbetsordning för rikspolisstyrelsens säkerhetsavdelning trätt i kraft. Av arbetsordningen framgår i huvudsak följande. Det ankommer på avdelningschefen att under rikspolischefen leda och samordna den särskilda polisverksamheten. I ärenden av principiell betydelse eller då viktiga frågor uppstår åligger det avdelningschefen att underrätta rikspolischefen. Avdelningschefen har jämväl i övrigt att hålla rikspolischefen underrättad om arbetets gång inom avdelningen. Enligt 14 § i instruktionen för rikspolisstyrelsen äger rikspolischefen diskretionärt pröva vilka ärenden han anser vara av sådan vikt att de skall upptagas vid sammanträde med styrelsen. Anslagsärenden skall dock alltid upptagas vid sådant sammanträde. Då säkerhetsärende berör militära förhållanden kallas — enligt vad rikspolischefen meddelat nämnden — även chefen för sektion 2 i försvarsstaben att deltaga i styrelsens överläggningar. Det ankommer på byrącheferna att ansvara för respektive byrås verksamhet, dock med skyldighet för dem att underrätta avdelningschefen i ärenden av principiell betydelse eller eljest av större vikt. I den utsträckning som anses erforderlig äger avdelningschef och byråchef delegera arbetsuppgift till polisintendent eller chef för rotel. Var och en av byrącheferna biträdes av en polisintendent.

48. Direkt under avdelningschefen finnes ett kansli som handlägger frågor av central karaktär, såsom budgetärenden, personal- och kameralärenden och vissa specialutredningar, totalförsvarsfrågor med krigsplanläggning, tjänsteföreskrifter för den särskilda polisverksamheten samt samordning av skyddsåtgärder vid statsbesök m. m. Chef för kansliet är en polisintendent. Under kansliet sorterar registerroteln, som ansvarar för säkerhetsavdelningens centralregister.

49. Byrå A är huvudsakligen inriktad på uppgiften att förebygga och hindra brott mot rikets säkerhet. En rotel har sålunda till uppgift att tillhandagå myndigheter med råd och upplysningar beträffande säkerhetsskydd samt att genom en särskild industriskyddsdetalj lämna handledning för skyddande av sekretessen kring totalförsvarets beställningar hos industriföretag m. m. En rotel har bl. a. till uppgift att verkställa efterföljande bearbetning av säkerhetsunderrättelsematerial samt att planera och genomföra grund- och fortutbildning av all personal inom den särskilda polisverksamheten. Som

andra exempel på byråns arbetsuppgifter kan nämnas personalkontroll och utlänningskontroll.

50. Byrå B omhänderhar huvudsakligen spaning och utredning av alla indikationer på brott mot rikets säkerhet. Däri ingår bl. a. övervakning av politiska extremistorganisationer samt viss därmed sammanhängande utredningsverksamhet, kommunikationskontroll ävensom kontakter med militära institutioner, industrier och större affärsföretag osv.

51. Utanför Stockholm finnes säkerhetssektioner, som i allmänhet anknyter till länen. Dessa sektioner lyder i vissa avseenden direkt under rikspolisstyrelsen och i övrigt under länspolischefen. Vissa sektioner avses kunna fullgöra flertalet polisiära säkerhetsuppgifter. Övriga sektioner har till huvuduppgift att lära känna sitt område ur säkerhetssynpunkt och att efter sina resurser fullgöra polisiära säkerhetsuppgifter.

52. I enlighet med MSU:s av nämnden tillstyrkta förslag har rikspolisstyrelsen från den militära säkerhetstjänsten övertagit huvudmannaskapet för teknisk skyddstjänst. Vidare har en tidigare till försvarsstaben förlagd industriskyddsdetalj överflyttats till rikspolisstyrelsen.

Den militära säkerhetstjänsten

53. Jämlikt sin instruktion leder överbefälhavaren krigsmaktens säkerhetstjänst. Inom försvarsstaben svarar chefen för sektion 2 för säkerhetsfrågorna och har för detta ändamål en säkerhetsavdelning (Fst/Säk) organiserad inom sektionen. I 18 kap. 1 av Tjänstereglemente för krigsmakten (TjRK) stadgas att den militära säkerhetstjänsten har till uppgift »att inom krigsmakten åstadkomma skydd mot spioneri, sabotage och annan skadegörelse, mot landsskadlig propaganda och landsskadlig verksamhet i övrigt, mot ryktesspridning eller spridande av vissa skrifter samt mot vad som eljest kan bringa säkerheten i fara». Envar som tjänstgör vid krigsmakten är skyldig verka för att en betryggande säkerhetstjänst åstadkommes och varje chef är inom sitt verksamhetsområde ansvarig härför.

54. TjRK innehåller allmänna föreskrifter om säkerhetstjänsten vid krigsmakten. Sålunda ges där bestämmelser bl. a. om utseende av säkerhetsofficer (säkerhetschef) vid olika enheter, om dennes uppgifter samt om skyldighet att rapportera iakttagelser av säkerhetsintresse. Vidare avhandlar TjRK sekretesskontroll, tystnadsplikt, handhavande av hemliga handlingar, tillträde till militära anläggningar och skyddsområden etc. Reglementet utgör i nämnda hänseenden till stor del ett återgivande av vad som finnes stadgat i författningar och andra föreskrifter. — Enligt Kungl. brev den 4 december 1964 skall bestämmelserna i TjRK om säkerhetstjänst gälla vid flertalet under försvarsdepartementet lydande verk och myndigheter.

55. Den militära säkerhetstjänsten skall fortlöpande följa säkerhetsläget varvid den särskilt har att uppmärksamma förhållanden som kan föranleda

förändringar i krigsmaktens beredskap. En annan huvuduppgift för den militära säkerhetstjänsten är att ägna kontinuerlig uppmärksamhet åt säkerhetsskyddet inom krigsmakten samt att i detta hänseende utöva kontroll och föreslå eller genomföra erforderliga åtgärder. Säkerhetsavdelningen skall också verka för samordning av resurserna inom den militära säkerhetstjänsten. Samverkan i säkerhetsfrågor skall ske med rikspolisstyrelsen. Vid rikspolisstyrelsen finnes två militärassistenter av vilka den ene handhar uteslutande säkerhetsfrågor. Vid behandling av ärenden med militär anknytning kallas chefen för sektion 2 i försvarsstaben att deltaga i styrelsens överläggningar.

56. Chefen för säkerhetsavdelningen i försvarsstaben ansvarar för underrättelsematerialets presentation för vederbörande inom krigsmakten. Till sitt förfogande har chefen för säkerhetsavdelningen följande enheter:

a) Utredningsgrupp, som handlägger frågor om säkerhetsrisker inom krigsmakten.

b) Central enhet, som handhar samordningsverksamhet inom avdelningen samt information i säkerhetsfrågor ävensom reglementen och dylikt.

c) Enhet för krigsplanläggning.

d) Enhet för säkerhetsunderrättelsetjänst, där — bl. a. med hänsyn till beredskapsläget — sker inhämtning, bearbetning och delgivning av underrättelsematerial.

e) Enhet för säkerhetsskyddstjänst med grenar för bl. a. sekretesskydd samt utlänningskontroll och ärenden angående skyddsområden m. m.

f) Enhet för infiltrationsskydd med personalkontroll.

57. I regionalt hänseende fungerar den militära säkerhetstjänsten på följande sätt. Inom försvarsgrensstaber samt militära förvaltningar och centrala myndigheter finnes — främst för sekretesskydd, tekniska skyddsanordningar och dylikt — en särskild säkerhetsofficer (säkerhetschef). De regionala staber som trätt i funktion fr. o. m. den 10 oktober 1966 har särskilda underrättelse- och säkerhetsavdelningar. Vid förband, utbildningsanstalter, centrala verkstäder m. m. finnes säkerhetsofficer. Tjänstereglementet för krigsmakten föreskriver att samarbete i säkerhetstjänst skall äga rum med vederbörande länspolischef eller — i vissa större städer — polismästaren.

58. Då det här ovan sagts att överbefälhavaren är ansvarig för säkerhetstjänsten inom krigsmakten bör tilläggas, att det enligt säkerhetsskyddskungörelsen den 3 juni 1966 åligger överbefälhavaren att meddela råd och anvisningar om säkerhetsskydd samt utföra kontroll därav beträffande myndigheter som hör till försvarsdepartementet. Kontroll vid annan än underlydande myndighet skall ske i samråd med myndigheten. Kungörelsens bestämmelser på denna punkt undanröjer en brist i tidigare gällande

föreskrifter, som ej innefattade en helt enhetlig och samlad bedömning av säkerhetsfrågorna inom försvarssektorn.

59. Enligt den nyssnämnda säkerhetsskyddskungörelsen, som närmare redovisas nedan under punkt 65 och följande, skall överbefälhavaren för myndigheter, som hör under försvarsdepartementet, meddela allmänna föreskrifter om tillämpning av kungörelsen. Sådana föreskrifter har ännu ej meddelats. Skälet härtill är att utredning pågår i syfte att bringa tidigare utfärdade föreskrifter i möjligaste mån i överensstämmelse med dem som nyligen utfärdats av rikspolisstyrelsen för de civila myndigheterna.

Samordning mellan polisiär och militär säkerhetstjänst

60. Före polisväsendets förstatligande innehöll föreskrifterna för den militära säkerhetstjänsten att samarbete med de polisiära myndigheterna skulle äga rum. Beträffande misstanke om brott mot rikets säkerhet förelåg anmälningsskyldighet. I praktiken förekom ett samarbete mellan militär och polisiär säkerhetstjänst, men detta samarbete följde ej några fasta normer utan arrangerades när så ansågs påkallat. En viss återhållande effekt på kontakterna hade sannolikt också de begränsade personella resurserna.

61. Efter Wennerströmaffären och i samband med polisväsendets förstatligande har en förstärkning skett av den polisiära och militära säkerhetstjänstens sammanlagda resurser — även i personellt hänseende. Härefter har förutsättningar förelegat för samråd och samarbete på olika nivåer till gagn för säkerhetstjänstens totala effektivitet.

62. I fråga om förhållandet mellan militär och polisiär säkerhetstjänst har tillkomsten av rikspolisstyrelsen, såsom förut nämnts, inneburit en koncentration till styrelsen av vissa verksamhetsgrenar, som tidigare förekommit såväl på den militära som den polisiära sidan. Så har t. ex. skett med de tekniska uppgifterna inom säkerhetsskyddet.

63. Inom rikspolisstyrelsens säkerhetsavdelning tjänstgör en militärassistent — f. n. av överstes rang. Dennes huvuduppgift är att vara militär expert i säkerhetsfrågor, men otvivelaktigt har befattningen — såsom även torde ha varit avsett — stor betydelse för samarbetet mellan polisiär och militär säkerhetstjänst i såväl centrala som regionala instanser. Vidare skall även i detta sammanhang nämnas, att chefen för sektion 2 i försvarsstaben kallas att deltaga i rikspolisstyrelsens sammanträden vid behandling av säkerhetsärenden med militär anknytning.

64. Chefen för säkerhetsavdelningen inom rikspolisstyrelsen är å sin sida ansvarig för samordningen med den militära säkerhetstjänsten liksom med civila totalförsvarsmyndigheter. Motsvarande ansvar finnes på den militära sidan i första hand hos chefen för säkerhetsavdelningen inom sektion 2 i försvarsstaben.

Civila verk och myndigheter

65. Av grundläggande betydelse för säkerhetstjänsten är Kungl. kungörelsen den 3 juni 1966 om säkerhetsskydd vid statsmyndigheter. Denna kungörelse, som ersätter ett tidigare cirkulär av den 20 februari 1953, innehåller ett inledande stadgande att statsmyndighet, som har befattning med uppgift eller förhållande som angår rikets försvar eller landets säkerhet i övrigt, skall vidtaga åtgärder för säkerhetsskydd inom sitt verksamhetsområde. Härigenom har klart fastslagits att myndighets chef har ansvaret för säkerhetsskyddet.

66. Säkerhetsskyddskungörelsen innehåller vidare, att myndighet, som ej endast tillfälligt har befattning med uppgift eller förhållande som angår rikets säkerhet, skall utse en tjänsteman i ledande ställning att som säkerhetschef handhava säkerhetsfrågor. Allmänna föreskrifter om tillämpning av kungörelsen samt råd och anvisningar om säkerhetsskydd meddelas av överbefälhavaren för myndigheter som hör till försvarsdepartementet[1] och av rikspolisstyrelsen för övriga myndigheter. Rikspolisstyrelsen har den 24 februari 1967 meddelat dylika allmänna föreskrifter (AF SÄK).

67. Säkerhetsskyddskungörelsen stadgar än vidare att rikspolisstyrelsen skall lämna råd och anvisningar om tekniskt säkerhetsskydd till alla myndigheter samt utöva kontroll av säkerhetsskyddet vid de myndigheter som ej hör under försvarsdepartementet. För myndigheter under detta departement har överbefälhavaren tillagts kontrollskyldighet. Särskilda föreskrifter om säkerhetsskydd inom myndighets verksamhetsområde meddelas av myndigheten efter samråd med rikspolisstyrelsen respektive överbefälhavaren.

68. Myndighet som utger offentlig publikation skall tillse att den ej innehåller uppgift vars offentliggörande kan skada rikets säkerhet. Myndigheten skall också meddela företag, organisationer och kommuner inom myndighetens verksamhetsområde råd och upplysningar i dessa avseenden. Vid tveksamhet huruvida uppgift kan vara till skada för landets säkerhet skall myndigheten inhämta överbefälhavarens yttrande.

69. Vid de myndigheter, där hemliga informationer förekommer i större utsträckning och där säkerhetsfrågorna spelar en betydelsefull roll skall finnas säkerhetschef. Ibland fullgöres denna syssla vid sidan av annat arbete men hos flera myndigheter finnes för detta ändamål en eller flera heltidsarbetande befattningshavare. Från säkerhetscheferna sker viss rapportering direkt till rikspolisstyrelsen. Militärassistenterna vid de civila myndigheterna skall icke ha ansvaret för några säkerhetsfunktioner, ehuru de ofta kan biträda myndigheterna i dessa frågor.

[1] Civilförsvarsstyrelsen och beredskapsnämnden för psykologiskt försvar har undantagits och i dessa sammanhang hänförts under rikspolisstyrelsen.

Företag med uppdrag av betydelse för rikets säkerhet

70. Som en följd av 1957 års industriskyddskommittés utredning infördes i 1952 års upphandlingskungörelse en ny paragraf, 3 a §, med följande lydelse:

»Skall myndighet träffa avtal om upphandling eller arbete för statens behov, som med hänsyn till rikets säkerhet bör hemlighållas, åligger det myndigheten att med leverantören (entreprenören) träffa skriftlig överenskommelse om de sekretessbestämmelser som i det särskilda fallet äro erforderliga. Myndigheten har därvid att ställa sig till efterrättelse av chefen för försvarsstaben i samråd med statspolisintendenten utfärdade föreskrifter och anvisningar. Innan avtal träffas, skall anmälan ske till chefen för försvarsstaben.[1]

Vad i första stycket stadgas skall i tillämpliga delar gälla jämväl då myndighet infordrar anbud till upphandling eller arbete som i första stycket sägs.

Myndighet vilken i sin verksamhet har att träffa avtal som avses i första stycket skall utse befattningshavare att direkt under myndighetens chef handlägga ärenden varom i denna paragraf förmäles.»

71. Den 25 augusti 1961 utfärdade chefen för försvarsstaben i samråd med statspolisintendenten »Föreskrifter och anvisningar beträffande sekretessen kring upphandling eller arbete för statens behov, som med hänsyn till rikets säkerhet bör hemlighållas» (SUA). Dessa föreskrifter och anvisningar har utformats i enlighet med de riktlinjer, som föreslagits i industriskyddskommitténs betänkande i augusti 1957.

72. I enlighet med kommitténs förslag förlades ett för ifrågavarande sekretesstjänst centralt organ, benämnt industriskyddsdetaljen, till försvarsstabens dåvarande inrikesavdelning med uppgift att närmast under dess chef utöva uppsikten över sekretesskyddet vid upphandling eller arbete för statens behov, som helt eller delvis skall hållas hemligt. Uppsikten utföres främst genom åtgärder för samordning, rådgivning och kontroll. Industriskyddsdetaljen tillhör numera rikspolisstyrelsens säkerhetsavdelning.

73. Av SUA framgår bl. a. grundregeln, att beställande myndighet för planering, projektering, upphandling eller arbete av hemlig natur skall anlita sådan leverantör, som myndigheten har skäl antaga kommer att tillgodose erforderliga sekretesskrav. På grundval av förhandlingar mellan myndighet och leverantör skall vidare skriftlig överenskommelse träffas rörande de sekretessbestämmelser, som erfordras i det aktuella fallet. I överenskommelsen skall anges att myndighet äger rätt att kontrollera att sekretessbestämmelserna iakttages. Dessutom skall anges, att chefen för försvarsstaben äger genom industriskyddsdetaljen verkställa motsvarande kontroll. — Enligt vad nämnden inhämtat pågår överläggningar inom rikspolisstyrelsen i samråd med försvarsstaben om en formell översyn av SUA.

[1] Formella ändringar; se SFS 693/1967.

74. Enligt ett formulär till sekretessöverenskommelse som bifogats SUA utses hos industrin i fråga säkerhetschef och ställföreträdare för denne. Vidare föreskrives i överenskommelsen att medgivande skall inhämtas från myndigheten dels innan arbetstagare hos leverantören tages i anspråk för arbetet eller får del av handlingar, uppgifter eller material av hemlig natur, dels innan arbetstagare avsedd för arbetet anställes och dels innan underleverantör anlitas.

75. Nämnden utgår ifrån att sekretessfrågorna ägnas oavlåtlig uppmärksamhet vid beställningar för totalförsvaret, särskilt om utländskt företag kan komma att anlitas som huvud- eller underleverantör.

Säkerhetsfrågor inom departementen

76. I skrivelse till expeditionscheferna den 25 maj 1964 meddelade dåvarande statsrådet Rune Hermansson i enlighet med särskilt förordnande anvisningar för viss säkerhetstjänst inom departementen. Anvisningarna gällde infiltrationsskyddet och instruktion för departementssäkerhetschef m. m.

77. Rörande infiltrationsskyddet innehåller dessa anvisningar, att det vid inhämtande av referenser i samband med anställande av personal i departement, där hemliga ärenden är mera vanligt förekommande, bör iakttagas att förfrågningarna avser även vederbörandes skötsamhet och personliga förhållanden. Enligt anvisningarna borde möjligen särskild ansökningsblankett användas. Beträffande personalkontrollen framhålles bl. a. att endast statssekreterare och expeditionschef har rätt att göra framställning om personalkontroll.

78. Enligt Kungl. Maj:ts skrivelse den 21 februari 1964 skall departementschefen för ettvart departement utse en säkerhetschef samt efter samråd med det statsråd, som förordnats att föredraga ärenden rörande samordning av vissa för departementen gemensamma säkerhetsfrågor, fastställa instruktion för departementets säkerhetschef. Dessutom finnes en för departementen gemensam kanslisäkerhetschef med huvudsaklig uppgift att samordna säkerhetsåtgärderna inom Kungl. Maj:ts kansli samt att ägna uppmärksamhet åt det yttre skyddet för kanslilokalerna. — I statsrådet Hermanssons nyssnämnda anvisningar uttalas, att expeditionschef, i statsrådsberedningen rättsavdelningschefen, bör vara säkerhetschef samt att biträdande säkerhetschef bör förordnas om så anses erforderligt. Ett förslag till instruktion för säkerhetschef bifogades anvisningarna. Slutligen framhölls i anvisningarna, att nyanställd personal borde orienteras om gällande säkerhetsbestämmelser, varvid tystnadsförbindelse borde avlämnas. Kurser i säkerhetsfrågor skulle framdeles anordnas för all personal.

79. Säkerhetschefer finnes nu i departementen liksom särskilda bestämmelser rörande säkerhetsskyddet inom respektive departement. Bestämmelserna innehåller i allmänhet till en början en hänvisning till civilförsvars-

styrelsens »Föreskrifter rörande handhavandet av hemliga handlingar hos civila myndigheter m. m.» (FHH),[1] som angives skola lända till efterrättelse. Därutöver har i bestämmelserna vanligen upptagits vissa särskilda föreskrifter, som anknyter till de speciella förhållandena i vederbörande departement, t. ex. angående budskickning i kanslibyggnaderna och därutanför samt beträffande inventering och förstöring av hemliga handlingar. De särskilda bestämmelserna är naturligt nog mer ingående för de departement, som har ett stort antal hemliga ärenden, än för andra. — Enligt meddelade föreskrifter skall alla departementstjänstemän ha ett tjänstekort med fotografi.

80. Såsom tidigare framgått (punkt 66) har rikspolisstyrelsen på grundval av säkerhetsskyddskungörelsen utfärdat allmänna föreskrifter om tillämpning av kungörelsen (AF SÄK). Dessa föreskrifter gäller för alla myndigheter utom för dem som lyder under försvarsdepartementet. Utredning pågår dock i syfte att för försvarsmyndigheterna införa föreskrifter i huvudsak likalydande med AF SÄK.

81. Eftersom det är lämpligt att hela statsförvaltningen har så långt möjligt samma säkerhetsskyddsbestämmelser anser nämnden att AF SÄK bör sättas i tillämpning även i departementen. För den händelse de allmänna föreskrifter, som överbefälhavaren skall utfärda, kommer att avvika från AF SÄK, finner nämnden det vara lämpligast att försvarsdepartementet tillämpar samma säkerhetsskyddsbestämmelser som därunder sorterande myndigheter.

Utrikesförvaltningen

82. Utrikesdepartementet intager i avseende å säkerhetärendenas handläggning en särställning bland statsdepartementen. Till en början bör man notera det förhållandet, att med utrikesdepartementet integrerats hela den svenska utrikesförvaltningen, för vilken utrikesministern alltså likaledes fungerar som verkschef. För utrikesförvaltningen gäller helt andra regler om sekretess än inom svensk statsförvaltning i övrigt. Denna särställning är föranledd av en internationell kutym, som Sverige måste anpassa sig efter med hänsyn till sina diplomatiska kontakter och för att kunna upprätthålla samarbete med andra länder. Sålunda kan inom utrikesdepartementet och utrikesförvaltningen sägas gälla det motsatta förhållandet mot vad som gäller inom statsförvaltningen i övrigt; i princip betraktas alla handlingar som hemliga intill dess man beslutar, att en handling må utlämnas till offentligheten. Man brukar säga att utrikesdepartementet har ett slutet arkivsystem. Detta förhållande gör att man har ett mycket omfattande hemligt material. En motsvarande sekretess kan även anses gälla förhållanden i tjänsten som

[1] FHH har utfärdats på grundval av Kungl. Maj:ts cirkulär till statsmyndigheterna den 20 februari 1953 (SFS 53/1953). Detta cirkulär har numera ersatts av den här tidigare omnämnda säkerhetsskyddskungörelsen den 3 juni 1966.

ej tagit sig uttryck i skriftlig handling. En tjänsteman inom utrikesdepartementet är alltså skyldig iakttaga tystlåtenhet härvidlag.

83. De mycket speciella sekretessförhållandena inom utrikesförvaltningen beror naturligtvis också på de arrangemang som måste träffas för intern kommunikation mellan de svenska representationsenheterna utomlands och departementet samt mellan nämnda enheter inbördes. Här syftas på de säkerhetsproblem, som hänger samman med kurir- och chiffertjänst. Ytterligare skall här pekas på de särskilda svårigheter och risker i fråga om sekretesskyddet som uppstår på många håll utomlands och beror på anlitande av utländsk arbetskraft, telefonavlyssning, avlyssning av andra interna samtal, skuggning, försök att få personal att »prata bredvid mun» etc. Det torde vara ett ganska känt förhållande att utländsk personal måste behandlas med största försiktighet och att den svenska personalen kan bli föremål för intensiva övertalningsförsök till illojal verksamhet. Exempel på sådana former av angrepp mot säkerhetsskyddet har förekommit inom svensk förvaltning. Eftersom man inom utrikesdepartementet och därunder lydande myndigheter har ett mycket stort sekretessmaterial att handskas med, riskerar man vidare att handhavandet av detta material råkar in i slentrian, med påföljd att säkerhetsintresset icke beaktas i den utsträckning som är önskvärd. Härtill bidrager att handlingarnas sekretessgrad kan vara låg, ehuru de likväl alltid formellt måste behandlas med samma försiktighet. I detta sammanhang kan framhållas att — betraktat ur synpunkten av rikets säkerhet — en stor del av materialet inom utrikesförvaltningen måste sägas ha relativt lågt sekretessvärde. Ofta förhåller det sig även så, att handlingar som vid sin tillkomst haft hög hemlighetsgrad hastigt förlorar i betydelse.

84. Inom utrikesdepartementet är man givetvis medveten om de antydda och andra säkerhetsproblem och har ägnat ingående uppmärksamhet åt säkerhetsskyddet. Skriftliga instruktioner och handledningar i dylika frågor finnes utarbetade och beaktandet av sekretesskydd har för UD-tjänstemannen blivit rutin på ett sätt som endast, såvitt angår departementen, kan jämföras med försvarsdepartementet.

85. All svensk personal i UD:s tjänst personalkontrolleras vid anställandet och viss återkontroll äger också rum. Nyantagen personal erhåller en stencilerad promemoria som behandlar säkerhetsfrågor. Viss muntlig orientering finnes även anordnad i samarbete med departementets utbildningssektion. Varje nyanställd får underteckna tystnadsförbindelse.

86. För det yttre skyddet av lokalerna i Stockholm samt för in- och utpassering där har meddelats vissa föreskrifter. — Beträffande försändande och cirkulation av handlingar inom UD är föreskriven en av samtliga handlingars sekretess betingad, tämligen invecklad ordning, som går ut på att transporter mellan olika avdelningar sker i låsta plåtlådor vartill endast vissa tjänstemän har nycklar. Speciella föreskrifter gäller också för förvaring av diarier och handlingar i låsta valv, dokumentskåp, arkiv och tjänsterum

ävensom för handhavande av nycklar. För chifferkansliet, som är ständigt låst och bevakat, gäller särskilda bestämmelser. Även för kurirpost, kopiering, budsändning och förstöring av handlingar har meddelats noggranna föreskrifter.

87. Vad angår säkerhetstjänsten vid beskickningarna har också meddelats bestämmelser om säkerhetsskydd, avseende såväl det inre som det yttre skyddet. År 1956 ersattes tidigare bestämmelser i detta hänseende med »Säkerhetsföreskrifter för utlandsrepresentationen 1956». I dessa föreskrifter har därefter skett vissa kompletteringar, delvis föranledda av avslöjade infiltrationsförsök, t. ex. i form av anbringande av dolda avlyssningsapparater i beskickningar.

88. Fortlöpande inspektion av säkerhetsskyddet här hemma och i utlandet äger rum. UD har sedan 1963 särskild säkerhetstjänst, vars chef har byråchefs ställning.

Säkerhetsfrågorna inför regeringen

89. Ordningen för den polisiära säkerhetstjänstens kontakter med regeringen i viktiga säkerhetsärenden debatterades i samband med Wennerströmaffären och har berörts i nämndens rapport i april 1964 (sid. 40—41).

90. Man har härvid att skilja på två grupper av ärenden. En grupp ärenden av säkerhetsnatur är förvaltningsärenden, som kommer till regeringen från skilda myndigheter eller upptages direkt i ett departement. Det kan gälla ärenden rörande hemliga anläggningar eller anskaffningar, försvarsplaneringsfrågor, befordringsärenden med säkerhetsaspekter osv. Dylika ärenden handlägges givetvis av den departementschef, under vilken de enligt vanliga regler hör.

91. Ett annat slag av säkerhetsärenden är de, som är av samma typ som Wennerströmärendet, dvs. sådana fall, då spaningsarbete pågår eller kan ifrågasättas och misstanke om subversiv verksamhet föreligger eller då eljest orientering på statsrådsnivå i ett säkerhetsärende anses böra äga rum. I fråga om ordningen för handläggning av dylika ärenden har statsminister Tage Erlander den 29 oktober 1963 lämnat vissa meddelanden i riksdagens andra kammare. Nämnden har vidare erhållit uppgifter härom av dåvarande statssekreteraren i statsrådsberedningen Valfrid Paulsson. Härav och av övriga upplysningar som nämnden inhämtat framgår följande.

92. Från den 1 januari 1964 inrättades en statssekreterarebefattning i statsrådsberedningen. Till åliggandena i denna befattning hörde bl. a. att för statsministerns räkning följa säkerhetsfrågor av vikt.

93. Alla säkerhetsärenden, som polisen (rikspolischefen) finner böra anmälas till regeringen, skall i första hand anmälas till justitieministern, under vilken polisväsendet hör. Denna ordning skall gälla oavsett vilken ledamot av regeringen, som sedermera kan komma att handlägga ärendet. Vid

föredragningar i säkerhetsärenden inför justitieministern är statssekreteraren i statsrådsberedningen närvarande. Statssekreteraren, vilken sammanträffar med statsministern så gott som dagligen, håller fortlöpande denne underrättad om vad som förekommer vid dessa föredragningar.

94. Den militära säkerhetstjänstens föredragningar inför chefen för försvarsdepartementet rör till den allt övervägande delen personalärenden av sådan art och betydelse, att de ej kan vara av något intresse för annan regeringsmedlem. Försvarsministern vidarebefordrar därför den militära säkerhetstjänstens föredragningar till justitieministern endast då dessa efter hans eget bedömande har sådant innehåll, att någon eller några av de övriga statsråden bör erhålla informationer härom. Det är också överenskommet mellan försvarsministern och statssekreteraren i statsrådsberedningen att den senare skall hållas underrättad om de viktigaste ärendena, som anmäles av den militära säkerhetstjänsten.

95. Enligt vad nämnden inhämtat är det numera förutsatt, att gemensamma beredningar skall kunna förekomma inom regeringen i särskilt betydelsefulla säkerhetsärenden.

96. Regeringen bär i sista hand ansvaret för säkerhetsärendenas handläggning. Det är därför viktigt att ha en sådan ordning för dessa ärendens behandling att de, om så erfordras, snabbt bringas till regeringens kännedom och därefter inom regeringen handlägges på ett ändamålsenligt sätt. Nämnden anser att den nyss angivna arbetsordningen inom regeringen i säkerhetsfrågor innebär en förbättring i förhållande till vad tidigare gällt. Betydelsefullt är, att möjligheten till gemensam beredning i särskilt viktiga fall tillvaratages. — Den här ovan beskrivna arbetsordningen har ej varit avsedd för förvaltningsärenden med säkerhetsaspekter. Det synes dock vara lämpligt att även i allvarligare sådana ärenden regeringschefen hålles informerad genom att statssekreteraren i statsrådsberedningen kallas att närvara vid föredragning. Gemensam beredning bör kunna förekomma också i dessa fall.

Riksdagen

97. Några bestämmelser angående säkerhetsskyddet inom riksdagens förvaltning finnes ej. Behov får emellertid anses föreligga för såväl infiltrationsskydd som sekretesskydd. Nämnden vill — utan att gå närmare in på hur detta bör organiseras — endast fästa uppmärksamheten på spörsmålet samt rekommendera *att* en översyn beträffande förvaring av hemligt material i riksdagen sker i samråd med rikspolisstyrelsen, *att* beslut om tillämpning av AF SÄK fattas, *att* riksdagen erhåller rätt till personalkontroll beträffande där anställd förvaltningspersonal *samt att* styrelsen för riksdagens förvaltningskontor fastställer vilken befattningshavare som skall ha ansvaret för säkerhetsskyddet i riksdagen.

F. Säkerhetsunderrättelsetjänsten

Allmänt

98. En kortfattad redogörelse för den nuvarande anordningen av säkerhetsunderrättelsetjänsten i vårt land har lämnats i det föregående. Organisationen har endast bestått en relativt kort tid och är i vissa hänseenden fortfarande under uppbyggnad. Det slutliga omdömet kan ej ges förrän den nu införda organisationen prövats ännu några år. Nämnden finner ej skäl föreligga att föreslå några ändringar däri.

99. Säkerhetsunderrättelsetjänsten, oavsett om den bedrives av civila myndigheter eller inom krigsmakten, skall ske i nära samarbete med den polisiära säkerhetstjänsten. De myndigheter varom kan vara fråga har alltså att självmant upptaga samråd med rikspolisstyrelsens säkerhetsavdelning i hithörande frågor. Erforderliga instruktioner härom bör lämnas till myndigheterna. På samma sätt skall det också vara berörda myndigheters skyldighet att hålla säkerhetsavdelningen informerad om förhållanden, som kan vara av intresse för dess verksamhet. Det bör åligga myndighetens säkerhetschef att ägna nu berörda samarbets- och informationsfrågor största uppmärksamhet. För ett maximalt utnyttjande av resurserna är det nu anförda betydelsefullt.

100. Spörsmålet om hur samrådet mellan polisiär och militär säkerhetstjänst bör vara anordnad tilldrog sig uppmärksamhet i Wennerströmaffären och det yppades då kritik, som gick ut på att detta samarbete ej fungerat tillfredsställande. I de avslutande synpunkterna till sitt utlåtande anförde sålunda juristkommissionen i Wennerströmaffären, att den vid sin utredning funnit frågan om formerna för samarbetet mellan den civila och den militära säkerhetstjänsten möjligen vara i behov av förnyat övervägande.

101. Mot bakgrunden härav har nämnden ägnat intresse åt frågan, huruvida de samarbetsformer, som gäller efter den nya polisorganisationens genomförande, kan anses uppfylla erforderliga krav på funktionsduglighet. Det har uppgivits av dem som i sista hand svarar för samarbetet — rikspolischefen och chefen för rikspolisstyrelsens säkerhetsavdelning samt chefen för sektion 2 i försvarsstaben och chefen för den inom sektionen verksamma säkerhetsavdelningen — att detta fungerar väl. Uppenbart är, att de nuvarande mera fast anordnade samarbetsformerna måste ha större förutsättningar att ge ett gott resultat än det tidigare samarbetet, som var beroende på initiativ i varje särskilt fall. Samarbetets kvalitet beror dock i allra sista hand på förmågan till samverkan hos dem, som å ömse håll har de ledande

befattningarna inom ifrågavarande verksamhet. Nämnden har ej ansett sig ha anledning att föreslå någon ändring i vad som för närvarande gäller. Frågan bör emellertid från ansvarigt håll fortlöpande följas med största uppmärksamhet.

Inhämtning

102. Inhämtningen av säkerhetsunderrättelsematerial sker i väsentlig grad genom s. k. öppna källor, dvs. genom in- och utländska tidskrifter och publikationer av olika slag samt andra offentliga upplysningskällor. Dessa informationer kompletteras genom försvarsattachéers eller andra resenärers legala observationer utomlands. Det kan nämnas att man i de stora underrättelseorganisationerna utomlands beräknar att mer än 80 procent av underrättelsematerialet kommer från öppna källor. För svenskt vidkommande torde detta procenttal vara högre. Såsom MSU framhållit bör en samordning av såväl inhämtningen som bearbetningen av materialet ske mellan de olika myndigheter, som har att syssla med dylika spörsmål. Det är alltså önskvärt, att de myndigheter som har behov därav får taga del av de kunskaper på underrättelseområdet som annan myndighet äger. Följaktligen bör på det tämligen vidsträckta område, som inhämtningen ur öppna underrättelsekällor representerar, eftersträvas en fördelning myndigheterna emellan till undvikande av dubbelarbete. Vad nu sagts får sin särskilda betydelse med hänsyn till att de polisiära resurserna rimligtvis ej kan hållas på den nivå, som skulle erfordras för att möjliggöra en fullständig uppföljning av mångfalden öppna källor. När det gäller inhämtning ur öppna källor föreligger vidare uppenbara möjligheter att bredda verksamheten genom anlitande av andra myndigheters speciella fackkunskaper. Det är även därför av särskild vikt att en samverkan under lämpliga former äger rum inom detta avsnitt av säkerhetsunderrättelsetjänsten.

103. De samordnings- och samarbetsproblem som här uppkommer synes icke vara alltför svårbemästrade. Såsom nyss framhållits finnes i viss utsträckning fasta samarbetsformer och vad i övrigt kräves bör kunna ske genom direkta kontakter mellan olika myndigheter och departement. I övrigt bör det, såsom nyss i annat sammanhang berörts, åligga myndighets chef att tillse att informationer av betydelse inom säkerhetssektorn når de myndigheter som har ett berättigat intresse att taga del därav. En svårighet är dock att bedöma vad som kan vara av intresse för annan myndighet. Självfallet står det under alla förhållanden öppet för rikspolisstyrelsen att hos andra myndigheter anhålla om de upplysningar eller sammanställningar av underrättelsematerial, som bedömes erforderliga. Vid de samtal nämnden haft med företrädare för olika myndigheter har man allmänt framfört den uppfattningen att samarbetet på detta område fungerar tillfredsställande.

104. Vid val av källor måste säkerhetstjänsten ha stor frihet. Vad angår

den säkerhetsunderrättelsetjänst som av svenska myndigheter bedrives här i landet saknas anledning påyrka andra inskränkningar än de, som lagen utsätter för spaning eller förundersökning. Lagen ger den polisiära säkerhetstjänsten vissa särskilda befogenheter vid förundersökning rörande brott mot rikets säkerhet. Huruvida dessa särskilda befogenheter är väl avvägda med hänsyn till de betydelsefulla intressen det är fråga om, återkommer nämnden till i det följande.

105. För att säkerhetsunderrättelsetjänsten skall kunna få tillgång till värdefulla källor är det väsentligt att fullständiga garantier kan lämnas för att uppgiftslämnarens anonymitet respekteras av säkerhetstjänstens kontaktman. Denne skall i dylika fall för sina medarbetare äga presentera sina informationer på ett sätt som möjliggör att dölja källan då uppgift erhållits under sådan förutsättning. Det är sålunda uppenbart att synnerligen restriktiva regler bör gälla i tjänsteinstruktioner, reglementen och dylikt då det gäller säkerhetsmannens rätt och skyldighet att omtala sådant som kan röja källa, vilken han ägt tillgång till på grund av särskilt lämnat förtroende.

106. I allmänhet torde det på grund av tjänstens beskaffenhet åligga säkerhetsmannen skyldighet att icke för annan uppenbara eller vidarebefordra nu avsedda förhållanden. I händelse av vittnesförhör inför domstol kan åberopas 36 kap. 5 § första stycket rättegångsbalken, som ger tjänsteman rätt att vägra yttra sig om något som han på grund av sin tjänst har att iakttaga tystnad om. Beträffande utlämnande av handling gäller som bekant sekretesslagens bestämmelser.

107. För sin verksamhet måste säkerhetsunderrättelsetjänsten insamla en mängd uppgifter av olika slag, uppgifter för vilka man ej har omedelbart behov men kan få bruk av i spaningsfall och vid personalkontroller ävensom vid krig eller krigsfara. Med andra ord måste säkerhetstjänsten i sin verksamhet »lagra» en mängd såväl hemliga som öppna uppgifter. För att kunna snabbt nå dessa uppgifter måste man uppenbarligen föra ett eller flera register. Spörsmålen om säkerhetsavdelningens register upptages till särskild diskussion i ett följande avsnitt.

Spaning

108. Spaningen har inom säkerhetssektorn att följa den yttre ram som gäller för all polisiär verksamhet. Sålunda träder rättegångsbalkens bestämmelser om förundersökning i tillämpning så snart »på grund av angivelse eller eljest anledning förekommer, att brott, som hör under allmänt åtal, förövats». Härvid är särskilt att märka, att allmän åklagare övertager ledningen av förundersökningen, så snart någon skäligen kan misstänkas för brottet eller då ett övertagande av förundersökningsledningen eljest finnes påkallat av särskilda skäl. Rättegångsbalkens garantier för den enskildes korrekta behandling och för tillvaratagandet av hans rätt gäller alltså i här berörda

sammanhang på samma sätt som i alla andra fall där förundersökning inletts.

109. Vid förundersökning rörande brott mot rikets säkerhet gäller såsom nämnts vissa särskilda bestämmelser. Här avses lagen den 21 mars 1952 med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål. Lagen har temporär karaktär men prolongeras varje år. Den tillämpas vid förundersökning rörande följande brott:

a) mordbrand eller allmänfarlig ödeläggelse, om brottet innefattar sabotage;

b) sabotage, uppror, väpnat hot mot laglig ordning, olovlig kårverksamhet, högförräderi, krigsanstiftan, spioneri, obehörig befattning med hemlig uppgift, olovlig underrättelseverksamhet eller tagande av utländskt understöd;

c) mord, dråp, misshandel, människorov, olaga frihetsberövande, försättande i nödläge eller olaga tvång, om gärningen i fråga innebär förgripelse mot Konungen eller annan medlem av kungahuset eller mot regent, som är satt i Konungens ställe;

d) försök, förberedelse eller stämpling till brott som nu nämnts, om sådan gärning är straffbelagd.

110. Den särskilda tvångsmedelslagen avser vid ovannämnda brott dels att bereda möjlighet till förlängning av den eljest stadgade maximala anhållningstiden, dels att tillåta en utvidgning av reglerna om beslag och telefonavlyssning (telefonkontroll).

111. Beträffande anhållningstiden stadgas, att justitiekanslern kan förlänga den jämlikt 27 kap. 12 § rättegångsbalken gällande längsta anhållningstiden med högst tio dagar. Sedan sådan förlängning beviljats äger justitiekanslern medgiva ytterligare förlängning med högst femton dagar, om fortsatt utredning är oundgängligen erforderlig. Bestämmelserna förutsätter att förundersökningsledaren inför justitiekanslern tillfredsställande motiverar sina framställningar.

112. Enligt 27 kap. 2 § rättegångsbalken får beslag hos den misstänkte och vissa honom närstående personer ej läggas å skriftligt meddelande mellan den misstänkte och dessa närstående eller mellan sådana närstående inbördes, om det ej är fråga om brott för vilket ej är stadgat lindrigare straff än fängelse i två år. I 1952 års särskilda tvångsmedelslag medgives att dylikt beslag får läggas även om lindrigare straff är stadgat. Då anledning är att försändelse, som må tagas i beslag, skall inkomma till post-, telegraf-, järnvägs- eller annan befordringsanstalt, kan rätten jämlikt 27 kap. 9 § rättegångsbalken på yrkande av undersökningsledaren eller åklagaren förordna att försändelsen skall kvarhållas, när den inkommer till befordringsanstalten. I detta fall stadgar 1952 års lag för däri avsedda förundersökningar, att beslut om kvarhållande får fattas av undersökningsledaren eller åklagaren, om det kan befaras att inhämtande av rättens beslut skulle medföra sådan

tidsutdräkt eller annan olägenhet, som är av väsentlig betydelse för utredningen.

113. I fråga om telefonkontroll innehåller 27 kap. 16 § rättegångsbalken en allmän bestämmelse. Denna avser det fallet att någon misstänkes för brott, för vilket ej är stadgat lindrigare straff än fängelse i två år och det finnes vara av synnerlig vikt för utredningen att undersökningsledaren eller åklagaren erhåller del av samtal till och från telefonapparat, som innehaves av den misstänkte eller eljest kan antagas komma att begagnas av honom. Om dessa förutsättningar bedömes föreligga, äger domstol meddela tillstånd till telefonavlyssning. Tillstånd kan meddelas endast på yrkande av undersökningsledaren eller åklagaren. Det skall gälla viss tid, högst en vecka från den dag då tillståndet delgives telefonanstaltens föreståndare. Särskilda tvångsmedelslagens bestämmelser innehåller i detta hänseende följande. Rätten kan meddela tillstånd till telefonkontroll, även om det för brottet är stadgat lindrigare straff än fängelse två år. Om det finnes vara av synnerlig vikt för utredningen, *att* expedieringen av samtal till och från telefonapparat, som innehaves av den som skäligen misstänkes för brottet eller eljest kan antagas komma att begagnas av honom, inställes eller fördröjes, *att* telefonapparat avstänges för samtal eller *att* uppgift från telefonanstalt lämnas å samtal, som expedieras eller beställts till och från nämnda telefonapparat, äger rätten på yrkande av undersökningsledaren eller åklagaren meddela tillstånd till sådan åtgärd. Giltighetstiden för tillstånd till telefonavlyssning eller till åtgärd av nyssnämnda slag kan bestämmas till högst en månad från delgivning med telefonanstaltens föreståndare. Tillstånd som nu sagts kan även givas av undersökningsledaren eller åklagaren, om det kan befaras att inhämtande av rättens tillstånd skulle medföra sådan tidsutdräkt eller annan olägenhet, som är av väsentlig betydelse för utredningen.

114. Har undersökningsledaren eller åklagaren meddelat förordnande enligt 1952 års lag, skall skriftlig anmälan med angivande av skälen ofördröjligen göras hos rätten, som har att skyndsamt upptaga ärendet till prövning. Finner rätten att förordnandet icke bör äga bestånd, skall rätten upphäva förordnandet.

115. Vid Wennerströmaffärens behandling i riksdagen och under debatten i samband därmed blev tvångsmedelslagens bestämmelser föremål för diskussion. Denna gällde närmast spörsmålet om det sakligt befogade i de beslut om telefonkontroll som meddelats i fråga om Wennerström, förutsättningarna att smidigt tillämpa beslutet på de olika telefonapparater som han begagnade samt domstolens möjligheter att skaffa sig ett tillräckligt underlag för att bedöma det berättigade i en framställning om telefonavlyssning o. d.

116. Vid en avvägning mellan statens intresse av en effektiv brottsbekämpning inom säkerhetssektorn och den enskildes rätt till integritet i fråga om individuella ingripanden finner nämnden att 1952 års lag på ett godtag-

bart sätt reglerar detta ömtåliga spörsmål. Nämnden har, särskilt då det gäller telefonkontroll, i viss utsträckning granskat den praktiska tillämpningen av 1952 års lag. Vad som därvid framkommit har ej givit anledning till anmärkning. De ärenden som förekommer inträffar huvudsakligen i Stockholm, där de handlägges av en och samme domare. Vid andra domstolar är dylika ärenden mindre vanliga. Det kunde i och för sig vara önskvärt — särskilt för sekretessens skull och för vinnande av en enhetlig tillämpning — att alla dessa ärenden handlades vid en och samma domstol, varvid Stockholms rådhusrätt närmast skulle komma i fråga, eller vid ett fåtal domstolar. Nämnden har diskuterat spörsmålet om en sådan centralisering av domstolsbehandlingen av säkerhetsärenden, men har ej funnit tillräckliga skäl att göra en hemställan i detta hänseende. Särskilt kan framhållas, att det för uppnående av detta syfte vore nödvändigt att ändra rättegångsbalkens forumregler. Detta kan synas vara en alltför ingripande åtgärd för de relativt få ärenden, som det här gäller. En annan beaktansvärd synpunkt är, att säkerhetsärenden ej i något hänseende bör handläggas vid specialdomstol.

117. Enbart sett ur synpunkten av största möjliga effektivitet i säkerhetspolisens spaningsverksamhet kunde väl tänkas vissa justeringar i tvångsmedelslagen. Så skulle det till exempel ur denna synpunkt innebära betydande fördelar, om telefonkontroll kunde medgivas redan då misstanke förelåg om sådant brott som avses i 1952 års lag. Enligt gällande lag fordras att denna misstanke avser viss person och kontrollen kan — såsom ovan närmare angivits — endast riktas mot denna persons telefonsamtal. En på antytt sätt utvidgad telefonkontroll skulle med hänsyn till vad som är känt om den säkerhetshotande verksamhetens vägar och metoder här i landet underlätta förhindrandet av illegal underrättelseverksamhet. Den för närvarande gällande lagregleringen har dock den uppenbara fördelen att den innehåller en bestämd avgränsning av de fall då kontrollen får användas: först då misstanken nått sådan intensitet att den kan hänföras till viss person. Häri ligger en garanti mot missbruk av telefonavlyssning, som man icke ens för en så viktig spaningsverksamhet som den förevarande bör avstå från. — Nämndens överväganden i fråga om telefonkontrollen har ej lett till förslag om ändring i gällande bestämmelser.

118. I ett avseende vill nämnden dock förorda ändring i tvångsmedelslagen. Enligt 27 kap. 4 § rättegångsbalken äger undersökningsledare eller åklagare fatta beslut om beslag i brottmål. Villkoren för att dylikt beslag skall få ske gives i kapitlets tidigare paragrafer. Därvidlag är att märka att brev, telegram eller annan försändelse, som finnes i post- eller telegrafverkets vård, enligt 3 § må tagas i beslag endast om det å brottet kan följa fängelse i ett år eller däröver samt försändelsen hos mottagaren skulle vara underkastad beslag. I 27 kap. 4 § rättegångsbalken stadgas även att beslut om beslag, om fara är i dröjsmål, må fattas av polisman, dock ej i fråga om försändelse i post-

eller telegrafverkets vård. Enligt uttalande av lagrådet vid yttrandet över förslaget till 9 § samma kapitel skall med »försändelse» avses icke blott brev, postanvisning eller annan handling utan även t. ex. paket, som befordras med posten. I 1952 års lag meddelas ej någon bestämmelse, som ger polisman behörighet att fatta beslut om beslag i annan mån än som angives i rättegångsbalken. Vid bekämpandet av brott mot rikets säkerhet har den inskränkning i polismans behörighet som gäller beträffande försändelse i post- eller telegrafverkets vård visat sig vara till avsevärd olägenhet. Det har sålunda inträffat, att säkerhetsman under skuggning av en misstänkt — mot vilken av spaningstekniska skäl ett omedelbart ingripande ej kunnat ske — funnit att den misstänkte inlämnat en försändelse på posten. Skäl har dessutom förelegat, som pekat på att försändelsen haft med konspirativ verksamhet att göra. Säkerhetsmannen har då icke haft möjlighet att få undersöka denna försändelse. Han har ej ens rätt att få veta vem adressaten är. Nämnden vill ej ifrågasätta ändring i rättegångsbalken på denna punkt men anser det böra övervägas, om ej i 1952 års lag skall införas en särskild regel i detta avseende. En sådan regel skulle ge säkerhetstjänstens personal — alltså särskilt kvalificerad polispersonal — möjlighet att tillgripa beslag enligt 27 kap. 4 § rättegångsbalken även i fråga om försändelse i post- eller telegrafverkets vård.

Utlänningskontroll

119. Det är en känd internationell erfarenhet att utlänningar förhållandevis ofta deltager i säkerhetshotande verksamhet. Förmodligen kan det t. o. m. vara så, att vissa av dem kommit till landet i syfte att deltaga i underrättelseverksamhet. Andra kombinerar affärsverksamhet, officiellt uppdrag eller annan legitim sysselsättning i vistelselandet med konspirativ aktivitet. Men även den som emigrerat till ett land med avsikt att stanna kan ibland på grund av känslomässig bundenhet till hemlandet övertalas till illojal verksamhet inom eller mot det land, där han fått hemvist. För vissa utlänningar, särskilt politiska flyktingar, inträffar icke så sällan att de under hot om repressalier mot anförvanter i hemlandet eller av liknande skäl förmås att deltaga i underrättelseverksamhet mot vistelselandet. Bl. a. av dessa anledningar utgör utlänningarna ett problem för säkerhetstjänsten i de flesta länder. Till Sverige har under åren 1951—1965 invandrat cirka 425 000 personer, däribland ett avsevärt antal politiska flyktingar. Även om hänsyn tages till att en del av dessa utlänningar emigrerat vidare till andra länder, visar denna siffra att det rör sig om en i betraktande av vårt lands storlek högst betydande folkström.[1] För säkerhetstjänsten innebär denna tillströmning av utlänningar — även om det övervägande flertalet är lojala och upp-

[1] Det beräknas, att sex — åtta procent av befolkningen i Sverige är utlänningar eller naturaliserade svenska medborgare.

skattade här i landet — problem som kräver beaktande vid bestämmande av den särskilda polisverksamhetens resurser för spaning och vid utformningen av framtida utlänningskontroll.

120. På våren 1967 framlade utlänningsutredningen sitt betänkande II »Invandringen. Problematik och handläggning». För nämndens del knyter sig det största intresset till följande punkter i utredningens förslag. Uppehållstillstånd skall ej kunna vägras utlänning på grund av dennes vandel. I stället skall emellertid en utlänning i fortsättningen kunna utvisas, bl. a. om han bedriver verksamhet, som utgör en uppenbar fara för den allmänna ordningen och säkerheten, eller om han med hänsyn till tidigare verksamhet eller eljest skäligen kan befaras komma att här i riket bedriva verksamhet, som utgör en fara för rikets säkerhet. Kontrollen av att viseringsfria utlänningar söker uppehållstillstånd, när den uppehållstillståndsfria tiden utgår, brister enligt vad utlänningsutredningen funnit i effektivitet. Främst skulle detta bero på att bostadsanmälningarna, varpå kontrollen huvudsakligen bygger, icke utgör en lämplig grundval för en sådan kontroll. Utredningen föreslår att kontrollen framdeles grundas på folkbokföringens invandringsuppgifter. — Vad utlänningsutredningen sålunda anfört och föreslagit föranleder endast den kommentaren att en utlänning, vars vandel kan konstateras vara sådan att hans vistelse i landet ej är önskvärd, hellre borde vägras uppehållstillstånd och avvisas än tillåtas resa in i landet och senare utvisas.

121. I fråga om bostadsanmälningsskyldigheten anför utlänningsutredningen att denna skyldighet fullgöres bristfälligt, åtminstone vad gäller privata bostadsupplåtare. Med hänsyn till anmälningssystemets brister diskuterar utredningen, huruvida bostadsanmälningsskyldigheten kunde upphävas och finner att systemet bör avskaffas, om det ej är möjligt att med rimliga personella och ekonomiska insatser åstadkomma ett ändamålsenligt och effektivt bostadsanmälningssystem. Utlänningsutredningen angiver närmare att ett sådant system kunde åstadkommas dels genom åtgärder för kontroll av att bostadsupplåtare fullgör sin anmälningsskyldighet dels genom central registrering av anmälningsmaterialet.

122. Rikspolisstyrelsen har vid samråd med utlänningsutredningen bestämt avstyrkt att bostadsanmälningsskyldigheten upphäves. Styrelsen har härvid bl. a. hänvisat till att bostadsanmälningarna utgör en för den polisiära säkerhetstjänsten betydelsefull och oersättlig faktor i dess övervakningsverksamhet i fråga om utlänningar. — Nämnden vill för utredningsförslagets fortsatta behandling understryka vad rikspolisstyrelsen sålunda anfört.

123. Det kan, som tidigare (punkt 35) berörts, förekomma att utländsk beskickningspersonal deltager i underrättelseverksamhet mot Sverige. För den utländska diplomatpersonalen gäller vissa begränsningar i avseende å deras rätt att besöka olika platser i landet. Dylika restriktioner gäller för övrigt alla utländska och i viss utsträckning även svenska medborgare (jämför punkt 257 och följande). Det har berett säkerhetstjänsten bekymmer att ut-

länningar och icke minst beskickningspersonal överträder dessa bestämmelser om inskränkningar i rörelsefriheten i landet, vilka dock är relativt obetydliga jämfört med de föreskrifter som i dylika hänseenden gäller i flertalet andra länder. Svårigheterna att övervaka bestämmelsernas efterlevnad har såvitt angår beskickningspersonalen accentuerats därav att denna personal ökat kraftigt i numerär under senare år. Övervakningen skulle underlättas om alla bilar, tillhörande beskickningarna samt därtill anknutna kommersiella och kulturella organ, ävensom bilar ägda av diplomatisk eller icke-diplomatisk personal vid beskickningarna och nyssnämnda organ registrerades i en eller flera särskilda nummerserier. Sådan särskild registrering är utomlands allmänt föreskriven — även t. ex. i våra grannländer Norge och Danmark — och nämnden vill förorda att spörsmålet härom upptages till övervägande också i vårt land.

Bearbetning m. m.

124. Såsom den sista huvudfunktionen inom säkerhetsunderrättelsetjänsten skall här något nämnas om bearbetningen. För svenskt vidkommande är de öppna källorna den helt dominerande delen av underrättelsematerialet. Inom den polisiära säkerhetstjänsten liksom inom försvaret och andra myndigheter av betydelse för totalförsvaret insamlas klipp ur dags- och fackpress, litteratur, bilder, kartor etc. berörande säkerhetsfrågor samt en mängd olika informationer, som är av vikt för säkerhetstjänsten. All denna information kräver genomgång, granskning, värdering, översättning, sammanställning, komplettering, jämförelse med annat material, redigering etc. Denna bearbetning fullgöres väsentligen inom rikspolisstyrelsens säkerhetsavdelning. Till stor del äger den dock rum hos den militära säkerhetstjänsten och hos andra myndigheter. Bearbetningen måste utföras av högt kvalificerad personal, ty materialet skall kunna begagnas vid bedömning av säkerhetsfrågor och för erhållande av översiktliga analyser, prognoser etc. rörande säkerhetsläget. I övrigt uppvisar frågan om bearbetningen framför allt ett starkt behov av samordning olika myndigheter emellan till höjande av effektivitet och till undvikande av dubbelarbete. Vad nämnden tidigare i samband med inhämtningen anfört härom (punkterna 102 och 103) gäller även i fråga om bearbetningen. Utbyte av informationer i bearbetat skick mellan myndigheterna förekommer numera i stor utsträckning. Uppdelningar har också skett så att myndigheterna i möjligaste mån bevakar envar ett bestämt ämnes- eller informationsområde. Enligt det intryck nämnden erhållit fungerar samarbetet i dessa hänseenden gott.

125. Inom nämnden har även diskuterats huruvida säkerhetsavdelningen har en lämplig organisation och tillräckliga resurser, särskilt för spaning. I anslutning till de redogörelser som lämnats inför nämnden i dessa sammanhang vill nämnden uttala att organisationen av den särskilda polisverksam-

heten synes väl anpassad efter svenska förhållanden och vår administrations struktur. Även de tillgängliga resurserna torde i stort sett motsvara vad som i nuvarande läge kan nedläggas på denna verksamhet. En viss utvidgning av möjligheterna att bedriva utlänningsövervakning och agentradiokontroll synes dock motiverad med hänsyn till de allt mer omfattande uppgifterna för säkerhetsavdelningen i dessa avseenden. (Jämför i förstnämnda avseende punkt 119).

G. Säkerhetsskyddstjänsten

126. Under det att säkerhetsunderrättelsetjänsten avser att förebygga och hindra den säkerhetshotande verksamheten genom aktiva åtgärder såsom spaning, inhämtning och bearbetning har säkerhetsskyddstjänsten till uppgift att tjäna detta syfte genom att utestänga obehöriga eller opålitliga personer från sådana upplysningar och kunskaper, som skulle kunna begagnas till skada för landet. De viktigaste funktionerna inom säkerhetsskyddstjänsten är infiltrationsskydd, sekretesskydd och tillträdesskydd.

I. Infiltrationsskydd

127. Kontrollen av pålitligheten ur säkerhetssynpunkt hos personer, som innehar eller skall tillträda vissa befattningar — personalkontroll — anser man i flertalet länder liksom i Sverige vara en ofrånkomlig del av infiltrationsskyddet. Däremot växlar från land till land såväl den antalsmässiga omfattningen av de befattningar, som beröres av personalkontrollen, som även den skärpa man anser sig böra nedlägga i dylika undersökningar.

Bestämmelser om personalkontroll

128. I Sverige regleras personalkontrollen f. n. genom särskilda ämbetsskrivelser dels till de olika myndigheter eller sammanslutningar som genom dessa skrivelser erhållit rätt att företaga personalkontroll, dels till statspolisintendenten, i vars ställe numera trätt rikspolisstyrelsen. Genom skrivelserna regleras omfattningen och beskaffenheten av de uppgifter ur säkerhetsavdelningens centralregister som i samband med personalkontroll får utlämnas till nyssnämnda myndigheter.

1961 års Kungl. brev

129. Utlämnandet av uppgifter ur säkerhetsavdelningens centralregister regleras f. n. i ett Kungl. brev den 30 juni 1961 till statspolisintendenten. I samband med rikspolisstyrelsens inrättande har i instruktionen den 4 juni 1964 för rikspolisstyrelsen bestämts, att vad som finnes stadgat om statspolisintendenten i tillämpliga delar skall gälla rikspolisstyrelsen eller den styrelsen förordnar. Enligt nyssnämnda Kungl. brev med dess numera gällande innehåll äger rikspolisstyrelsen att till de myndigheter, som genom särskilt beslut av Kungl. Maj:t tillagts rätt att företaga personalkontroll,

utlämna uppgifter beträffande person, som omfattas av personalkontrollen, enligt följande.

A. Uppgifter som finnes tillgängliga i säkerhetspolisens centralregister, får utlämnas därom att den person kontrollen avser:

1) är misstänkt för eller inblandad i sådana handlingar eller förberedelser därtill, vilka innefattar brott mot rikets säkerhet eller som eljest är ägnade att undergräva det demokratiska statsskickets bestånd eller rikets ställning som oberoende stat;

2) är misstänkt för eller inblandad i sådana handlingar eller förberedelser därtill, vilka innefattar brott mot i 19 kapitlet 4, 6 och 7 §§ strafflagen;[1]

3) öppet eller fördolt intager en ledande ställning i organisation, som kan misstänkas för att i ett kritiskt läge komma att intaga en hållning, vilken kan sätta rikets säkerhet i fara, eller inom dylik organisation genom sin utbildning eller eljest i högre grad åtnjuter organisationens förtroende;

4) är eller på sakligt grundade skäl misstänkes vara medlem av organisation, som under 3) sägs;

5) genom sin verksamhet eller eljest på bärande skäl kan befaras i ett kritiskt läge vara beredd deltaga i sådana handlingar, som under 1) och 2) sägs.

B. Ur centrala och lokala polisregister får uppgift lämnas huruvida den person kontrollen avser under de senaste 10 åren vid domstol blivit övertygad om gärning, som avses i 9—12, 19—23 och 25—27 kapitlen i strafflagen.[1]

C. Utan hinder av vad sålunda stadgats får även varje annan hos polismyndighet tillgänglig uppgift utlämnas, därest den person, om vilken uppgiften begäres, innehar eller skall tillträda befattning eller betros med uppdrag, som enligt den uppgiftsbegärande myndighetens bedömande är av särskild betydelse för rikets säkerhet och då med hänsyn till beskaffenheten av befintliga uppgifter anledning föreligger till misstanke att vederbörande icke i alla lägen kan förväntas tillförlitligt fullgöra sin tjänsteplikt.

D. Beträffande person, som är anställd eller avsedd att anställas inom polisväsendet eller eljest tagas i anspråk för polisiära och därmed jämförliga uppgifter ävensom person, som anlitas eller kommer att anlitas för tillsyn eller bevakning av skyddsrumsanläggningar avsedda för riksstyrelsen, får utan hinder av ovan angivna begränsningar varje tillgänglig uppgift utlämnas.

Vad nu sagts skall jämväl gälla för det fall polismyndighet i Stockholm, Göteborg, Malmö, Norrköping och Hälsingborg gör framställning om utlämnande av uppgift rörande person som begärt inträde i hemvärnet i någon av dessa städer ävensom när överbefälhavaren begär uppgift beträffande personal, som avses skola tagas i anspråk för övervakningsuppdrag utom riket.

130. Tidigare har gällt, att varje tillgänglig uppgift fick utlämnas, då framställningen från den personalkontrollberättigade myndigheten avsåg

[1] Ifrågavarande lagrum avsåg sabotage, spridande av gift eller smitta och förgöring.

[2] Ifrågavarande kapitel i strafflagen avsåg respektive högmålsbrott, brott mot allmän verksamhet, brott mot allmän ordning, förfalskningsbrott, allmänfarliga brott, tillgreppsbrott, bedrägeribrott, förskingringsbrott, gäldenärsbrott, ämbetsbrott, brott av krigsmän samt brott vid krig, beredskapstillstånd m. m.

utländsk medborgare. Enligt bestämmelse, som meddelats i juni 1966, är numera utlänning i dessa sammanhang likställd med svensk medborgare.

131. I den mån kompletterande eller nya uppgifter i centralregistret angår person, som uppenbarligen omfattas av personalkontroll, skall rikspolisstyrelsen självmant till myndigheten lämna uppgift (»spontanuppgift») angående förhållande, som avses ovan under punkt 129 vid A och C. Till överbefälhavaren skall uppgift angående förhållande som avses under A 1)—3) lämnas beträffande den som är värnpliktig eller på annat sätt anlitad inom försvarsväsendet men ej tillhör kategori som omfattas av personalkontroll.

132. I de fall som avses vid A och C liksom vid sådant utlämnande som angivits i föregående stycke skall den som inom rikspolisstyrelsen svarar för uppgifternas utlämnande skyndsamt hålla överläggning med de parlamentariska ledamöterna i rikspolisstyrelsen. (Jämför punkt 46.) I sådan överläggning skall minst två ledamöter deltaga. Utlämnande skall äga rum, om ledamöterna enhälligt tillstyrker att så må ske. Uppnås ej sådan enighet äger den ansvarige i rikspolisstyrelsen, om han ändå anser att uppgift bör utlämnas, underställa ärendet Kungl. Maj:ts prövning. Dylikt underställande skall alltid ske innan utlämnande äger rum i de vid A 5) och C avsedda fallen. Ärende som avses under B och D avgöres av rikspolisstyrelsen utan överläggning med de parlamentariska ledamöterna. — Då fråga uppkommer att utlämna upplysningar, som kan tänkas medföra avskedande från innehavd anställning eller medföra annan ingripande åtgärd i anställningsförhållande, skall — utöver vad nu angivits — jämväl tre av Kungl. Maj:t utsedda representanter, en för vardera landsorganisationen i Sverige, tjänstemännens centralorganisation och svenska arbetsgivareföreningen, deltaga i överläggning om utlämnande av uppgift.

133. Ur bestämmelserna om personalkontroll skall slutligen även anmärkas, att vad däri sagts om myndighet jämväl skall gälla beträffande sammanslutning, som av Kungl. Maj:t medgivits rätt att företaga personalkontroll.

134. Rörande tillämpningen av de bestämmelser för vilka nu redogjorts må följande nämnas. Till ifrågavarande överläggningar med de parlamentariska ledamöterna kallas regelmässigt endast två av dem. Kallelserna skiftas från gång till gång mellan ledamöterna i viss turordning. Då ett ärende varit särskilt betydelsefullt eller tveksamt har det inträffat att dessa båda ledamöter framfört önskemål om kompletterande utredning eller om att alla de fem parlamentariska ledamöterna skulle deltaga i överläggningen. Dylika önskemål har rikspolisstyrelsen alltid tillmötesgått. Det har ej förekommit, såvitt de nuvarande ledamöterna kan erinra sig, att ett ärende vid de parlamentariska ledamöternas avstyrkande kommit att underställas Kungl. Maj:t. De som f. n. bär det närmaste ansvaret för personalkontrollfrågorna i rikspolisstyrelsen kan ej erinra sig något fall som behövt föran-

leda överläggning med nyssnämnda representanter för arbetsmarknadsorganisationerna.

135. Enligt de bestämmelser som gällde före rikspolisstyrelsens tillskapande handhades rikspolisstyrelsens nu ifrågavarande uppgifter av statspolisintendenten och rikspolisstyrelsens parlamentariska ledamöter motsvarades av den s. k. samrådsnämnden, bestående av fem personer utsedda bland de demokratiska partiernas riksdagsledamöter.

Personalkontrollberättigade myndigheter; handläggningen

136. Såsom tidigare framgått gäller reglerna om utlämnande av upplysningar ur säkerhetsavdelningens register endast utlämnande till de myndigheter (sammanslutningar), som genom Kungl. Maj:ts särskilda beslut medgivits rätt att företaga personalkontroll. Utlämnande av upplysningar till annan får alltså icke under några förhållanden ske. Rätt att företaga personalkontroll har tillagts de myndigheter (sammanslutningar) som anges i *Bilaga 1.*

137. Tillstånd att företaga personalkontroll meddelas i ämbetsskrivelse från chefen för justitiedepartementet (tidigare inrikesdepartementet) till myndigheten i fråga samt från chefen för försvarsdepartementet till överbefälhavaren. I sådan skrivelse angives de personalkategorier som får kontrolleras, vanligen all personal som skall inneha befattning av betydelse för rikets säkerhet. Beträffande de flesta av de i bilaga 1 angivna myndigheterna är detta fallet med endast ett fåtal befattningshavare, ibland kanske endast två eller tre. Regelmässigt anbefalles bl. a. att personalkontroll bör företagas och dess resultat avvaktas, innan den person kontrollen avser anställes eller tages i anspråk. Det erinras vidare om vikten av att referenser inhämtas och att detta sker innan framställning göres om utlämnande av uppgifter från säkerhetsavdelningens register.

138. Det skall understrykas, att säkerhetsavdelningens medverkan vid personalkontrollen endast avser tillhandahållande av utredningsmaterial. Själva personalkontrollen sker hos myndigheten (sammanslutningen) på dennas eget ansvar. Det är alltså där som de från säkerhetsavdelningen inhämtade uppgifternas betydelse i det aktuella fallet värderas och sammanställes med upplysningar och kunskaper, som myndigheten själv må äga beträffande personen i fråga.

139. I ämbetsskrivelserna till myndigheterna föreskrives ytterligare att om personalkontroll, givit vid handen att en person, som innehar viss befattning, bör anses olämplig för denna, skall myndigheten med angivande av den åtgärd som finnes påkallad underställa ärendet vederbörande departementschefs prövning. De åtgärder som kan ifrågakomma, exempelvis avskedande, förflyttning eller försättande i disponibilitet, kan få så allvarliga följder för den enskilde såväl i personligt som ekonomiskt hänseende

att man på angivet sätt velat tillförsäkra ärenden av denna art en verkligt auktoritativ prövning.

140. Personalkontrollen har omgivits med fullständig sekretess. Inte ens ordet personalkontroll har förrän helt nyligen fått användas i öppna handlingar. Den som varit föremål för personalkontroll har ej fått veta något därom och följaktligen ej blivit i tillfälle att yttra sig över vad som därvid kunnat framkomma. Även de regler om utlämnande av uppgifter för personalkontroll, vilka ovan redovisats, har varit hemliga.

141. Beträffande infiltrationsskyddet i Kungl. Maj:ts kansli har — såsom tidigare (punkterna 76—78) berörts — dåvarande statsrådet Hermansson den 25 maj 1964 enligt särskilt förordnande fastställt vissa anvisningar. Enligt dessa bör vid inhämtandet av referenser i samband med anställande av personal, särskilt i de departement där hemliga ärenden är mera vanligt förekommande, förfrågningarna avse även vederbörandes skötsamhet och personliga förhållanden. Det skulle ankomma på departementen att avgöra, om särskild ansökningsblankett skulle användas vid anställning. Ett inom statspolisen upprättat förslag till ansökningsblankett bifogades statsrådet Hermanssons anvisningar; blanketten bilägges jämväl detta utlåtande såsom *Bilaga 2*.

Försvaret

142. I Kungl. brev den 30 juni 1961 till överbefälhavaren har meddelats föreskrifter för personalkontrollen inom försvaret. På grundval av dessa har överbefälhavaren den 2 oktober 1961 utfärdat närmare bestämmelser härom. Ur dessa mycket detaljerade bestämmelser skall här endast upptagas följande. Personalkontrollens syfte angives vara att hindra personer som bedömes utgöra säkerhetsrisker att vinna anställning vid försvaret eller att där innehava från säkerhetssynpunkt betydelsefulla befattningar. Det betonas, att bedömningen skall ske med hänsyn till den befattning det är fråga om i det särskilda fallet och att ett godtagande i ena fallet ej innebär att samma personalkontrolluppgifter utan vidare skall leda till ett godtagande också i en annan befattning. Vidare framhålles betydelsen av att referenser infordras före begäran om personalkontroll och att så alltid skall ske, när det gäller en tjänst av särskild betydelse ur säkerhetssynpunkt. Man skall bl. a. göra sig förvissad om att personen i fråga är svensk medborgare. Beslut, som föranletts av personalkontroll, skall meddelas på sådant sätt att vederbörande icke utpekas.

143. Utan motsvarighet i civila föreskrifter innehåller överbefälhavarens bestämmelser en ganska detaljerad uppräkning av de fall där personalkontroll skall ske. Av särskilt intresse är att bestämmelserna innehåller, att i vissa situationer förnyad kontroll skall äga rum. Sålunda föreskrives rent allmänt förnyad personalkontroll bl. a. när någon skall övergå till tjänst

eller uppdrag (även av tillfällig natur) av väsentligt större betydelse från säkerhetssynpunkt än den innehavda, när misstanke uppkommer, att någon tillhör eller sympatiserar med organisation eller sammanslutning, som kan antagas i ett kritiskt läge komma att intaga en hållning, vilken kan sätta rikets säkerhet i fara, samt när andra särskilda skäl till förnyad personalkontroll anses föreligga. Vidare skall personalkontroll äga rum före viss befordran, t. ex. till regementsofficer, eller före antagande till viss utbidning — avseende vissa former av högre eller specialiserad utbildning — samt före vissa kommenderingar, uttagningar, övningar, krigsplaceringar m. m.

144. Överbefälhavarens ifrågavarande bestämmelser är liksom själva det militära personalkontrollförfarandet hemliga. Flera föreskrifter är meddelade till skydd för den kontrollerades personliga integritet och det utsäges, att den som är anställd eller på annat sätt tagen i anspråk inom försvaret icke får avskedas med anledning av beslut i personalkontrollärende.[1] Till vissa anställningar och till viss utbildning skall, utsäges i bestämmelserna, företrädesvis svenskfödda medborgare ifrågakomma. När en vid försvaret anställd person exempelvis ingått eller avser att ingå äktenskap med utländsk medborgare eller statslös skall detta anmälas till försvarsstaben. Något systematiskt insamlande av uppgifter och utfrågande av personalen får dock ej ske.

Kontrollsystemet i Storbritannien

145. Vid en diskussion av personalkontrollen i Sverige kunde det vara av intresse att veta, hur man i dessa hänseenden har det anordnat i andra länder. Naturligt nog är det ej lätt att införskaffa dylikt jämförelsematerial, eftersom information därom i allmänhet icke finnes tillgänglig för utomstående. Emellertid föreligger i Storbritannien en officiell redovisning av det där tillämpade systemet. Här lämnas ett kortfattat referat av det väsentliga i denna redovisning. Referatet är lämnat på grundval av den s. k. Radcliffekommitténs år 1962 avgivna utlåtande »Security Procedures in the Public Service». De brittiska erfarenheterna på detta område är av särskild betydelse med hänsyn till att man där haft flera allvarliga säkerhetsärenden eller tillbud till sådana, berörande olika delar och nivåer av administrationen. De medborgarrättsliga förutsättningarna för bekämpning av underrättelseverksamhet är någorlunda likartade i Storbritannien och i vårt land, vilket ger de engelska erfarenheterna ytterligare intresse för svensk del.

146. I Storbritannien sker bedömning av säkerhetsrisker beträffande civila tjänstemän enligt i huvudsak två system. Närmast svarande mot personalkontrollförfarandet i Sverige är »The Positive Vetting Procedure»

[1] Jämför nu statstjänstemannalagen, § 33.

(»P. V. clearance»). Positive Vetting Procedure är tillämplig när det gäller tillträde till vissa bestämda kategorier av arbete, främst sådana som innefattar regelbunden tillgång till försvarshemligheter. Politisk opålitlighet kan också komma att granskas vid ett förfarande, som kallas »The Purge Procedure». Detta senare förfarande begagnas i fråga om tjänster som är av vital betydelse för rikets säkerhet.

147. *The Positive Vetting Procedure.* Denna form av säkerhetsbedömning användes obligatoriskt när det gäller befattningar, vari erhålles regelmässig tillgång till försvarsuppgifter av den högsta av de förekommande fyra sekretessklasserna, eller befattningar som eljest är av särskild betydelse ur säkerhetssynpunkt. Hit räknas t. ex. alla tjänster inom utrikesförvaltningen. Positive Vetting avser att utreda vederbörandes allmänna pålitlighet, däri inräknat den politiska faktorn, och någon form av appell erbjudes icke, om vederbörande ej skulle anses uppfylla villkoren för P.V. clearance. Vid Positive Vetting söker man utröna alla svagheter som erfarenhetsmässigt kan leda till att en person förledes deltaga i landsförrädisk verksamhet: alkoholism, narkomani, homosexualitet, dålig ekonomi, omoraliska handlingar etc. Positive Vetting torde även upprepas med vissa tidsintervaller, enligt Radclifferapportens förslag vart femte år, och prövningen innehåller följande moment: a) Hos Security Service (vilket är organet för brittiska säkerhetstjänsten) kontrolleras huruvida där finnes några ofördelaktiga uppgifter om personen i fråga. b) Den undersökte får fylla i ett formulär, vari han bl. a. tillfrågas, om han haft något samröre med eller sympatier för kommunist- eller fascistorganisationer. Formuläret torde, enligt vad man kan förstå av den i Radclifferapporten lämnade beskrivningen av förfarandet, vara ganska detaljerat. c) Till två av de referenser, som den undersökte fått uppgiva, sändes brev med anhållan om utlåtande rörande dennes karaktär och pålitlighet. d) En fältundersökning (»field investigation») företages angående den ifrågavarande personens karaktär och levnadsförhållanden. Fältundersökningen, vari kan ingå ett samtal med den undersökte, företages av särskild för detta ändamål anställd personal, mestadels pensionerade officerare från polisen, krigsmakten eller kolonialadministrationen.

148. *The Purge Procedure.* Detta förfarande, vars riktlinjer uppdrogs av dåvarande premiärministern Attlee i mars 1948, anges skola komma till användning för att utestänga kommunister och fascister och personer med likartade uppfattningar (»their associates») från statlig tjänst, som är av vital betydelse för statens säkerhet. Vederbörande departementschef bestämmer vilka befattningar, som skall anses uppfylla detta krav. Attlee underströk att förfarandet enbart var betingat av säkerhetsskäl och att staten i princip inte brydde sig om sina anställdas politiska åsikter. Initiativet till detta förfarande, som från början främst torde ha varit inriktat på redan anställda tjänstemän, tages av myndighets chef på grundval av upplysning-

ar från Security Service eller från annat håll. Även den person som vid Positive Vetting blir stoppad på grund av politisk opålitlighet synes ha möjlighet att påkalla Purge Procedure. I fråga om tillhörighet till eller sympatier för ett politiskt ytterlighetsparti går alltså de båda förfarandena ihop på så sätt att detta spörsmål kan prövas såväl vid Positive Vetting som vid Purge Procedure. Sedan myndighetens chef beslutat om Purge Procedure underrättas vederbörande befattningshavare härom och delgives underlaget för misstankarna i den utsträckning det är möjligt med hänsyn till källskyddet samt uppmanas ange, om han medger eller bestrider misstankarna. Bestrider han, äger han göra en skriftlig framställning till myndighetens chef. Om denne därefter finner att misstanken måste anses kvarstå, är nästa steg i förfarandet att vederbörande har rätt att hänskjuta frågan till ett slags jury, som kallas »The Three Advisers» (de tre rådgivarna). Denna jury inhämtar upplysningar i saken från myndigheten och Security Service samt ger den »misstänkte» tillfälle att personligen framlägga sin syn på saken. Han kan också ombedja andra personer att uttala sig om honom inför The Three Advisers. Den frågeställning dessa har att besvara är huruvida det finnes skälig anledning antaga, att personen ifråga har sådana sympatier för eller anknytningar till ett politiskt ytterlighetsparti att det finnes skäl att hysa befogat tvivel om hans pålitlighet. Sedan The Three Advisers avgivit utlåtande till myndighetens chef, omprövar denne sitt tidigare beslut i saken. Chefen är ej formellt bunden av de slutsatser, vartill The Three Advisers kommit. Leder omprövningen ej till någon ändring, gives vederbörande ett sista tillfälle att framlägga sina synpunkter för chefen, som därefter fattar det slutgiltiga beslutet. Om beslutet går tjänstemannen emot och det gäller en ur säkerhetssynpunkt känslig befattning, blir tjänstemannen förflyttad till en annan — om möjligt på andra sätt likvärdig — tjänst.

Säkerhetsavdelningens register

149. Såsom framgått i det föregående ingår såsom ett moment i personalkontrollen att myndigheten hos rikspolisstyrelsen begär utlämnande av de uppgifter om vederbörande, som kan finnas i säkerhetsavdelningens centralregister. En redogörelse har också lämnats för de villkor, som gäller för att utlämnande från registret skall få ske.

Lagen om polisregister

150. Enligt lagen den 9 april 1965 om polisregister m. m. förstås med polisregister ett register som föres hos rikspolisstyrelsen eller annan polismyndighet för att tjäna till upplysning om brott, för vilka någon misstänkts, åtalats eller dömts eller om någons vandel i övrigt. I lagen föreskrives, att innehållet i polisregister skall begränsas till uppgifter som polisen behöver för att kunna förebygga och uppdaga brott samt fullgöra sin verksamhet i

övrigt. Det bör understrykas, att lagen om polisregister gäller alla slag av polisregister och sålunda även den särskilda polisverksamhetens register. Till sist må om lagen om polisregister nämnas, att denna upptager föreskrifter om rätten att utlämna uppgifter ur registret. Då särskilda bestämmelser i detta hänseende utfärdats beträffande säkerhetsavdelningens register (jämför punkterna 129—133), finnes ej anledning att här redovisa dessa föreskrifter.

Kraven på registret

151. Den särskilda polisverksamhetens register skall alltså, enligt vad nu angivits, upptaga uppgifter som polisen måste ha tillgång till i sin verksamhet till förebyggande och uppdagande av brott, d. v. s. i detta fall huvudsakligen vid spaning rörande brott mot rikets säkerhet. I registret skall också ingå uppgifter, som säkerhetsavdelningen behöver för att kunna fullgöra sin verksamhet i övrigt. En viktig del av denna övriga verksamhet är att bidraga till utredningen vid den säkerhetsriskbedömning som äger rum i personalkontrollärenden. I det Kungl. brev den 30 juni 1961, som reglerar utlämnande av uppgifter vid personalkontroll, har angivits vilka krav registret i detta sammanhang skall tillgodose. Dessa krav påverkar registrets omfattning. Ytterligare kan nämnas att ett uppföljande av det säkerhetspolitiska läget, underrättelseverksamhetens yttringar inom och utom riket, de tekniska förutsättningarna för spionage och sabotage m. m. ger anledning till insamlande av ett omfattande informationsmaterial, som måste registreras för att vid behov vara lätt tillgängligt.

152. Med hänsyn till det sätt varpå den säkerhetshotande verksamheten bedrives samt till dess farlighet och betydelse för riket, är behovet av en mycket ingående registrering större för den särskilda polisverksamheten än för polisverksamhet i övrigt. Bedömningen av vilka data som kan vara av betydelse för registreringens nyss angivna syften är naturligt nog i många fall ganska komplicerad. En upplysning, som förefaller harmlös, kan om den sammanställes med en eller flera — kanske också i och för sig skenbart betydelselösa — upplysningar bli av värde vid en säkerhetsriskavvägning. Härtill kommer att dessa olika uppgifter kanske ej föreligger samtidigt, vilket försvårar avgörandet av vilka informationer som skall intagas i registret. Att sålunda tillsynes oförargliga uppgifter kan bli av intresse vid en sammanställning med andra upplysningar är ett från all polisiär spaning välkänt faktum, som dock får ytterligare tyngd inom säkerhetstjänsten. Detta sammanhänger framför allt med att denna tjänst i högre grad än annan polistjänst måste inriktas på att söka spåra redan risken för brott. Då det gäller exempelvis farhågor för sabotage i ett kritiskt läge, kan säkerhetstjänstens arbete i huvudsak inriktas endast på att kartlägga riskerna härför. Vid personalkontrollen är för övrigt en prövning av den abstrakta risken det primära. Denna risk kan fordra beaktande även om den är

ganska obetydlig, förutsatt att det är stora värden man vill skydda. Så är oftast fallet inom säkerhetssektorn.

153. Det kan alltså icke nog understrykas vid en diskussion av säkerhetsavdelningens register, att man i viktiga säkerhetsbedömningar måste beakta i och för sig obetydliga omständigheter och antydningar till risk för opålitlighet. Det är ofta en kombination av flera sådana omständigheter och antydningar, som kan leda till att en person befinnes ej lämpligen böra anförtros en säkerhetskänslig befattning. Dessa förhållanden måste sätta sin prägel på en seriös diskussion av frågan om säkerhetsavdelningens register.

154. Vad nu sagts ger vid handen att det, såsom tidigare berörts, ur säkerhetssynpunkt kan vara viktigt att registreringen är relativt långtgående. I vissa tidningsartiklar har t. ex. ironiserats över att utlandsresor skulle antecknas i registret. Det är visserligen icke sant att så sker generellt, men å andra sidan kan en utlandsresa i kombination med andra upplysningar få sitt intresse för en säkerhetsriskbedömning. Så var exempelvis fallet beträffande Wennerström.

Krav på medborgerlig pålitlighet

155. Målsättningen för handhavandet av den särskilda polisverksamhetens register påverkas av att författningarna uppställer vissa villkor för anställning i en del ur säkerhetssynpunkt betydelsefulla befattningar. Registret måste föras så, att uppgifterna därifrån kan i möjligaste mån belysa spörsmålet, om ett dylikt villkor är uppfyllt. Närmast åsyftas nu att tillsättning m. m. av vissa tjänster eller befattningar förutsätter en prövning av vederbörandes »medborgarsinne». Sålunda föreskrives i 23 § polisreglementet såsom villkor för antagning till polisaspirant att sökanden har sådan medborgerlig inställning att han kan antagas komma att städse tillförlitligt fullgöra sin tjänsteplikt. I åtskilliga författningar angående anställning och tjänstgöring inom försvaret uppställes krav på medborgarsinne hos personalen. Såsom villkor för auktorisation av enskilda bevakningsföretag gäller att såsom vaktpersonal icke får anställas annan än den som blivit av polismyndigheten prövad med avseende å laglydnad och medborgerlig pålitlighet och därvid godkänts för anställning. — I detta sammanhang bör även nämnas, att statstjänstemannalagen den 3 juni 1965 i 33 § stadgar, att tjänsteman vid utrikesförvaltningen, krigsmakten eller polisväsendet är skyldig att avgå från tjänsten, om det är påkallat med hänsyn till rikets bästa. Tjänsteman som sålunda entledigas inträder i disponibilitet. I den departementspromemoria (SOU 1963: 51) som låg till grund för statstjänstemannalagen uttalades, att behov förelåg av bestämmelser, avsedda att skydda ur säkerhetssynpunkt särskilt ömtåliga förvaltningsområden för opålitliga eller eljest olämpliga tjänstemän.

156. Tilläggas kan att tendensen f. n. torde vara att allt fler verksamhets-

områden integreras i totalförsvaret. Härigenom blir det ofrånkomligt att låta säkerhetsaspekter få betydelse i personalfrågor på ett allt vidare fält. I och för sig är detta en föga önskvärd utveckling, då ett ökat antal säkerhetsriskbedömningar också kan väntas medföra ett ökat antal konflikter mellan statens och den enskildes intressen i dylika sammanhang. Den antydda utvecklingslinjen, som är en internationell företeelse, synes likväl oundviklig och måste följaktligen tillmätas betydelse när man planerar förfarandet för säkerhetsriskbedömningar.

Annan registrering

157. Hos andra myndigheter än rikspolisstyrelsens säkerhetsavdelning sker anteckning om personliga förhållanden beträffande enskilda medborgare i väsentlig omfattning. Till en början kan nämnas tre register, som har karaktär av belastningsregister: kriminalregistret, kontrollstyrelsens straffregister samt körkortsregistret. Det förstnämnda innehåller i huvudsak uppgifter från domstolarna om ådömda påföljder och verkställda straff samt om personutredningar. Kontrollstyrelsens register innehåller huvudsakligen uppgifter om straff (ev. disciplinstraff) för fylleri, olagligheter i samband med tillverkning, anskaffande etc. av rusdrycker och för brott begångna under alkoholpåverkan samt om intagning å vårdanstalt för alkoholmissbrukare. I körkortsregistret upptages bl. a. beslut i körkortsärende, brott eller förseelser vid förande av motorfordon, fylleri, biltillgrepp och vissa andra svårare brott. — Vid vissa militära enheter föres militärt straffregister.

158. Av större intresse i förevarande sammanhang är den registrering, som äger rum jämlikt den tidigare omnämnda lagen om polisregister. Utöver säkerhetsavdelningens register föres hos rikspolisstyrelsen ett allmänt centralregister för hela riket, vilket är ett spanings- och arbetsregister för sådana uppgifter, som har betydelse för bekämpande av i första hand annan brottslighet än den som faller inom säkerhetstjänstens område.

159. Även hos de lokala polismyndigheterna föres med stöd av nyssnämnda lag register, som innehåller ett stort informationsförråd, avseende ett ansenligt antal människors privata förhållanden. Att dylika informationer måste samlas hos de lokala polismyndigheterna beror på att det i många sammanhang ställes höga krav på dessa myndigheters personkännedom. Detta gäller såväl vid utredningar — icke endast brottsutredningar — i egen regi som vid avgivande av remissyttranden. Vad gäller det förstnämnda användningsområdet kan pekas på behovet av lokalt register vid handläggning av ärenden rörande socialvård, barnavård och nykterhetsvård. Registret begagnas även för kontroll vid prövning för antagning av polisaspiranter, ordningsvakter, vaktmän, droskförare, stadsbud m. fl. Polismyndigheten har vidare enligt lagar, förordningar och stadgor av olika slag att företaga en bedömning i fråga om vandel och lämplighet beträf-

fande den som söker viss behörighet, rättighet eller tillstånd att utöva viss verksamhet, rätt att inneha vissa föremål eller varor etc. Härvid kommer de lokala polisregistren till användning. Synnerligen omfattande är de lokala polismyndigheternas verksamhet som remissorgan åt länsstyrelserna och andra förvaltningsmyndigheter vid prövning av tillståndsärenden etc. inom de mest skiftande områden. Enskilda personer behöver i olika situationer kunna framlägga bevis om sin vandel, redbarhet, nykterhet, lämplighet för viss verksamhet o. s. v. I dessa fall kan man vända sig till den lokala polismyndigheten för att erhålla intyg eller yttranden i dessa hänseenden. Även i sådana fall är registren nödvändiga för att polismyndigheten skall kunna fullgöra den uppgift som åligger den. — Det torde av det sagda framgå, att polismyndigheterna på det lokala planet insamlar och registrerar mängder av data om enskilda personer. Källorna för registren kan vara av varierande tillförlitlighet.

160. Hos socialnämnd eller annat kommunalt organ skall enligt lagen om socialregister föras ett dylikt register över hjälpverksamheten i kommunen. Detta register innehåller — som närmare framgår av nyssnämnda lag — anteckningar om olika personliga förhållanden av förtrolig art. Tillika må erinras om alla de handlingar, avseende medborgarnas privata förhållanden, som finnes hos barnavårdsnämnder, hälsovårdsnämnder, domstolar och andra myndigheter.

161. Hos utlänningskommissionen föres vissa register över utlänningar. Sålunda har man ett centralregister, som upptager alla utlänningsärenden. Till centralregistret, vars omfattning belyses av att det betjänas av mer än 50 anställda, hör även vissa specialregister. Kommissionen har också ett kontrollregister — omfattande omkring 130 000 registerkort — där man antecknar av utlänningar begångna brott eller förseelser samt andra ur övervakningssynpunkt betydelsefulla omständigheter.

162. Vissa noteringar om anställdas personliga förhållanden förekommer otvivelaktigt även i övrigt hos de enskilda myndigheterna, huvudsakligen för att man skall äga kännedom om vederbörandes allmänna lämplighet. Man kan också peka på omständigheter av privat natur, som hos myndigheten kan komma att bli antecknade exempelvis i samband med införsel och vid sjukdom.

163. Av de exempel på registrering hos statliga och kommunala myndigheter som nu lämnats framgår alltså att det hos dessa samlas upp ett avsevärt kunskapsmaterial om medborgarnas privata förhållanden. Särskilt skulle man vid en sammanställning av uppgifter från olika håll om samma person i dessa hänseenden kunna få fram ingående informationer. Rätten att utlämna upplysningar ur de nu avsedda registren och därtill hörande handlingar är emellertid underkastad åtskilliga restriktioner. Nämnden saknar anledning närmare ingå härpå och har genom det anförda endast velat påvisa att vissa olägenheter med säkerhetsavdelningens spaningsre-

gister — som med olika skärpa framförts i den allmänna debatten — även vidlåder väsentliga delar av övriga hos myndigheter förda register. Utan tvivel kan man ur dessa senare utläsa åtskilligt om de enskilda medborgarnas mest privata förhållanden, många gånger också deras åsikter i politiska och samhälleliga frågor.

164. Även privata företag torde föra registeranteckningar om de anställda, varvid — särskilt med tanke på arbetsgivarnas sociala åligganden — torde införas åtskilligt, som principiellt sett borde vara skyddat för obehörig insyn. Att företagen vid anställandet av personal och under anställningen i ökande omfattning skaffar sig information om arbetstagarnas personliga förhållanden är utan tvivel en allmän tendens i dagens samhälle. — Slutligen må tilläggas, att omfattande anteckningar om medborgarnas enskilda förhållanden även av andra anledningar sker hos privata företag, exempelvis i tidningarnas arkiv, hos bank- och kreditinrättningar samt hos kommersiella upplysningsbyråer. Det förekommer att myndigheter inhämtar upplysningar från dylika källor.

Registreringen förr och nu

165. Beträffande det nuvarande säkerhetsregistrets tillkomst och tidigare skedda ändringar i fråga om principerna för dess förande må följande anmärkas. (En närmare redogörelse avseende tiden fram till hösten 1947 återfinnes i den s. k. Sandlerkommissionens betänkande angående säkerhetstjänstens verksamhet, SOU 1948: 7, varur materialet till det följande referatet till stor del är hämtat.) Åren närmast efter första världskriget började man hos kriminalpolisen i Stockholm registrera pesoner, som tillhörde kommunistiska partiet och i början av 1930-talet skedde dylik registrering i vissa andra städer. Registrering av nationalsocialister började på 1930-talet i Stockholm och ett par andra städer. I början av andra världskriget framhöll justitieminister Westman och socialminister Möller vikten av att de politiska ytterlighetsriktningarna övervakades. Justitieministern yttrade i detta sammanhang, att det med hänsyn till vissa utrikespolitiska händelser borde vara »klart att den för landet farligaste arten av landsförrädisk verksamhet hotade från kommunister och nazister, vilka genom sin fanatiska hängivenhet för vissa politiskt-ideologiska intressen måste presumeras vara beredda att i ett visst läge gå främmande makt tillhanda». Det framhölls, att förteckningarna över kommunister och nazister borde färdigställas för hela riket. Sedan säkerhetstjänsten på hösten 1939 trätt i funktion övertog den i november samma år de lokala polismyndigheternas förteckningar och överförde dessa till ett centralregister för hela landet. I februari 1940 genomfördes på initiativ av socialministern en husundersökning i hela riket dels i kommunistiska partiexpeditioner, redaktioner och liknande lokaler dels hos enskilda kommunister i ledande ställning. Härigenom fick säkerhetstjänsten material för komplettering av registret.

166. Under åren 1940 och 1941 kom säkerhetstjänsten att ägna intresse åt »Tisdagsklubben» i Stockholm, »Veckoklubben» i Göteborg samt »Förbundet Kämpande Demokrati», vilkas inställning till Storbritannien ansågs kunna jämföras med nazisternas och kommunisternas inställning till respektive Tyskland och Sovjetunionen. De ledande personerna registrerades redan 1940, men någon allmän registrering — såsom beträffande nazister och kommunister —ägde ej rum. I februari 1943 föreskrevs att medlemmar av Förbundet Kämpande Demokrati skulle registreras. Samtidigt bestämdes att särskild registrering av syndikalister skulle ske; det hade visat sig förekomma att dessa tidigare registrerats som kommunister. Sedan socialminister Möller i riksdagen förklarat att han ansåg registreringen av syndikalister — i motsats till registreringen av kommunister och nazister — olämplig och orimlig, föreskrevs i november 1944 att särskild registrering av syndikalister ej längre skulle ske ävensom att registrering av medlemmarna i Förbundet Kämpande Demokrati skulle upphöra. I december samma år förbjöds utlämnande ur säkerhetspolisens register av uppgifter om nyssnämnda båda kategorier. Materialet är numera utgallrat ur centralregistret.

167. Hösten 1944 ifrågasattes en allmän översyn av registret och ett förslag till ändrade normer för ytterlighetspartiernas registrering diskuterades vid en statsrådsberedning i februari 1945. På föranledande av statsrådet Erlander lämnades i mars 1945 sådana direktiv för registreringen att i specialregistren rörande kommunister och nazister i fortsättningen såsom nya namn endast skulle antecknas personer, som

a) intog en ledande ställning i vederbörande parti,

b) hade förbindelse med främmande makt,

c) utövade verksamhet, som stred mot rikets säkerhet, eller

d) eljest företog åtgärd, som ur synpunkten av rikets säkerhet kunde anses vara av anmärkningsvärd art.

168. Med anledning av dessa direktiv påbjöds i maj 1945 att specialregister över kommunister icke längre skulle föras. Det föreskrevs i samband härmed, att i centralregistret icke längre fick upptagas namn på svenska medborgare uteslutande av den anledningen att vederbörande tillhörde eller sympatiserade med det kommunistiska partiet eller prenumererade på dess tidningsorgan. Skälet för upptagande av kommunist i nämnda register skulle uteslutande vara misstanke om illegal verksamhet av något slag. Den registrering som gjorts skulle dock bestå. Den 18 maj 1945 förbjöds utlämnande ur registret av upplysningar, utvisande att viss person tillhörde det kommunistiska partiet, utom i sådana fall då registrering fortfarande skulle äga rum, dvs. då misstanke förelåg om illegal verksamhet av något slag.

169. Mot bakgrunden av världshändelserna, särskilt det kommunistiska maktövertagandet i Tjeckoslovakien, gav Kungl. Maj:t våren 1948 direktiv

om återupptagande av registreringen av kommunister och i september samma år började man till följd härav åter taga in uppgifter härom. Enligt vad nämnden inhämtat från rikspolisstyrelsen skedde under tiden maj 1945—våren 1948 en planmässig och intensiv infiltration av kommunister hos landets ur säkerhetssynpunkt känsliga myndigheter.

170. Rörande införskaffande av uppgifter till säkerhetsavdelningens centralregister gäller f. n. tjänsteföreskrifter, som utfärdats av statspolisintendenten i februari 1963.

171. Den särskilda polisverksamhetens centralregister med därtill hörande arkiv är inrymt i några rum i säkerhetsavdelningens lokaler. Samtliga underavdelningar i landet är skyldiga att dit omgående inrapportera alla säkerhetsinformationer av vikt. Alla handlingar sorteras och förvaras enligt ett speciellt person- och sakaktsystem. Ur detta införes bl. a. personnamnupgifter i ett s. k. flexoregister (dvs. ett slags sökregister), som föres i bokstavsordning. Registeruppgifterna är ständigt föremål för komplettering och gallring. Centralregistret med dess flexoregister är i första hand avsett som en upplysningskälla och arbetshjälp för säkerhetsavdelningens utredande och spanande personal. Det andra huvudsyftet med registret är att det skall tjäna som hjälpmedel vid personalkontrollen. Det innehåller med tanke på dessa funktioner uppgifter av mycket skiftande karaktär.

172. För insamlande och insändande av uppgifter till centralregistret gäller, som nyss nämnts, tjänsteföreskrifter utfärdade av polisledningen. Dessa förekrifter ansluter nära till bestämmelserna i Kungl. brevet den 30 juni 1961 angående statspolisintendentens befattning med personalkontrollen. Säkerhetstjänstens personal har alltså att på sätt närmare angives införskaffa de olika slag av uppgifter som enligt det Kungl. brevet förutsättes kunna utlämnas vid personalkontroll. Alla andra informationer som är av betydelse för den särskilda polisverksamhetens funktioner skall givetvis också inrapporteras. I föreskrifterna betonas, att uppgifter som insändes skall vara objektivt och sakligt grundade med noggrant angivande av källans tillförlitlighet, om det ej är befattningshavaren själv som insamlat upplysningarna. En värdering av materialets sakriktighet skall ske av uppgiftslämnaren. Materialet skall vid insändandet granskas av dennes chef och delgivas länspolischefen.

173. Den uppmärksamhet säkerhetstjänsten måste ägna säkerhetsrisker har medfört anteckningar i registret beträffande innehavare av säkerhetskänsliga befattningar om vilka man känner till något som erfarenhetsmässigt kan leda till konspiratorisk verksamhet, t. ex. alkoholism, narkotikamissbruk, dålig ekonomi, homosexualitet, långvarigare utlandsvistelse, släktskap eller närmare bekantskap med utlänning, tidigare deltagande här eller utomlands i underrättelseverksamhet, tidigare misstanke härom etc. Vidare registreras de som hör till eller visat starka sympatier för politiska ytterlighetspartier — varmed torde avses personer vilka kan tänkas icke

i alla situationer vilja respektera vår demokratiska samhällsordning — nazister, kommunister och liknande. I registret antecknas även exempelvis anmälare, vittnen och kontaktpersoner av olika slag. Särskilt sakakterna innehåller ett stort kunskapsmaterial — till avsevärd del pressklipp — om politiska, militära, polisiära, ekonomiska, kommersiella och kulturella förhållanden i den mån de är av värde för säkerhetstjänsten. Registeruppgifterna är föremål för fortlöpande gallring. En systematisk gallring kommer att ske då registret inom kort överföres till ett system med automatisk databehandling. En detaljerad plan finnes rörande registrets handhavande i en krigssituation.

174. Jämlikt 10 § sekretesslagen må handlingar rörande polismyndighets, tullmyndighets eller åklagares verksamhet till förekommande eller beivrande av brott ej utlämnas, såvida skäligen kan befaras, att utlämnande skulle motverka brotts upptäckande eller brottmåls utredning eller åtgärder till förekommande av brott eller ock vara menligt för rikets säkerhet eller för enskild person. Uppgifterna i säkerhetsavdelningens centralregister är självfallet av den art att de enligt nyssnämnda lagrum ej får utlämnas utan Kungl. Maj:ts tillstånd. De omfattas följaktligen också av tystnadsplikt. Tillgång till uppgifterna har endast den personal som arbetar med registret samt deras överordnade. De parlamentariska ledamöterna i rikspolisstyrelsen har också rätt att taga del av registret och de därtill hörande akternas innehåll. Enligt vad nämnden inhämtat begagnar de sig också av denna möjlighet. Vidare har justitiekanslern och riksdagens ombudsmän i och för tjänsten rätt att taga del av säkerhetsavdelningens register. Nämnden har även beretts tillfälle därtill och har för sådant ändamål företagit studiebesök.

Nämnden om säkerhetsavdelningens register

Direktiv för registreringen?

175. Nämnden vill först erinra om att man vid en diskussion om den särskilda polisverksamhetens register vinner på att hålla isär å ena sidan införande av uppgifter i registret och å andra sidan utlämnandet av uppgifter därifrån. Registrets primära uppgift är att vara till hjälp i säkerhetspolisens verksamhet för uppdagande och förhindrande av brott mot rikets säkerhet. Detta syfte ställer vissa krav på registrets omfattning och detaljinnehåll. En annan uppgift är att tillhandagå myndigheterna med erforderliga upplysningar i samband med personalkontroll. Även detta ställer speciella krav på registret. Det är ytterst vanskligt att lämna direktiv ifråga om införandet i registret under det att detta mycket väl kan ske — och har skett — i fråga om utlämnandet.

176. De viktigaste skälen för att direktiv ej bör lämnas för säkerhetsavdelningens insamlande och införande av uppgifter i registret är att, liksom

vid polisiär spaning i allmänhet, framgången vid spaningen mot säkerhetshotande verksamhet kan ha sin grund i en upplysning, som vid noteringen i registret varit dåligt underbyggd eller av ringa vikt. En sådan upplysning kan senare i en förändrad situation få ökad betydelse. Bedömandet av vilka uppgifter som skall tagas in i registret kräver därför åtskilligt av kombinationsförmåga, förutseende och kunskaper. Dessutom kan vid bearbetning och sammanställning av olika spaningsdata dessa få en mening, som ej utan vidare framgår av dem var för sig. Slutsatsen av det anförda är att urvalet för införande av uppgifter i ett polisregister med nödvändighet blir mer omfattande än det aktuella läget för spaningen i och för sig föranleder. I lagen om polisregister, som också gäller för säkerhetsavdelningens register, har endast föreskrivits att innehållet i polisregister skall begränsas till uppgifter ,som polisen behöver för att kunna förebygga och uppdaga brott samt fullgöra sin verksamhet i övrigt. Sista ledet i denna beskrivning kan måhända ses som ett uttryck för att en preciserad gränsdragning ej kan ske beträffande ett polisregisters innehåll. Det synes icke ändamålsenligt att för den särskilda polisverksamheten, som med hänsyn till sin särart uppenbarligen är så mycket svårare att bedriva, föreskriva ytterligare begränsningar för vad som skall antecknas i registret.

177. Över huvud taget vore det en icke önskvärd inskränkning i den polisiära säkerhetstjänstens effektivitet, om dess spanings- och arbetsregister underkastades detaljerade bestämmelser i avseende å innehållet. Den internationella underrättelseverksamheten skiftar mål och medel och säkerhetstjänsten måste utan bindningar till fastlåsta regler kunna följa med i den utveckling och föränderlighet, som råder även på detta område. Särskilt betydelsefullt synes vara att man ej ser alltför kortsiktigt på saken. Om man för någon tid upphör att registrera en riskfaktor och det sedan efter några år visar sig att detta var förhastat, har i registret uppstått luckor, som kan vålla olägenheter i verksamheten. Exempel härpå saknas ej. Säkerhetstjänsten har t. ex. sedan 1930-talet haft sin uppmärksamhet riktad på nationalsocialister och andra ytterlighetselement med fascistisk uppfattning. För närvarande kan dessa anses skäligen ointressanta ur säkerhetssynpunkt och den uppmärksamhet säkerhetsavdelningen ägnar dem kan synas onödig, men det kan icke uteslutas att bedömningen kan bli en annan i framtiden. Det torde därför vara lämpligt att fortgående ägna dem en viss kontroll. För övrigt kan en liten grupp fanatiker i en allvarlig situation vålla landet oerhörda skador. Även sådana eventualiteter måste säkerhetstjänsten räkna med och rätta sina dispositioner efter. Förvisso är det moderna samhället i vissa avseenden mycket sårbart och detta förhållande måste tagas i betraktande, när frågan om gränserna för säkerhetsavdelningens registrerande verksamhet diskuteras. För att riket skall kunna skyddas mot risker av nu antydd art är det nödvändigt att registreringen blir tämligen omfattande. Härigenom kommer även lojala medborgare att bli

utgångspunkt för den fortsatta diskussionen ånyo erinras om att det jämlikt lagen om polisregister ej är tillåtet för säkerhetsavdelningen att registrera annat än det som är behövligt för att avdelningen skall kunna fullgöra sina uppgifter. Då de politiska ytterlighetsriktningarna uppmärksammas av säkerhetstjänsten bygger detta således på den värderingen att detta anses behövligt för verksamheten. Härvidlag har säkerhetstjänsten haft stöd i de år 1948 meddelade direktiven (jämför punkt 169).

182. Då det gäller frågan om om registrering av dem som har anknytning till politiska ytterlighetspartier, är det kommunisterna som kommit i fokus för debatten. Nazismen (nynazismen) eller fascistiska sammanslutningar är, såsom nämnts, knappast av större intresse för närvarande här i landet. Vid en principdiskussion kan man dock ej bortse från deras existens, ej heller från andra politiska riktningar av extrem natur, som kan uppträda framdeles. I debatten har framförts bl. a. att anhängare av ett republikanskt statsskick i Sverige och syndikalister skulle på grund av sin politiska eller samhälleliga uppfattning antecknas i säkerhetsavdelningens register. Nämnden kan i detta sammanhang upplysa att så ej sker.

183. Utgångspunkten för all bedömning av politiska ytterlighetsriktningar måste vara en prövning huruvida deras anhängare kan antagas utgöra ett hot mot vår medborgarfrihet och demokratiska samhällsordning. Denna prövning kan ej inskränkas till att avse dessa ytterlighetsriktningars utåt tillkännagivna avsikter och program, utan måste inriktas på en mer djupgående bedömning. Den värdering som företages måste avse frågan, om meningsriktningens verkliga ambitioner ytterst är sådana, att dess anhängare är eller kan bli ett hot mot rikets säkerhet. Det är nödvändigt att taga med i bedömningen att oliga anhängare inom ett och samma ytterlighetsparti kan ha olika långtgående syften. Sådana grupperingar och fraktioner kan förekomma öppet eller fördolt. Det kan vara och är väl i allmänhet så, att många anhängare till ett sådant parti sympatiserar med dess allmänna program men dock är lojala med vår samhällsordning. Å andra sidan kan lojaliteten med fog ifrågasättas beträffande andra anhängare av partiet. I Sverige förklarar numera officiella företrädare för kommunistpartiet att de vill uppnå sitt reformprogram med demokratiska medel. Dessa förklaringar kan vara uppriktigt menade; det är svårt att yttra sig därom med bestämdhet. Klart är emellertid att kommunismen i Sverige rymmer meningsriktningar, vilka syftar till att omstörta det demokratiska samhället med våldsamma medel. Denna uppfattning har för övrigt på senaste tiden fått ett starkt stöd av vad som inträffade i anslutning till kommunistiska partiets tjugoförsta partikongress i maj 1967. Ur partiets led framträdde då en grupp, som öppet deklarerade sig vilja med våld taga makten i landet. Att draga gränserna mellan dylika grupperingar inom ett parti eller inom en meningsriktning torde — åtminstone då det gäller en så rutinmässig sak som registreringen — vara en utomordentligt svår och ibland omöjlig uppgift.

Förekomsten av politiskt betingade säkerhetsrisker inom en politisk grupp eller ett politiskt parti leder därför till att uppmärksamhet måste ägnas åt gruppen eller partiet som helhet.

184. Såväl här i landet som utomlands har man haft erfarenhet av att kommunistisk aktivitet och inspiration förekommit i samband med spionageaffärer. Det står utom varje tvivel att kommuniststaternas underrättelseväsen söker skaffa sig otillåten insyn i västländernas och icke minst Sveriges förhållanden. Politiska sympatisörer spelar härvid en betydelsefull roll. Såsom framgår av den inledande framställningen finnes det inga tecken på att denna underrättelseverksamhet avtagit på senare år. I Sverige uppdagades Wennerströmaffären så sent som 1963. Enligt vad nämnden inhämtat från säkerhetsavdelningen har i landet förmärkts en ökad aktivitet på underrättelseområdet efter Wennerströms avslöjande.

185. Det finnes mycket som tyder på att man från kommunistiskt håll medvetet söker infiltrera polismyndigheterna och andra myndigheter av särskild vikt för rikets säkerhet. Sålunda har det ofta visat sig att samma personer med kommunistisk anknytning sökt den ena säkerhetskänsliga befattningen efter den andra. Många gånger har ifrågavarande personers förbindelse med det kommunistiska partiet ej varit av det mera påtagliga slaget. Självfallet har förbindelsen ibland kunnat vara en tillfällighet, men då företeelsen ses i sin helhet måste omdömet bli ett annat. När skrivbiträdestjänster eller liknande befattningar ledigförklarats t. ex. hos säkerhetsavdelningen har det visat sig, att ett mycket stort antal sökande haft en påvisbar kommunistanknytning. Inom rikspolisstyrelsen har man gjort den uppskattningen, att utan den sållning, som kunnat ske vid personalkontroll med hjälp av registret, skulle man under senare år ha fått ett betydande inslag av skrivbiträden med ådagalagd kommunistassociation inom säkerhetstjänsten och försvaret. Sedan några år har även kunnat konstateras att den polisiära säkerhetstjänstens personal blir föremål för systematiska utfrågningsförsök.

186. Bl. a. på grundval av nu relaterade förhållanden har nämnden funnit den slutsatsen närliggande, att från kommunistiskt håll göres systematiska försök att infiltrera säkerhetstjänsten och försvaret samt att bakom detta måste ligga avsikter som icke kan vara förenliga med rikets intressen. Särskilt oroväckande har man funnit det inträffade vara med tanke på den skada illojala personer på vitala poster inom totalförsvaret kan vålla i en för riket kritisk situation. Vad sålunda framkommit talar starkt för att den särskilda uppmärksamhet som ägnas de politiska ytterlighetsriktningarna måste bestå. Om man motsätter sig registrering, torde man samtidigt ha att acceptera, att det i en kritisk situation kommer att finnas kommunister eller fascister på flera viktiga poster inom totalförsvaret.

187. Att man kan bli antecknad i ett officiellt register på grund av politiska åsikter är i och för sig mindre tillfredsställande. Härom torde ej råda

delade meningar. Den politiska åsikten är varje medborgares ensak, en uppfattning som bl. a. lett till att rösthemligheten vid allmänna val garanteras i lag. Principen är att var och en skall få ha sin politiska mening för sig själv och att myndigheterna icke skall intressera sig för detta utan tungt vägande skäl. Denna grundsats påverkas ej på ett avgörande sätt av att det självklart ej ligger något besvärande eller vanhedrande i att bli antecknad för en politisk mening. Att uppträda i det offentliga livet — i press, radio, television eller på annat sätt — är på sätt och vis likvärdigt med registrering. Vederbörande blir uppmärksammad och den som har intresse därav kan katalogisera sådana framträdanden. Grunden för registrering ligger dock ej i den politiska uppfattningen som sådan utan är och bör förbli risken för samhällsfientlig verksamhet. Denna risk sammanfaller, som framgår av vad förut anförts, så ofta med tillhörighet till politiska ytterlighetsriktningar att ytterlighetspartiernas medlemmar och sympatisörer funnits böra registreras. I detta ligger icke någon »åsiktsregistrering».

Slutsatser

188. Parlamentariska nämnden anser mot bakgrunden av vad som här anförts, att — utöver vad som stadgas i lagen om polisregister — föreskrifter angående säkerhetsavdelningens registrering icke är påkallade, vare sig när det gäller anknytning till politiska ytterlighetspartier eller eljest. Bedömningen av vad som bör antecknas i registret får göras med utgångspunkt från tidigare erfarenheter och ett noggrant studium av det »säkerhetspolitiska» läget. Det kan tilläggas att det följaktligen ej heller synes böra föreskrivas skyldighet för den särskilda polisverksamheten att i centralregistret införa vissa slag av uppgifter, t. ex. medlemskap i ett politiskt ytterlighetsparti.

189. Nämnden utgår från att säkerhetsavdelningen skall vara skyldig vidtaga betryggande åtgärder för att hålla registret helt intakt från obehörig insyn. Enligt erhållna uppgifter kommer möjligheterna till fullständigt skydd för registret att öka vid den övergång till automatiskt datasystem för de inom rikspolisstyrelsen förda centrala registren, som skall ske inom kort.

Nämnden om utlämnande av uppgifter

190. Nämnden har i det föregående förordat, att säkerhetsavdelningen inom ramen för gällande lag skall ha frihet att i registret införa de uppgifter den finner erforderliga för sin verksamhet. Därvid har nämnden utgått från den förutsättningen, att restriktiva bestämmelser skall gälla för utlämnandet av upplysningar därifrån och att kontrollen över tillämpningen av dessa bestämmelser skall vara anordnad så, att den skall kunna vinna allmänt förtroende.

191. Det har i pressen förekommit uppgifter att någon av de anställda vid säkerhetsavdelningen har lämnat privat information om registrets innehåll. Självfallet är det av utomordentlig betydelse att dylika händelser, som sätter utlämnandekontrollen ur spel, förhindras. Även om fullständiga garantier ej kan skapas mot sådana av den »mänskliga faktorn» beroende läckor, är det angeläget att alla rimliga åtgärder vidtages i detta syfte. Dessutom bör noga planeras hur man vid utrymning eller krig skall förfara med registeranteckningarna så att de ej faller i orätta händer. Såsom ovan (vid punkt 173) anförts finnes en detaljerad krigsplanläggning utarbetad. Det synes föreligga skäl för antagande att övergång till automatisk databehandling av rikspolisstyrelsens register kommer att även i nu nämnda avseende underlätta skyddet av registret.

Förslag till ändringar

192. De nu enligt Kungl. brev den 30 juni 1961 gällande villkoren för utlämnande av uppgifter från säkerhetsavdelningens register har redovisats tidigare i detta utlåtande. (Se punkt 129 och följande.) Nämnden anser att moment A i dessa bestämmelser bör överses formellt och materiellt och föreslår att denna punkt får i huvudsak följande lydelse.

A. Uppgifter, som finnes tillgängliga i säkerhetsavdelningens centralregister, får utlämnas därom att den person kontrollen avser:

1) är misstänkt för gärning, som avses i 1 § lagen den 21 mars 1952 med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål[1] samt i 13 kap. 7 och 8 §§ brottsbalken;

2) eljest är misstänkt för sådan handling eller förberedelse därtill som innefattar brott mot rikets säkerhet eller som är ägnad att undergräva det demokratiska statsskickets bestånd eller rikets ställning som oberoende stat;

3) genom sin verksamhet, sitt medlemskap i viss organisation eller eljest på bärande skäl kan befaras vara beredd att deltaga i sådana handlingar, som under 1) och 2) sägs.

193. Som motiv till detta förslag vill nämnden anföra följande. Grunden för utlämnande av uppgifter ur registret bör självfallet vara risk för bristande lojalitet mot riket. Det synes enligt nämndens mening ej alltid vara motiverat att betrakta viss ställning inom t. ex. ett ytterlighetsparti eller medlemskap däri som en sådan risk. I den mån medlemskap i politiskt parti antecknats i säkerhetsavdelningens register — nämnden har ej motsatt sig att så får ske — bör följaktligen icke denna upplysning i och för sig anses vara av beskaffenhet att alltid böra föranleda utlämnande såsom enligt moment A i nu gällande lydelse. Ofta kan dock en sådan upplysning vara av betydelse även i de under A hänförliga fallen och alltså böra tillhandahållas den personalkontrollerande myndigheten. Man torde kunna anförtro åt de parlamentariska ledamöterna att bedöma när ett sådant utlämnande kan

[1] Se härom punkt 109.

anses påkallat. En avvägning får härvid ske med hänsyn till den bedömda risken för bristande lojalitet mot riket, å ena, samt arbetsförhållandena i den tilltänkta anställningen å andra sidan. Nämndens förslag ovan till ändring i moment A har formulerats från dessa utgångspunkter. Det har synts lämpligt att i första hand anknyta till de brottstyper, som finnes angivna i 1952 års tvångsmedelslag. De föreslagna punkterna 1) och 2) avser misstanke om sådana gärningar och handlingar eller förberedelser därtill, som åsyftas i nu gällande A 2) och 1). De fall, när utlämnande skall kunna ske enbart på den grund att bristande lojalitet mot riket kan befaras, har nämnden angivit i föreslagna A 3), som alltså ersätter de nu gällande punkterna A 3)—5).

194. Även i moment B i 1961 års Kungl. brev bör hänvisningarna till strafflagen ersättas med motsvarande stadganden i brottsbalken. Därjämte kan övervägas att stadga möjlighet att utlämna uppgift även om vissa till specialstraffrätten hörande brott. F. n. kan enligt moment B lämnas upplysning om t. ex. fylleri men ej om rattfylleri.

195. Vidare föreslår nämnden, att den obligatoriska skyldighet att underställa personalkontrollärende Kungl. Maj:ts prövning som för närvarande gäller för fallen vid A 5) och C upphäves. I stället bör dels — liksom nu — den för personalkontrollen ansvarige inom rikspolisstyrelsen äga rätt att underställa sådana ärenden, där han — mot avstyrkande av de parlamentariska ledamöterna eller någon av dessa — anser utlämnande böra ske, dels nämnda ledamöter berättigas att underställa särskilt tveksamma fall. Den parlamentariska kontrollen över utlämnandet av uppgifter synes innebära sådana rättsskyddsgarantier att underställning kan begränsas till nyssnämnda ärenden. Emellertid bör skyldighet föreskrivas att informera vederbörande departementschef om fall när uppgift ansetts böra utlämnas enligt moment C.

196. Nämnden framlägger i fortsättningen (se punkt 217) förslag om indelning av de personalkontrollerade befattningarna i två riskklasser. Om detta förslag genomföres, synes kretsen av befattningar eller uppdrag som avses i moment C, vilket skulle motsvara den högre riskklassen, böra regleras av vederbörande departementschef i stället för att ankomma på den uppgiftsbegärande myndighetens bedömande i varje särskilt fall.

197. Eftersom personalkontrollen beträffande hemvärnspersonal numera verkställes av överbefälhavaren saknas anledning att bibehålla den i andra stycket under moment D upptagna särbestämmelsen för hemvärnet i vissa städer. Utlämnande av uppgifter bör beträffande all hemvärnspersonal kunna ske enligt generella bestämmelser. Möjligen bör hemvärnet, som i krissituationer skall ha uppgifter av delvis polisiär natur, i sin helhet inrangeras under moment D. — Beträffande den i moment D avsedda personalen diskuterar nämnden längre fram (punkt 230) om icke en parlamentarisk

granskning bör införas, motsvarande den utlämnandekontroll som föreskrives beträffande fallen under A och C.

198. Bestämmelserna om att representanter för arbetsmarknadens organisationer i vissa fall skall deltaga i överläggning om utlämnande av uppgift bör bibehållas. Även om hithörande fall är sällsynta kan bestämmelsen likväl tjäna det ändamålet, att om uppgifter utlämnats och lett till avskedande eller annan ingripande åtgärd i anställningsförhållande, vederbörande arbetstagares fackförbund kan från huvudorganisations sida få auktoritativt besked om det befogade i åtgärden.

199. Formerna för utlämnandet av uppgifter från säkerhetsavdelningen till myndigheterna anser nämnden lämpligt anordnade. Det bör även framgent vara så, att endast registeruppgifterna och det därtill hörande materialet överlämnas till myndigheten. Något eget yttrande skall rikspolisstyrelsen ej avgiva vid översändandet av uppgifterna. Ansvaret för beslut i personalkontrollärende skall alltid åvila den myndighet, som hemställt om och erhållit uppgifter ur registret.

200. Beträffande kretsen av personalkontrollberättigade myndigheter eller sammanslutningar (jämför punkt 136—137) finner nämnden ej anledning föreslå några inskränkningar. Rent principiellt kan framhållas att, om det hos en myndighet uppstår behov av personalkontroll beträffande endast ett fåtal befattningar, det torde vara lämpligast att framställning om uppgifter från säkerhetsavdelningens register göres av säkerhetschefen i det departement varunder myndigheten lyder. Detta är sannolikt ägnat att leda till den restriktivitet, som bör eftersträvas vid framställningar om personalkontrolluppgifter. Bristande erfarenhet av säkerhetsspörsmål kan nämligen leda till att behovet av personalkontroll övervärderas. — Åklagarmyndigheternas skiljande från polisväsendet torde böra medföra att riksåklagaren erhåller personalkontrollrätt. Åklagare kan nämligen komma att få befattning med de ur säkerhetssynpunkt känsliga frågorna om tillämpning av 1952 års tvångsmedelslag.

Utlämnandekontrollen

201. I fråga om den kontroll över utlämnandet av uppgifter från säkerhetsavdelningens register som utövas av de parlamentariska ledamöterna i rikspolisstyrelsen vill nämnden till en början erinra om att det torde vara unikt — även i demokratiskt styrda stater — att man över huvud taget begränsar möjligheterna för behöriga statsmyndigheter att vid en säkerhetsriskbedömning taga del av de hos säkerhetstjänsten förefintliga upplysningarna i ärendet. De särskilda anordningarna för medborgarskydd i Storbritannien har ovan berörts. Dessa anordningar medför dock ingen avskärmning av myndighetens rätt att taga del av registeruppgifter, endast av rätten att begagna uppgifterna. Det här i landet stadgade förfarandet med en parlamentarisk granskning av ärendena — i vissa fall förstärkt

med underställning — måste anses utgöra en god garanti för att de uppgifter som utlämnas är av den art och har ett sådant sakligt underlag att de bör ingå i materialet vid en säkerhetsriskbedömning. De mest svårbedömda spörsmålen i sammanhanget torde vara förknippade med granskningen av den kontrollerades uppgivna förbindelse med en politisk ytterlighetsriktning. Vid en sådan bedömning torde de parlamentariska ledamöternas politiska kunskaper och erfarenhet kunna vara till god nytta. Dessa ledamöter är regelmässigt riksdagsmän och de demokratiska val, som utgör grunden för riksdagsmännens ställning, gör dem också ägnade att fullgöra ett ur medborgarfrihetens synpukt så viktigt förtroendeuppdrag som utlämnandekontrollen otvivelaktigt är.

202. Nämnden har undersökt huruvida kontrollen kan ytterligare förstärkas. Till en början har härvid noterats att, som tidigare nämnts (punkt 134), i regel endast två av de parlamentariska ledamöterna deltager i granskningen. Enligt nämndens mening bör bestämmelserna ändras så, att i vart fall majoriteten av ledamöterna, dvs. minst tre, skall deltaga i denna granskning. Till sammanträde i utlämnandefråga bör alla ledamöterna kallas, oavsett att ärendet kan slutbehandlas med ett lägre antal ledamöter.

203. En annan fråga som nämnden i detta sammanhang upptagit är vilken organisatorisk ställning organet för utlämnandekontroll bör intaga. Tidigare var den s. k. samrådsnämnden helt fristående från polisen under det att de i samrådsorganet nu ingående personerna tillika är ledamöter i rikspolisstyrelsen. Ur rent principiell synpunkt förefaller det som om den tidigare ordningen vore att fördraga. Kontrollen över utlämnandet utföres av de därtill utsedda såsom representanter för allmänheten. Ett riktigt fullföljande av åliggandet förutsätter en oberoende och ibland kritisk inställning till de synpunkter i ärendet, som må framföras från polishåll. Utlämnandekontrollens anknytning till ledamöter av rikspolisstyrelsen kan därför, särskilt för en icke initierad iakttagare, uppfattas såsom mindre ägnad att medföra den omsorgsfulla prövning som avses. Det kunde ur denna synpunkt förtjäna övervägas att återinföra en fristående samrådsnämnd i personalkontrollärenden.

204. Emellertid har nämndens granskning ej givit minsta belägg för den uppfattningen, att de nuvarande parlamentariska ledamöterna av lojalitet mot rikspolisstyrelsen ej skulle ha fullgjort sina åligganden vid utlämnandekontrollen på ett fullt grannlaga sätt. Starka praktiska skäl talar också mot en omläggning. De parlamentariska ledamöterna i rikspolisstyrelsen har vid sidan av sin befattning med personalkontrollärendena viktiga funktioner i styrelsen. Med hänsyn till den stora vikt som vid polisväsendets förstatligande fästes vid att giva rikspolisstyrelsen en fast medborgerlig förankring (jämför prop. 1962: 148 s. 20 samt statsutskottets utlåtande nr 183 s. 8), bör det icke komma i fråga att på grund av de parlamentariska ledamöternas befattning med personalkontrollen ställa dem organisatoriskt utan-

för rikspolisstyrelsen. Att låta samma ledamöter uppträda som ett fristående organ enbart när det gäller personalkontrollärenden skulle icke vara ägnat att minska de i föregående stycke framförda principiella betänkligheterna. Å andra sidan skulle det ur flera synpunkter vara olägligt att — samtidigt som de parlamentariska ledamöterna i rikspolisstyrelsen kvarstår — skapa ett särskilt samrådsorgan för utlämnandekontrollen, bestående av fem andra medborgarrepresentanter. De parlamentariska ledamöterna får under sin verksamhet i styrelsen en kännedom om säkerhetstjänstens organisation m. m. samt en orientering i fråga om viktigare säkerhetsärenden som är av stort värde för dem även när de bedömer frågor om utlämnande av registeruppgifter. Att giva ytterligare fem personer samma insyn möter betänkligheter med hänsyn till dessa frågors ömtåliga art.

205. Med anledning av det anförda har nämnden upptagit till övervägande om man på annat sätt skulle kunna tillförsäkra kontrollorganet en starkare ställning. De parlamentariska ledamöternas åliggande i förevarande sammanhang är bl. a. att taga ställning till om de upplysningar som avses bli utlämnade är så underbyggda, att de förtjänar beaktande. En upplysning måste sålunda äga en viss grad av tillförlitlighet, om man skall taga hänsyn till den. Bedömningen torde i allmänhet icke bereda svårigheter men den kan ibland vara komplicerad, eftersom avgörandet måste anpassas till den befattning och de arbetsuppgifter som det gäller i det aktuella fallet. För en ytterligt säkerhetskänslig befattning kan ej tillämpas samma mått av dokumentation som för de genomsnittliga fallen. Bedömningen inrymmer alltså i betydande grad en bevisvärdering eller annan prövning av det slag som ofta uppkommer vid domstolarna. Det vill därför synas som om värdet av utlämnandekontrollen skulle öka både sakligt och formellt om kontrollorganet i denna sin funktion ställdes under ordförandeskap av en utanför rikspolisstyrelsen stående jurist med långvarig domarerfarenhet. Nämnden vill förorda att denna lösning överväges.

Nämnden om personalkontroll

Erfarenheter från Wennerströmaffären

206. För den som hade tillfälle taga del av vad som inträffade i Wennerströmaffären är ett av de bestående intrycken, hur utomordentligt svårt det är att komma på spåren och avslöja en landsförrädisk verksamhet, om den bedrives av en person i central förtroendeställning. Wennerström betraktades som en betrodd man, men det visade sig att han var en förrädare. Hans position som officer var sådan att han utan att väcka uppmärksamhet kunde skaffa sig tillgång till ett stort antal upplysningar av hemlig natur, berörande flera viktiga områden av försvaret. Han hade också möjlighet att som försvarsattaché men även senare träffa kon-

taktmän — i detta fall utländska diplomater — utan att detta framstod såsom anmärkningsvärt. Det är visserligen ej många som har en anställning med liknande möjligheter, men de är dock tillräckligt talrika för att riskerna i detta sammanhang måste beaktas.

207. Den polisiära säkerhetstjänsten kan ej ensam utgöra någon garanti för ett uppdagande av en agentverksamhet, när den bedrives under sådana förhållanden, som rådde för Wennerström. Han kunde utan svårighet inordna sin illegala verksamhet inom ramen för sitt vanliga arbete och vardagliga uppträdande, vilket delvis satte sekretesskyddet ur spel och dolde spaningsindikationerna.

208. Mot bakgrunden av det anförda är det naturligt, att urvalet av de personer som på grund av sin ställning blir anförtrodda riksviktiga befattningar sker med stor omsorg. Noggrannheten i urvalet får alltså i möjligaste mån kompensera svårigheten att utifrån upptäcka opålitlighet hos en person, som tjänstgör i en känslig befattning. Eftersom en persons motståndskraft mot impulser och påverkan till illojal verksamhet under vissa förhållanden kan skifta från tid till annan, leder det anförda också till den slutsatsen, att en bedömning av pålitligheten ur säkerhetssynpunkt bör upprepas efter viss tid.

209. Det är ingalunda säkert att Wennerström skulle ha avslöjats tidigare än nu skedde, om han blivit föremål för en mycket ingående personalkontroll eller för en upprepad sådan kontroll. Å andra sidan kan ej uteslutas, att skyldighet att genomgå en ingående kontroll skulle ha tvingat Wennerström att lämna osanna uppgifter i hänseenden, varom man kunnat skaffa eller redan haft korrekta upplysningar från annat håll.

Betydelsen av personalkontroll

210. Vad som nu sagts om Wennerströmfallet torde ha allmängiltighet. Personalkontroll *kan* ge upplysningar, som antingen i sig själva eller vid jämförelse med andra tillgängliga fakta kan röja en illojal person. Vid personalkontrollförfarandet kan vederbörande avkrävas uppgifter om sig själv. Dessa uppgifter kan noga kontrolleras och visar de sig vara osanna måste detta i allmänhet betraktas som en belastning. Utomlands begagnar man på sina håll olika metoder för uppdagande av osanna uppgifter såsom »sanningstest», »lögndetektorer» o. d. Sådana metoder innebär enligt nämndens mening alltför långtgående ingrepp i den personliga integriteten och nämnden vill ej förorda införandet av sådana tillvägagångssätt. Däremot kan ifyllande av ett tämligen fylligt ansökningsformulär samt förfrågningar hos referenser ej undvaras såsom led i en meningsfylld personalkontroll. En sådan kontroll vid anställningen är vanlig inom arbetslivet och betraktas där ej såsom kränkande ur integritetssynpunkt.

211. De skador som kan uppkomma genom spionage är så allvarliga, att de motiverar tillvaratagandet av varje möjlighet att förebygga sådan brotts-

lighet. Man kan därför enligt nämndens mening icke underlåta att även i fortsättningen tillämpa personalkontroll. Såsom nämnden i det följande närmare kommer att utveckla (punkt 218), bör det vara känt för allmänheten att personalkontroll äger rum före tillsättande av vissa befattningar. Detta kan i sin tur medföra att en person, som vet med sig att han vid en sådan kontroll möjligen skulle kunna bliva bedömd såsom säkerhetsrisk, undviker att söka en befattning för vilken kontrollen upprätthålles. Det bör i detta sammanhang påpekas att det kan vara en fördel även för den som söker en anställning inom säkerhetssektorn, att en noggrann personalkontroll sker vid nyanställning. Det är nämligen till nackdel för alla parter om det skulle visa sig att en person ej kan bibehållas i en befattning, vari han erhållit utbildning och rutin, som kanske ej kan tillgodogöras i annan tjänst.

Begränsning av antalet kontroller

212. Vid en bedömning av hur personalkontrollen skall fungera i Sverige bör man till en början eftersträva att så långt det är möjligt inskränka användningen därav. Eftersom relativt begränsade resurser kan ställas till förfogande för dylik verksamhet, förhåller det sig otvivelaktigt så, att ett alltför stort antal personalkontroller kan medföra, att dessa ej blir så grundliga som i och för sig kunde vara önskvärt. Av det ganska betydande antalet personalkontroller som utföres här i landet faller nära fyra femtedelar på försvaret. Inom denna sektor är i sin tur vissa värnpliktiga och civila försvarsarbetare de stora grupperna. Enligt nämndens mening är det nödvändigt att göra en mycket noggrann genomgång av de bestämmelser som — särskilt inom försvaret men även inom andra myndigheter — gäller rörande de kategorier som skall underkastas personalkontroll. Sannolikt kan en icke obetydlig gallring ske vid en kritisk granskning, som tar sikte på att endast i verklig mening säkerhetskänsliga anställningar bör bli föremål för personalkontroll. Granskning av personalkontrollbehovet för dylika befattningar bör ej endast ske som en engångsföreteelse utan måste äga rum fortlöpande. Vid granskningen bör beaktas, att det är överflödigt att söka avskärma hemlig information, som kan inhämtas genom studium av öppna källor eller genom avancerade tekniska hjälpmedel. Det måste nämligen hållas för sannolikt, att en systematisk uppföljning av dessa informationskällor äger rum i de länder där man intresserar sig för svenska förhållanden.

213. För en restriktiv tillämpning av personalkontrollen talar också, att den många gånger innebär ett utforskande av människors privata förhållanden. På samma sätt som för brittisk del betonats i de tidigare omnämnda utredningarna har vi även i Sverige den uppfattningen, att medborgarnas politiska åsikter och personliga förhållanden i övrigt i princip bör förbliva deras ensak och att det allmänna ej utan tungt vägande skäl bör intressera sig härför. Det är sålunda även av nu anförda skäl viktigt att de myndig-

heter, som tillagts rätt att inhämta personalkontrolluppgifter, instrueras att noga pröva huruvida framställning härom är nödvändig.

214. Nämnden har observerat några områden där användningen av personalkontroll efter författningsändring skulle kunna inskränkas. Sålunda gäller exempelvis såsom villkor för länsstyrelses auktorisation av enskilt bevakningsföretag, att som vaktpersonal icke får anställas annan än den, som blivit av polismyndighet prövad och godkänd med avseende å laglydnad och medborgerlig pålitlighet. En differentiering av vaktföretagens personal bör kunna ske, så att icke de som har ur nu behandlade säkerhetssynpunkter ovidkommande uppgifter behöver bli föremål för personalkontroll. Andra exempel på personalkategorier, beträffande vilka personalkontrollbehovet kan omprövas, är försvarets musikpersonal samt försvarsarbetare, som arbetar vid öppna anläggningar.

Differentiering av kontrollen

215. Uppenbarligen är en noggrann personalkontroll, utförd före tillträdandet av befattningen, ett viktigt medel — kanske det viktigaste — när det gäller att söka försäkra sig om att endast verkligt pålitliga personer får tillgång till sådana upplysningar, som det är av vital betydelse för riket att de hålles hemliga. När en person väl tillträtt en ur säkerhetssynpunkt viktig tjänst, är det i praktiken svårare att kontrollera honom. Kontroll i efterhand kan leda till att de anställda betraktar varandra med misstänksamhet, något som är oförenligt med effektivitet och trivsel i arbetet. Enligt nämndens uppfattning är alltså en grundlig och regelmässigt utförd personalkontroll, i första hand vid nyanställning, ett nödvändigt instrument för säkerhetsskyddet inom totalförsvaret. En myndighet har att svara för sin verksamhet och sålunda också för att personalen är lämpad för uppgifterna. Det är då rimligt att myndigheten vid anställandet av personal får tillgång till så fullständigt underlag för sin bedömning som möjligt. När det gäller säkerhetsskyddade anställningar är alltså personalkontrollen en utomordentligt betydelsefull del av anställningsförfarandet och frågeställningen blir därför snarast, hur man skall kunna göra denna kontroll effektivare utan att eftersätta hänsynen till den personliga integriteten.

216. En skärpning av personalkontrollen i förhållande till nuvarande praxis torde varken vara nödvändig, önskvärd eller utan avsevärda förstärkningar av resurserna genomförbar på hela det område, där en dylik kontroll bedömes oundgänglig. Emellertid synes kunna prövas, om icke — utöver den föreslagna begränsningen av de befattningar, som medför personalkontroll — en differentiering av förfarandet kan ske. Det kan då konstateras, att den nu gällande ordningen torde kunna i huvudsak bibehållas för en mycket stor del av de nuvarande personalkontrollfallen, t. ex. flertalet värnpliktsärenden och ärenden angående civilt anställda vid försvaret. En skärpning eller fördjupning av kontrollen kan däremot ifrågakomma

för befattningar, som ger tillgång till antingen upplysningar av hög hemlighetsgrad eller en stor mängd av hemligt material eller som eljest innefattar uppdrag av synnerlig betydelse för totalförsvaret.

217. Det sagda aktualiserar ett av MSU framfört förslag att indela de befattningar, som är av betydelse för rikets säkerhet, i olika riskklasser. Nämnden anser det härvidlag tillräckligt att bland den personal, som bör bli föremål för personalkontroll, endast göra den graderingen, att de ur säkerhetssynpunkt viktigaste befattningarna skall bli föremål för en mer djupgående kontroll. Riskklasserna skulle alltså kunna begränsas till två. För uppdelningen i riskklasser är det emellertid svårt att fastställa generella regler. Avgörandet bereder väl i flertalet fall inga svårigheter, men kan i fråga om vissa befattningar framstå såsom tveksamt. Avgränsningen får göras av departementscheferna var och en för den personal som sorterar under — eller i här berörda avseende inordnas under — departementet. Samråd bör ske så att urvalet blir likartat inom de olika departementen. Det torde därvid vara ur principiell synpunkt önskvärt att den högre riskklassen hålles starkt begränsad. Att ha en mer exklusiv »säkerhetscirkel» av befattningshavare, om vilka man vet att de genomgått en noggrann säkerhetsprövning, synes även kunna bereda vissa fördelar i administrativa sammanhang. Bl. a. kunde härtill anknytas bedömningen av vilka personer, som skall ingå i de personalkategorier, som avses under moment C i 1961 års Kungl. brev.

Ökad offentlighet

218. Nämnden anser, såsom tidigare i korthet berörts (punkt 211), att personalkontrollens förekomst ej längre bör vara en hemlighet. I varje fall kan så ej bli fallet beträffande befattningar som tillhör den nyss nämnda »inre säkerhetscirkeln», men enligt nämndens mening bör kontrollens förefintlighet icke vara obekant för medborgarna inom någon del av dess verkningsfält. Det synes naturligt, att den mer omfattande personalkontrollen inledes med att den kontrollerade själv får lämna vissa uppgifter om sig på en därför avsedd blankett. I samband härmed får han ovillkorligen kännedom om kontrollen. Man har ej heller anledning räkna med annat än att den svenska allmänheten med förståelse skall acceptera det förhållandet, att man bedömer vissa befattningar i statens tjänst så viktiga, att man måste ingående känna de personer som uppehåller dem. Att hålla kontrollen hemlig synes t. o. m. vara ägnat att motverka dess syfte. Det bör sålunda vara känt för den som önskar ifrågakomma till en tjänst av ifrågavarande slag att personalkontroll företages såväl i samband med utseendet till tjänsten som även med bestämda tidsintervaller under den fortsatta tjänstgöringen i befattningen. Bl. a. skulle härigenom ifyllande av ansökningsblankett, begäran om komplettering av uppgifterna däri, förfrågan hos referenser m. m.

komma att betraktas som en naturlig sak och ej såsom utslag av misstänksamhet.

219. Ett gentemot den kontrollerade mer öppet förfarande måste vidare vara jämförelsevis mer tilltalande att handhava från myndighetens sida än ett tillvägagångssätt, som förutsätter undersökningar och förfrågningar utan vederbörandes vetskap. Man vinner också den fördelen att man kan tillfråga den kontrollerade direkt, om exempelvis något skulle behöva kompletteras i de uppgifter han lämnat. Härigenom kan erhållas ett fullständigare material för bedömningen. Om några anmärkningsvärda upplysningar framkommer, kan förklaring inhämtas från den kontrollerade. I förvaltningsärenden i allmänhet anses det med rätta vara en grundläggande princip att sökanden skall få tillfälle yttra sig över utredning, som tillförts ärendet från annat håll. Denna s. k. kommunikationsprincip bör ej heller i personalkontrollärenden åsidosättas utan starka skäl. Det är dock icke möjligt att helt undantagslöst upprätthålla denna princip. Särskilt kan det någon gång vara nödvändigt att underlåta kommunikation för att skydda en hemlig informationskälla. En vinst av kommunikationsprincipens regelmässiga upprätthållande i nu förevarande art av ärenden är, att personen i fråga får tillfälle att undanröja en misstanke om säkerhetsrisk, som bottnar i ett missförstånd eller av andra skäl ej bör medtagas i den aktuella bedömningen. Möjligheten att få förklara eller vederlägga en ofördelaktig upplysning framstår till och med såsom särskilt betydelsefull i dessa sammanhang, där redan en misstanke — ibland t. o. m. en svag misstanke — kan komma att påverka avgörandet.

Förfarandet

220. Nämnden utgår i sina fortsatta överväganden från att dels det totala antalet personalkontrollerade anställningar och befattningar skall kunna minskas, dels en kategoriuppdelning av kontrollerna i två riskklasser kommer att äga rum. Som tidigare (punkt 213) berörts är det av hänsyn till medborgarnas personliga integritet betydelsefullt att onödiga personalkontroller undvikes. Återhållsamhet i fråga om personalkontroll är önskvärd också ur arbetsekonomisk synpunkt. Det är följaktligen viktigt att myndigheterna träffar ett preliminärt val, när flera personer kan komma i fråga för en anställning eller befattning. Endast den som med bortseende från personalkontrollen kan antagas bliva utsedd till anställningen bör bli föremål för denna kontroll och den däri ingående förfrågan till säkerhetsavdelningens centralregister.

221. Beträffande förfarandet för personalkontroll bör inom den lägre riskklassen det nu tillämpade tillvägagångssättet kunna bestå i huvudsak oförändrat. Vad angår den mer omfattande personalkontroll, som nämnden föreslagit för befattningar tillhörande den högre riskklassen, bör denna

obligatoriskt inledas med att vederbörande får fylla i och underteckna en utförlig uppgiftsblankett, vilken därefter medföljer myndighetens framställning till säkerhetsavdelningens register. Blanketten bör bl. a. innehålla, att undertecknaren är medveten om att varje oriktig uppgift kan diskvalificera honom för anställningen.

222. Då en förfrågan till centralregistret icke leder till att uppgifter utlämnas bör det självfallet vara så, att beskedet till myndigheten har samma innehåll och formulering, vare sig situationen varit den att icke några uppgifter funnits i registret eller att uppgifter funnits, som dock ej ansetts skola utlämnas.

223. Av skäl som anförts ovan under punkt 219 bör man även i personalkontrollärende söka upprätthålla principen att part skall få yttra sig över det material varpå myndighet har att grunda sitt beslut. Av orsaker, som likaledes berörts, blir det icke möjligt att undantagslöst tillämpa denna princip. Nämnden förutsätter att de parlamentariska ledamöterna (eller eventuellt ett något annorlunda konstruerat kontrollorgan, jämför punkterna 203—205) i samband med sitt bedömande av frågan om utlämnande också tar upp frågan om kommunicering. Om sådan ej redan skett bör de äga förordna härom, när de anser detta vara önskvärt ur synpunkten av den kontrollerades rättsskydd eller om de finner utredningen vinna i tillförlitlighet genom att vederbörande får framlägga sin syn på vad som framkommit. Framstår kommunicering som önskvärd ur nu angivna synpunkter bör den ej kunna underlåtas annat än av tungt vägande skäl. Även om det av hänsyn till källskyddet endast på ett något oklart sätt kan beskrivas vad det är som framkommit, bör det i allmänhet vara möjligt att för den kontrollerade omtala arten av vad som föreligger.

224. Har kommunicering beslutats synes det lämpligt att denna sker genom rikspolisstyrelsens försorg. Nämnden tager för givet att rikspolisstyrelsen därvid agerar med största takt och diskretion. Ibland kan det måhända vara möjligt att handlägga kommuniceringen skriftligt, men i det stora flertalet fall torde ett personligt samtal med den kontrollerade vara mest ändamålsenligt. Detta slag av »säkerhetssamtal» bör handhavas av högt kvalificerad tjänsteman hos rikspolisstyrelsens säkerhetsavdelning. Vissa skäl kunde i och för sig tala för att någon i förhållande till säkerhetstjänsten utomstående ledde säkerhetssamtalen. Nämnden har emellertid ej velat föreslå detta. Samtalen torde fordra så ingående kunskaper i säkerhetsspörsmål att de ej lämpligen kan anförtros åt helt utomstående. Om det vid ett slutligt ståndpunktstagande till personalkontrollförfarandets utformning skulle beslutas, att en domare skall medverka vid utlämnandekontrollen, kunde det måhända vara en lämplig lösning att låta denne handhava säkerhetssamtalen. Samtalen bör protokolleras av särskild protokollförare eller upptagas på ljudband. Skriftligt protokoll bör uppläsas för den kontrollerade, som skall äga rätt att få sina kommentarer därtill an-

tecknade. Det torde icke vara möjligt att tillåta någon annan än protokollföraren att närvara vid samtalet.

225. Vid utlämnandet av uppgifter till myndighet skall rikspolisstyrelsen ej heller fortsättningsvis avgiva något eget yttrande eller på annat sätt öva inflytande på utgången i ärendet. Det bör framhållas, att uppgifter från säkerhetsavdelningens register icke kan ersätta andra åtgärder från myndighetens sida för att bilda sig en uppfattning om vederbörande samt att frånvaron av registeruppgifter icke innebär att den kontrollerade konstaterats vara pålitlig. När myndigheten skall besluta i det anställningsärende, vari personalkontrollen ägt rum, har den därför att mot varandra väga innebörden av den uppgift som må ha erhållits från säkerhetsavdelningens register, arten av de arbetsuppgifter den anställde skall ha, myndighetens interna säkerhetsskydd samt den kännedom, som myndigheten eljest har om vederbörande eller har skaffat sig genom ett omsorgsfullt referensförfarande. Sedan myndigheten beslutat i ärendet, bör material som tillhandahållits av säkerhetsavdelningen liksom uppgiftsblanketten i regel återställas dit för förvaring.

226. Även om det är föreskrivet att uppgift ur registret ej får utlämnas utan att samråd hållits med de parlamentariska ledamöterna (kontrollorganet), kan det redan vid en första granskning framstå såsom klart, att uppgiften är så bristfälligt dokumenterad eller eljest av sådant slag att den ej bör utlämnas. Nämnden anser att den ansvarige i rikspolisstyrelsen i dylika fall utan skyldighet att hålla samråd skall kunna bestämma, att uppgiften ej skall utlämnas. Vid minsta tvekan huruvida uppgift skall utlämnas bör dock samråd hållas. — Såsom tidigare berörts (punkt 198) anser nämnden gällande bestämmelser om samråd jämväl med representanter för arbetsmarknadens parter böra bibehållas.

227. En särskild fråga rörande utlämnande av registeruppgifter uppkommer, när en persons lämplighet ur säkerhetssynpunkt kan påverkas i negativ riktning av förhållanden, som angår honom närstående personer. Även om denna indirekta riskfaktor vid bedömningen hittills i huvudsak begränsats till att omfatta den närmaste familjekretsen, i första hand samboende makar och hemmavarande barn, har denna sammankoppling likväl i kritiken påtalats såsom särskilt anmärkningsvärd och svårförståelig. I regel betraktas emellertid i andra sammanhang familjeband och släktskapsförhållanden i övrigt såsom innebärande ett inbördes beroende av varandra eller en solidaritet mellan anförvanterna i fråga. I lagstiftningen har detta tagit sig uttryck i bl. a. bestämmelser om jäv. Det anförda är i förevarande sammanhang icke omedelbart relevant, ty det är ej fråga om något slag av jävsförhållande i vanlig mening, men det sagda kan ändå belysa bakgrunden till att registeruppgift i vissa fall även omfattar närstående. Strängt taget är det i många fall mer en fråga om lämplighetsbedömning än om riskbedömning. En nära anförvant till en person, som bedömes såsom säkerhetsrisk, kan på grund

av sin bindning till denna person komma att utsättas för impulser eller påtryckningar till illojal verksamhet. Att dylika intressekollisioner kan uppkomma har erfarenheten utvisat och även för vederbörandes egen skull bör dylikt undvikas. Ett bestående orubbat förtroende mellan de anställda i säkerhetskänsliga befattningar är så betydelsefullt att icke ens en misstanke om opålitlighet hos närstående kan få äventyra detta förtroende. — Vid prövningen huruvida utlämnande från registret skall ske i släktskapsfallen måste hänsyn även tagas till ifrågavarande befattnings betydelse ur säkerhetssynpunkt. Några strikta regler för behandlingen av dessa fall vid personalkontrollen kan uppenbarligen icke givas. Nämnden har diskuterat nu berörda spörsmål med dem hos rikspolisstyrelsen som f. n. har hand om utlämnandekontrollen samt med de parlamentariska ledamöterna och har därvid fått den uppfattningen, att restriktivitet iakttages när fråga är om utlämnande av uppgifter i dessa fall. — Ett annat speciellt spörsmål av liknande natur är i vad mån en uppgifts ålder bör inverka på frågan om utlämnande. Enligt vad nämnden inhämtat utlämnas uppgift som är äldre än tio år endast när särskild anledning finnes därtill. — Nämnden har ej funnit anledning till erinran mot rådande praxis i nu berörda hänseenden.

Kontroll inom polisväsendet m. m.

228. Av 1961 års Kungl. brev framgår att någon kontroll, som svarar mot de parlamentariska ledamöternas prövning av frågan om utlämnande av uppgifter ur säkerhetsavdelningens register, ej finnes i det fall att uppgifter ur registret begagnas i samband med anställningsärenden inom polisväsendet och närstående verksamhetsområden. Det ligger i sakens natur att det skulle framstå såsom egendomligt, om man skulle ålägga rikspolisstyrelsen restriktioner i fråga om rätten att utnyttja anteckningar i ett hos styrelsen fört register. Emellertid förhåller det sig så, att alla tillsättningsärenden inom polisväsendet, som avser tjänst i lönegrad A 23 eller högre, föredrages i styrelsen i plenum, dvs. i närvaro av de parlamentariska ledamöterna, vilka då har tillfälle att framföra sina synpunkter.

229. Anställnings- och tillsättningsförfarandet inom polisväsendet undergår f. n. en omläggning. Fr. o. m. den 1 juli 1967 sker antagning av extra polismän (polisaspiranter) av rikspolisstyrelsen. Poliskonstaplar och förste poliskonstaplar utses av länsstyrelsen utom i Stockholm, Göteborg och Malmö, där dessa befattningshavare tillsättes av polischefen. Övriga tjänster — utom vissa av de högsta tjänsterna, vilkas innehavare utses av Kungl. Maj:t — tillsättes av rikspolisstyrelsen eller länsstyrelse.

230. Då det gäller tjänster inom polisväsendet lägre än lönegrad A 23, innefattande bl. a. extra polismän (polisaspiranter), skrivpersonal, telefonister m. fl. sker alltså ingen form av parlamentarisk eller annan kontroll av föreliggande registeruppgifter motsvarande den som är stadgad i övriga fall. Några principiella hinder föreligger ej att för rekrytering, nyanställning

och befordran till dessa tjänster föreskriva, att samråd skall upptagas i det fall att det beträffande viss sökande föreligger upplysningar, som i sammanhanget är ägnade att ur säkerhetssynpunkt vålla tvekan, om vederbörande bör erhålla tjänsten. Själva förfarandet bör kunna anordnas enligt de regler som gäller när fråga är om utlämnande. Vägran att utlämna viss uppgift enligt 1961 års brev bör då vid nyanställning och befordran inom polisen motsvaras av att uppgiften ej får påverka anställningsbeslutet. Nämnden förordar att den sålunda skisserade ordningen för personalkontroll vid nyanställning och befordran under lönegrad A 23 inom polisväsendet upptages till övervägande. Samma förfarande bör tillämpas i fråga om övrig under moment D i 1961 års brev avsedd personal (jämför punkterna 129 och 197).

Särskild klagoinstans?

231. Såsom i det föregående framgått (punkt 148) har man i Storbritannien skapat ett fristående organ, som tillagts vissa befogenheter vid bedömning av misstanke om politisk opålitlighet. Möjlighet att hänskjuta en sådan fråga till en utomstående instans i något skede av personalkontrollförfarandet kan i och för sig tänkas anordnad även i vårt land. Vid prövningen av huruvida det med hänsyn till medborgarnas rättsskydd föreligger behov av dylika klagomöjligheter, har nämnden funnit följande omständigheter värda beaktande. Det har tidigare framhållits att en fullständig rättvisa i det individuella personalkontrollfallet ofta ej kan uppnås. Det går icke att vid bedömningar av detta slag upprätthålla ett mot brottmålsprocessen svarande krav, att det skall vara bevisat utom varje rimligt tvivel att en person av någon anledning är olämplig för viss säkerhetskänslig befattning. Vederbörande kan alltså ej, när det gäller att bedöma om han är en säkerhetsrisk, vara berättigad draga fördel av att varje påstående om honom skall anses osant till dess motsatsen fastslagits. Vid säkerhetsriskbedömningar måste beviskravet med nödvändighet sättas lägre, även om en oavvislig fordran på objektivitet och ett rimligt anspråk på dokumentation måste upprätthållas. Det anförda medför att vissa — i dagens samhälle dock förhållandevis få — yrkesområden kan bli avstängda för personer, som har fallenhet för dessa och kanske i och för sig skulle vara lämpliga därtill. Utan tvekan är det olyckligt att så skall vara fallet, med det visar samtidigt att en utomstående klagoinstans måste få begränsade befogenheter och följaktligen skulle vara ett ofullständigt instrument för att garantera den enskildes rättsskydd.

232. Vid bedömning av frågan om behovet av en särskild klagoinstans eller rådgivningsinstans inom personalkontrollförfarandet bör även hållas i minnet, att vissa överprövningsvägar redan under nuvarande förhållanden står till buds. Sålunda kan myndighets beslut i tillsättningsärenden ofta överklagas. Vidare kan justitiekanslern och riksdagens ombudsmän efter enskild persons anmälan eller på eget initiativ granska myndigheternas åt-

gärder. De nu nämnda möjligheterna att få till stånd en genomgång av ärende från överordnad myndighets sida eller av nyssnämnda särskilda granskningsorgan är f. n. av begränsat värde, eftersom en anställningssökande vanligen ej får reda på om ett beslut påverkats av en säkerhetsriskbedömning. De får en helt annan och avsevärt större betydelse i fråga om personalkontrollen än för närvarande, om man genomför nämndens förslag att området för kontrollen göres allmänt känt och att vederbörande i vissa fall skall underrättas om att kontroll äger rum. Nämnden vill också framhålla, att dess studium av hithörande frågor icke givit annat vid handen än att säkerhetstjänsten vid personalkontrollförfarandet visat stor hänsyn till de enskildas rätt till integritet. Det är vidare att taga i betraktande att en påbyggnad på förfarandet av det antydda slaget skulle göra detta långsamt och tungrott, vilket ofta skulle bli en belastning. Särskilt på grund av nu anförda förhållanden — och i betraktande av de förslag om förstärkande av utlämnandekontrollen som tidigare diskuterats — har nämnden ansett sig ej böra framställa förslag om en särskild klagoinstans för personalkontrollförfarandet.

Återkontroll m. m.

233. Att en anställd en gång genomgått personalkontroll utan några observanda, kan självfallet ej innefatta någon trygghet för att han allt framgent förblir pålitlig i säkerhetshänseende och opåverkad av impulser till illojal verksamhet. En förnyad personalkontroll kan därför vara erforderlig efter viss tid. Ny kontroll kan också ifrågakomma när ändrade förhållanden inträtt rörande den anställde, som motiverar en förnyad prövning av hans pålitlighet. Hit bör t. ex. räknas det fallet att en befattningshavare återvänt från vistelse i ett land, där erfarenhetsmässigt förekommer inviter till underrättelseverksamhet eller att annan viktigare förändring av tjänstgöringsförhållandena skett, som innebär en tillspetsning av säkerhetssituationen. Slutligen bör ny kontroll äga rum, då en person övergår från den lägre till den högre riskklassen. Förfarandet vid återkontrollen bör följa rutinen för personalkontroll för den befattning som innehaves eller skall tillträdas.

234. När återkontroll äger rum enbart av den anledningen att tidigare kontroll blivit tidsmässigt inaktuell, bör tillämpas en viss bestämd tidsintervall. Det kan vara tveksamt hur lång denna bör vara. I England synes man räkna med att upprepa förfarandet vart femte år. Möjligen kan detta synas vara en för kort tid, eftersom man också har att taga hänsyn till det arbete för myndigheterna och de olägenheter för den enskilde, som en personalkontroll kan medföra. En frist på tio år förefaller å andra sidan för lång. Om man ej vill välja ett ojämnt antal år mellan fem och tio torde femårsintervallen vara att föredraga.

235. Liksom personalkontroll i allmänhet måste även återkontroll ingå såsom ett öppet angivet villkor vid anställningens erhållande och under dess

fortsatta förlopp. Föreskrifter om kontroll skall vara klart och tydligt avfattade och bör vara tillgängliga för envar. Även återkontrollen bör inledas med att vederbörande anmodas ifylla en uppgiftsblankett (jämför punkt 221). Det är viktigt att reglerna om kontroll och återkontroll ej eftergives i vad som av myndigheten bedömes som »säkra» fall. Om så sker kan följden lätt bli att kontrollen betraktas som ett tecken på misstroende.

236. Nämnden vill i detta sammanhang betona den särskilda vikten av en god personalvård när det gäller myndigheter med regelmässig tillgång till hemliga informationer. De anställda bör instrueras att alltid till överordnad eller säkerhetschef anmäla, om de utsättes för sådant som kan tänkas utgöra led i övertalning till illojala handlingar. Det är betydelsefullt att personalen även i övrigt delgiver överordnade grundade iakttagelser rörande säkerhetsläget på arbetsplatsen. Förhållandet mellan de anställda måste vara förtroendefullt och de måste kunna räkna med att chefen (liksom säkerhetschefen) behandlar anförtrodda uppgifter med tillbörlig takt, förståelse och diskretion. På vissa mer utsatta arbetsplatser kan det vara behövligt att genom anställningsavtal, instruktioner e. d. föreskriva skyldighet för den anställde att, såvitt angår honom själv, rapportera inträffandet av vissa sådana omständigheter som plägar beaktas vid en personalkontroll. I viss utsträckning tillämpas detta redan nu.

237. De viktigaste principerna för personalkontrollen och för utlämnande av uppgifter från säkerhetsavdelningens register bör från regeringshåll öppet deklareras. Önskemål om en mer öppen redovisning av dessa frågor har framförts i debatten. Även för säkerhetstjänstens personal skulle det helt visst innebära en lättnad om så skedde. Denna personal är utan möjlighet att tillrättalägga missuppfattningar och felaktigheter men får i den offentliga diskussionen uppbära en avsevärd del av kritiken för ett system, som regeringen i sista hand svarar för. Det förefaller ej ligga något märkligt däri, att Sverige liksom flertalet andra länder vill upprätthålla ett rimligt mått av säkerhetsskydd, och någon anledning finnes ej att hemlighålla riktlinjerna för detta skydd. Såvitt nämnden kan bedöma skulle en större kännedom om dessa principer kunna leda till en ökad förståelse för behovet av infiltrationsskydd.

II. Sekretesskydd

Erfarenheter från Wennerströmaffären

238. Frågor rörande sekretesskyddet tilldrog sig uppmärksamhet i Wennerströmaffären. Särskilt var det i tre avseenden som man allmänt fann gällande bestämmelser diskutabla. För det första var det påfallande, att de då gällande säkerhetsskyddsbestämmelserna var olika inom olika delar av totalförsvaret. Det framstod också som en brist att det i ett flertal fall ej gick att efteråt konstatera vilka som haft en viss handling till låns; efter hand-

lingens återställande förstördes lånekvittot eller återlämnades det till låntagaren. De bestämmelser som reglerade behörigheten att taga del av hemliga handlingar syntes också vara i behov av en översyn eller precisering; det bedömdes exempelvis som otillfredsställande att Wennerström kunnat ostört låna hemliga handlingar från försvarets bok- och blankettförråd.

239. Från Wennerströmaffären liksom från flera andra spioneriaffärer under senare år har man fått den erfarenheten, att spionverksamhet underlättats av att befattningshavare kunnat medföra hemliga handlingar från arbetsplatsen. Detta förhållande riktar uppmärksamheten på förefintliga föreskrifter i detta hänseende och deras efterlevnad.

240. Nämnden vill understryka betydelsen av ett väl anordnat och väl fungerande sekretesskydd. Kanhända har värdet härav underskattats. Allt talar för att sekretesskyddet liksom infiltrationsskyddet bör ägnas oavlåtlig uppmärksamhet. Sålunda har nämnden tidigare framhållit, att visst spioneri av »traditionell» typ — såsom utforskande av läget av befästningar, militärflygfält, krigstransportvägar m. m. — på grund av teknikens utveckling numera icke kan förebyggas i samma utsträckning som förr samt att detta förhållande kunde antagas göra upplysningar om konstruktioner, planer, prestanda etc. så mycket mera begärliga (jämför punkt 40).

241. På sekretesskyddets område har emellertid positiva åtgärder vidtagits efter Wennerströmaffären. Inom rikspolisstyrelsen har säkerhetsskyddet inordnats i en särskild byrå, vilket innebär en centralisering av planeringen och en koncentration av arbetet på detta område, som måste bedömas som värdefull. Säkerhetsskyddskungörelsen den 3 juni 1966 har understrukit såväl säkerhetsskyddets betydelse över huvud taget som det ansvar för detta, som åvilar myndighets chef. Kungörelsen har också på ett otvetydigt sätt fördelat ansvaret för tillsynen och kontrollen över säkerhetsskyddsfrågorna inom totalförsvaret mellan rikspolisstyrelsen och överbefälhavaren.

Säkerhetsskyddsföreskrifter

242. Det har ovan nämnts, att rikspolisstyrelsen utfärdat allmänna föreskrifter (AF SÄK) om tillämpningen av säkerhetsskyddskungörelsen, gällande för de statsmyndigheter som i detta sammanhang ej hör under försvarsdepartementet, och att liknande föreskrifter är under utarbetande för den militära sektorn, där såsom säkerhetsskyddsföreskrifter ännu gäller 1961 års Provisoriska bestämmelser för sekretesstjänsten inom krigsmakten (Prov Sekretess B). Det vore uppenbarligen till stor fördel, om man hade samma allmänna säkerhetsskyddsbestämmelser inom hela statsförvaltningen, eftersom ett och samma ärende kan handläggas hos flera myndigheter och myndigheterna har en vidsträckt samverkan i angelägenheter med säkerhetsaspekter. Det är ej heller ovanligt att befattningshavare tillfälligt tjänstgör vid annan myndighet eller befordras mellan myndigheter. Vid sådana tillfällen kan det vålla olägenheter att olika föreskrifter gäller på olika

tjänsteställen. Vid vissa myndigheter, särskilt inom försvaret, är behovet av säkerhetsskyddsbestämmelser naturligtvis mer komplicerat, men generella bestämmelser av den typ som AF SÄK innehåller bör ändå kunna gälla inom hela totalförsvaret. Säkerhetsskyddskungörelsen förutsätter att särskilda föreskrifter i ämnet skall utfärdas vid vissa myndigheter. I sådana föreskrifter får de speciella säkerhetsproblemen hos myndigheten lösas.

243. Vi har i Sverige en uppdelning eller klassificering av de sekretesskyddade handlingarna i »hemlig handling» och »hemlig handling av synnerlig betydelse» (kvalificerat hemlig handling). I AF SÄK definieras »hemlig handling» såsom en handling, som innehåller uppgift som med hänsyn till rikets försvar eller landets säkerhet i övrigt skall hållas hemlig, och »hemlig handling av synnerlig betydelse» såsom handling, som innehåller uppgift eller sammanställning av uppgifter, vars hemlighållande var för sig eller tillsammans är av synnerlig betydelse för rikets säkerhet. Att göra en sådan uppdelning av den sekretesskyddade informationen synes medföra fördelar. Emellertid är det viktigt att beslut om hemligstämpling icke präglas av en överdriven försiktighet eller av slentrian. Det är i och för sig naturligt och mänskligt att den som är tveksam, om en handling skall bedömas som öppen eller hemlig, hellre låter den bli hemlig än riskerar att lämna en känslig information till offentligheten. På samma sätt kan vid val mellan »hemlig» och »kvalificerat hemlig» tveksamheten verka i skärpande riktning. En alltför långtgående hemligstämpling kan också bli följden av att den som fattar beslut härom på grund av bristande erfarenhet, kunskap osv. överskattar handlingens betydelse. Att en handling sekretessbelägges i onödan eller att den får för hög sekretessgrad medför dock väsentliga olägenheter. Främst innebär det i det förstnämnda fallet en inskränkning i den eljest rådande offentlighetsprincipen och strider alltså mot de till skydd härför gällande allmänna reglerna. Men det strider också mot säkerhetsskyddets egna intressen att hemligstämpling sker i vidare utsträckning än nödvändigt. Ju mindre omfattande det sekretesskyddade materialet är, desto lättare är det att upprätthålla ett gott skydd för detta. Vidare är det naturligt att slentrian och nonchalans griper omkring sig, om de som syslar med hemliga handlingar märker, att dessa egentligen ej innehåller upplysningar som fordrar skydd. Benägenheten till överdriven hemligstämpling kan på så sätt »smitta av sig».

244. Nämnden har den uppfattningen att det hos svenska myndigheter förekommer överdriven sekretessbeläggning. Det är därför angeläget, att myndigheternas chefer och övriga för säkerhetsskyddet ansvariga vidtager energiska åtgärder för att tillse att dylikt undvikes. Uppmärksamhet bör ägnas såväl hemligstämplandet över huvud taget som gränsdragningen mot det kvalificerat hemliga materialet. Myndighets chef bör ställa befattningshavare i auktoritativ ställning till förfogande för bedömande av sekretessfrågor samt noga följa tillämpningen i dessa avseenden. Vid den kontroll av säkerhetsskyddet, som överbefälhavaren och rikspolisstyrelsen enligt säkerhets-

skyddskungörelsen har att verkställa, bör även kunna givas råd angående sekretessbeläggning.

245. Den i Wennerströmaffären påtalade bristen, att man ej i efterhand kunde rekonstruera vilka som haft en viss hemlig handling till låns, har genom AF SÄK blivit undanröjd, såvitt angår hemlig handling av synnerlig betydelse. Nämnden tager för givet att motsvarande bestämmelser kommer att införas även inom de delar av totalförsvaret för vilka AF SÄK ej gäller.

246. Beträffande behörigheten att taga del av sekretesskyddad information innehåller AF SÄK, att endast den är behörig därtill som dels bedömes pålitlig från säkerhetssynpunkt, dels äger kunskap om sekretesskydd och dels behöver den sekretesskyddade informationen för sin tjänst eller för uppdrag eller arbete för myndighets räkning. Prövningen av denna behörighet skall ske i den ordning, som regleras i myndighetens särskilda föreskrifter om säkerhetsskydd. I fråga om sekretessskyddad information som är av synnerlig betydelse för rikets säkerhet innehåller AF SÄK, att prövningen skall göras av myndighetens chef.

247. De nu relaterade bestämmelserna synes nämnden innehålla en rimlig och riktig reglering av problemet om rätt att taga del av nu ifrågavarande information; det torde ej kunna undgås att chefen måste taga befattning med den mest betydelsefulla delen av dessa ärenden, ehuru de stundom kan synas vara av rutinmässig karaktär. Tillämpningen av behörighetsregeln torde ej vålla särskilda problem inom en myndighet. Däremot kan självfallet prövningen av behörigheten hos en person, som ej är anställd hos myndigheten, vålla svårigheter. »Bevisbördan» för att behörigheten föreligger torde böra läggas på den som gör anspråk på att få taga del av hemlig handling. Vid minsta tvekan bör denne avkrävas bevis om sin påstådda rätt genom bemyndigande från egen myndighets chef eller annan befattningshavare i auktoritativ ställning. Såsom behörig att taga del av hemlig handling av synnerlig betydelse torde endast den kunna betraktas som genomgått personalkontroll.

Utpasseringskontroll m. m.

248. Vid spionageverksamhet, som avslöjats här eller utomlands under senare år, har det visat sig att verksamheten underlättats genom att hemlig handling av anställd kunnat medföras från arbetsplatsen — exempelvis till hemmet — för fotografering eller kopiering. Att bygga upp ett säkerhetsskydd mot förfaranden av sådan art är ett av de viktigaste problemen i detta sammanhang. AF SÄK innehåller, *att* hemlig handling får medföras från tjänsteställe endast i den ordning myndigheten föreskriver, *att* dylik handling av synnerlig betydelse ej får medföras från tjänsteställe utan tillstånd av myndighetens chef, *att* handling som medföres skall hållas under omedelbar uppsikt eller förvaras som vid myndigheten *samt att* det sagda i tillämpliga delar skall gälla även annat hemligt material. Dessa föreskrif-

ter — som väsentligen motsvarar de tidigare gällande resp. de som gäller utanför AF SÄK:s område — synes i och för sig vara tillfredsställande. Effekten av bestämmelserna är emellertid helt beroende av att de verkligen efterleves.

249. I första hand bör man därför sörja för att bestämmelserna och bakgrunden till dessa är väl kända av alla därav berörda. Genom en meningsfylld säkerhetsundervisning måste man undanröja den eventuella brist på resonans för sekretesskyddets bestämmelser, som kan finnas. Vidare måste en noggrann kontroll upprätthållas av att bestämmelserna iakttages.

250. När man diskuterar frågan om åtgärder i syfte att hindra att hemligt (kvalificerat hemligt) material i strid mot gällande bestämmelser medföres från tjänstestället, kommer frågan om utpasseringskontroll i åtanke. En sådan kan äga rum på olika sätt: genom kontroll av portföljer, väskor e. d. eller genom en mer ingående visitation. Kontrollen kan ske stickprovsvis eller mera kontinuerligt och den kan taga sikte enbart på dem som har tillgång till kvalificerat hemligt material eller på alla som har tillträde till arbetsplatsen i fråga. Principiellt sett är det viktigt att en kontroll av nu berört slag, om den införes, sker enligt generella regler.

251. Enligt nu gällande författningar torde en kontroll eller visitation enligt det föregående ej kunna ske utan att misstanke föreligger om brott av den person som avses. Om man önskar genomföra en effektiv utpasseringskontroll — det skulle i så fall närmast vara fråga om sådana arbetsplatser där kvalificerat hemligt material förekommer i någon omfattning — måste man alltså skapa de legala förutsättningarna härför. Antingen kan detta ske genom lagbestämmelser eller genom införande av tillåtelse till kontrollen i tjänsteavtalen vid de aktuella arbetsplatserna. Sådan kontroll finnes anordnad på flera arbetsplatser utanför den statliga administrationen.

252. Mot införande av visitation brukar anföras dels att sådant ej avskräcker eller förhindrar en verkligt beslutsam person att genomföra sina avsikter, dels att visitationer kan uppfattas såsom en kränkande behandling av de anställda. Enligt nämndens uppfattning är dessa invändningar ej bärande. En utpasseringskontroll — permanent eller genomförd på slumpvis utvalda befattningshavare — måste verka hindrande och återhållande på den som umgås med planer att såsom ett led i illegal verksamhet medföra hemligt material från arbetsplatsen. Risken för upptäckt och den vanära eller skandal det kan medföra tages helt visst i beräkningen av de flesta. Åtgärder för att undgå kontrollen kan väcka misstankar och försvårar i vart fall de illegala planernas genomförande. Den som ej har illojala avsikter men likväl utan tillstånd tager med sig handlingar och därigenom utsätter dem för risk att av oförsiktighet eller slarv komma i orätta händer eller förstöras, kan säkerligen också genom förekomsten av utpasseringskontroll föranledas att betänka sig innan han nonchalerar säkerhetsbestämmelserna. Vad angår frågan om en noggrann utpasseringskontroll skulle

kunna av personalen uppfattas som sårande, anser nämnden att så ej behöver bli fallet, om kontrollen sker slumpvis bland all personal på arbetsplatsen.

253. Förslag om införande av visitering och utpasseringskontroll har nämnden ej velat framställa. Frågan bör dock övervägas av de för säkerhetsskyddet ansvariga. Måhända kan andra, alternativa utvägar till skärpt utpasseringskontroll erbjuda sig, t. ex. oväntade inventeringar av hemligt material före eller efter arbetstidens slut eller under lunchuppehåll. Möjligen kan också mer tekniskt betingade kontrollmetoder skapas, i vart fall på de arbetsplatser där sekretesskyddad information förekommer i större omfattning.

254. Det bör observeras, att hemligt material uppenbarligen kan användas illegalt även på arbetsplatsen genom fotografering, kopiering e. d. Vid utfärdande av de särskilda föreskrifter som myndigheten meddelar i enlighet med 5 § säkerhetsskyddskungörelsen bör detta problem uppmärksammas. Myndigheternas säkerhetschefer har också att noga följa denna fråga.

255. Det yttre skyddets effektivitet — lås, förvaringsskåp etc. — är ett icke oviktigt men huvudsakligen tekniskt och ekonomiskt spörsmål som nämnden ej går närmare in på. Vad nämnden i detta hänseende iakttagit vid de myndigheter med vilka nämnden haft kontakt, har ej givit stöd för den uppfattningen att dessa frågor skulle vara förbisedda. Det förtjänar i detta sammanhang slutligen nämnas, att hänsyn till sekretesskyddet bör tagas vid planering och disponering av arbetslokaler.

256. Inom nämnden har diskuterats huruvida någon åtgärd borde vidtagas för att i möjligaste mån uppbygga ett säkerhetsskydd mot de avancerade tekniska hjälpmedel som alltmer synes komma till användning inom underrättelseverksamheten. Här avses bl. a. mikroteknikens landvinningar inom områdena för fotografering, ljudöverföring, radiosändning o. s. v. Det kunde bli fråga om att förbjuda användning av sådan apparatur, att icke tillåta tillverkning eller införande till riket därav eller att på annat sätt skapa en kontroll, som gjorde det möjligt för polisen att inskrida mot ett illojalt bruk av dessa hjälpmedel. De antydda frågorna, som också har andra rättsliga sidor, har genom tillsättande år 1966 av integritetsskyddskommittén blivit föremål för särskild utredning.[1] Nämnden har med hänsyn härtill ej tagit upp dessa frågor, ehuru de är av stor betydelse ur säkerhetssynpunkt.

[1] Direktiv för kommittén; se Post- och Inrikes Tidningar för den 14 juni 1966.

III. Tillträdesskydd

257. Beträffande tillträdesskyddet i allmänhet gäller säkerhetsskyddskungörelsen och med stöd därav utfärdade bestämmelser. Härutöver är att märka lagen den 17 maj 1940 med vissa bestämmelser till skydd för försvaret, kallad 1940 års skyddslag. Genom denna lag och ett antal med stöd därav utfärdade författningar kan förbud utfärdas för obehörig att beträda anläggning eller område, som tillhör försvarsväsendet eller nyttjas av detsamma eller för dess räkning eller eljest är av betydelse för försvaret. Vidare kan i kritiska situationer för riket tillträdesförbud avse anläggning som är av betydelse för folkförsörjningen. Ifrågavarande författningar bereder också skydd mot icke önskvärd fotografering, sjömätning m. m. samt ger länsstyrelse rätt att ålägga privat företag av betydelse för totalförsvaret att vidtaga vissa skyddsåtgärder. I sammanhanget bör också observeras bestämmelser angående tillträde till vissa delar av svenskt luftrum, angående främmande örlogsfartygs och militära luftfartygs tillträde i fred till svenskt territorium samt angående fartygs framförande och uppträdande inom svenskt territorialvatten. Slutligen må erinras om de inskränkningar i utlänningars rätt att uppehålla sig i landet ävensom i deras rätt att här arbeta, bosätta sig och driva rörelse m. m. som meddelats i utlänningslagen och andra författningar. Dylika bestämmelser kan ersätta, komplettera eller förstärka eljest gällande tillträdesskydd.

258. För tillträdesskyddet är vidare skyddsområdesbestämmelserna av stor betydelse. F. n. gäller i detta avseende Kungl. kungörelsen den 13 januari 1967 om skyddsområden m. m. som trätt i kraft den 1 juni 1967. Under det att 1940 års skyddslag omfattar alla obehöriga, riktar sig skyddsområdeskungörelsen, som utfärdats med stöd av utlänningslagen, endast mot utlänningar. Skyddsområdeskungörelsen grundar sig på en i februari 1966 framlagd utredning (försvarsdepartementets stencilerade betänkande nr 2/1966). Enligt kungörelsen fastställer Kungl. Maj:t skyddsområden och kontrollområden. Med vissa undantag, som här ej skall redovisas, får utlänning eller utländskt fartyg ej uppehålla sig inom skyddsområde. Inom anvisad del av kontrollområde får utlänning och mindre utländskt fartyg uppehålla sig utan tillstånd under högst tre månader. Bestämmelserna om kontrollområden gäller ej för medborgare i Danmark, Finland, Island och Norge. Dispens från bestämmelserna om skydds- och kontrollområden kan meddelas i enskilda fall, när det kan ske utan fara för totalförsvaret. Tillståndsmyndighet är länsstyrelse och försvarsområdesbefälhavare. Samråd skall ske mellan militära och civila myndigheter. Tillsyn över bestämmelsernas efterlevnad skall utövas av polismyndighet.

259. Jämfört med tidigare bestämmelser om skyddsområden innebär 1967 års kungörelse en uppmjukning framför allt så, att vissa delar av tidigare

skyddsområden nu ingår i kontrollområden. Detta har medfört att det blivit möjligt för utlänningar att utan tillstånd tillfälligt vistas inom några större orter och på vissa turistorter, som tidigare varit avstängda för dem. Härigenom torde det administrativa bestyret med dispensgivning ha nedgått avsevärt.

260. Nämnden har ej några principiella erinringar eller kommentarer till frågan om tillträdesskyddets anordnande i landet, men vill peka på att även denna gren av säkerhetsskyddet kräver beaktande vid planering och disponering av olika lokaler och anläggningar för totalförsvaret.

261. I detta sammanhang må uppmärksammas det speciella problem som uppkommit genom stölder av framför allt vapen, ammunition och sprängämnen i militära och andra förråd. Dessa stölder har en säkerhetsaspekt även i den mening som behandlas i detta utlåtande. Onekligen är det oroande att vapen och ammunition i betydande omfattning finnes illegalt tillgängliga. Åren 1945—1963 stals årligen i genomsnitt 250—300 vapen ur militära förråd. Även om cirka två tredjedelar härav skaffas tillrätta, är det värt att begrunda vilken skada de »utelöpande» vapnen kan vålla, om de i en kritisk situation är i orätta händer, t. ex. hos en sabotagegrupp. Att stulna kulsprutepistoler och dylikt även i normala tider kan komma att missbrukas av desperata brottslingar har bittra erfarenheter på senaste tiden utvisat.

262. Problemen rörande vapenförråden är uppenbarligen av ekonomisk natur. Med bevakning av förråden, genom förbättrade larmsystem, med inbrottssäkrare förrådsbyggnader eller andra insatser kan man otvivelaktigt åstadkomma ett säkrare inbrottsskydd — säkrare ju större kostnader som nedlägges. En fördyrande omständighet är att förråden av militära skäl ej kan koncentreras i stora byggnader i tätorter utan måste spridas runt om i landet, även på avsides belägna platser. Angående förvaring av vapen och ammunition har överbefälhavaren låtit verkställa en utredning som framlagts i oktober 1967.

263. Nämnden vill rörande förevarande problem endast peka på säkerhetsaspekten och understryka vikten av att vapenförråden beredes betryggande stöldskydd.

IV. Kontroll av säkerhetsskyddet

264. Nämnden har ett par gånger tidigare i detta utlåtande haft anledning framhålla, att kontrollen av säkerhetsskyddet är en betydelsefull sida av säkerhetstjänsten. Det finnes alltid en benägenhet att den praktiska tillämpningen av säkerhetsskyddets bestämmelser avlägsnar sig från den egentliga innebörden när någon tid förflutit och intet alarmerande hänt på säkerhetsområdet. Den dagliga slentrianen nöter så att säga ned de regler och föreskrifter, som skall tjäna till att upprätthålla säkerhetsskyddet. Särskilt tor-

de denna risk föreligga, när det gäller personer som i betydande omfattning har hemliga handlingar som arbetsmaterial. En sänkning av säkerhetsskyddsnivån, som sätter noggrant övervägda och nödvändiga bestämmelser helt eller delvis ur funktion, kan naturligtvis ej accepteras från ansvarigt håll. Vid sidan av utbildning och undervisning är kontroll det viktigaste medlet för bibehållande av en god skyddsnivå. Säkerhetsskyddskungörelsen förutsätter en fortlöpande kontroll av sekretess- och tillträdesskydd vid statsmyndigheterna samt stadgar att denna kontroll skall utföras i första hand av myndigheten själv och i andra hand av överbefälhavaren för de myndigheter, som i detta hänseende hör under försvarsdepartementet, och av rikspolisstyrelsen för övriga myndigheter.

265. Kontrollen av säkerhetsskyddet har i sin nuvarande organisation ej varit i funktion så länge att det är möjligt att avgiva något bestämt omdöme om hur den fungerar. Nämnden vill framhålla vikten av att överbefälhavaren och rikspolisstyrelsen får resurser för en relativt intensiv kontroll. Endast genom en sådan kan man uppnå en god standard inom säkerhetsskyddet.

266. För ifrågavarande personal bör understrykas att överträdelser eller nonchalans i fråga om säkerhetsskyddsbestämmelserna betraktas som allvarliga försummelser och kan medföra åtal för tjänstefel. Uppdagas vid kontroll av säkerhetsskyddet fel eller brister som inte är bagatellartade, bör saken noga utredas och den försumlige hållas ansvarig för vad som förekommit. Myndigheten (kontrollmyndigheten) skall verka för att ådagalagda svagheter i säkerhetsskyddet såvitt möjligt avhjälpes.

V. Utbildning i säkerhetsskydd m. m.

267. Som den femte funktionen inom säkerhetsskyddet räknar man utbildningen i säkerhetsskydd. Även denna gren av säkerhetssystemet är nu efter rikspolisstyrelsens tillkomst under uppbyggnad på den civila sektorn. Utbildning på detta område har givetvis förekommit redan tidigare men en ansvarig och samordnande ledning har saknats på den civila sidan.

268. Att bedriva utbildning i säkerhetsskydd inom totalförsvaret är ej endast en omfattande verksamhet, det är även en mycket grannlaga uppgift. Utbildningen måste göras intresseväckande, ehuru den oundvikligen måste till avsevärd del komma att omfatta författningar, föreskrifter och dylikt, som tynger framställningen. Bestämmelserna måste sättas in i sitt sammanhang och denna ram får ej vara så schablonartad att utbildningen synes tom och innehållslös för den som skall taga del därav. Man bör utgå från att det kräves en tämligen öppenhjärtig framställning. Denna skall kunna i hög grad varieras efter auditoriets kompetens och förkunskaper. Den elementära undervisningen för nyanställda måste självfallet i ganska hög grad anknyta till

dagliga rutiner och kan svårligen göras särskilt fängslande. Men när det gäller vidareutbildning torde det vara viktigare att lärarna eller föreläsarna är av god standard och obestridligt kompetenta för sin uppgift än att undervisningen återkommer relativt ofta. Den korrekta dagliga tillämpningen av gällande sekretessbestämmelser måste stimuleras och följas genom kontroll av säkerhetsskyddet.

269. Såsom ett särskilt och ingalunda oviktigt spörsmål framstår utbildningen av den inom säkerhetstjänsten verksamma polispersonalen. Här avses ej i första hand polisutbildningen utan den särskilda undervisning, som kräves för att göra säkerhetspersonalen skickad för sina speciella uppgifter. Bedömningen av de inom säkerhetstjänsten uppkommande spörsmålen kräver god allmänbildning. Såsom det föregående torde ha utvisat är det vid säkerhetsriskbedömningar önskvärt att polismannen är väl orienterad i sociala, samhälleliga och politiska problem. Kännedom om dessa ämnen måste i första hand avse vad som är aktuellt i tiden men undervisningen bör också ge möjlighet till en återblick över gångna tider. Den politiska orienteringen måste vara allsidig, objektiv och fri från fördomar.

270. Vid viss inhämtning och bearbetning samt vid arbete med uppgifter från säkerhetsavdelningens centralregister och i flera andra sammanhang är kunskaper i samhällsfrågor oumbärliga. Om det anses önskvärt att säkerhetstjänstens personal har goda kunskaper i dessa hänseenden, måste samhället sörja för en sådan utbildning av personalen, som svarar mot denna målsättning.

271. För all personal inom polisväsendet finnes anordnad en polisiär grundutbildning och i samband med befordran kommer därtill viss vidareutbildning. Sedan 1962 års polisutbildningskommitté framlagt sitt betänkande »Polisutbildningen» (SOU 1965: 53) har frågan om den framtida utformningen av polisutbildningen fått aktualitet. Enligt kommitténs förslag skulle grundutbildningen vara ettårig och däri skulle ingå bl. a. undervisning i socialkunskap och samhällslära under 60 timmar. Den längre fram under poliskarriären ingående fortutbildningen skulle enligt kommittén bli dels en 22 veckors högre poliskurs, obligatorisk för all polispersonal, dels en 8 veckor lång befälskurs och dels en kommissariekurs om 15 veckor. I högre poliskursen avsåg kommittén att socialkunskap skulle ingå med 20 timmar, varav 2 timmar skulle upptagas av »den politiska, ekonomiska och sociala utvecklingen under senare år». Befälskursen hade enligt kommitténs förslag ingen tid särskilt anslagen för samhällsorienterande ämnen. Kommissariekursen slutligen föreslogs omfatta 15 timmar socialkunskap. I förhållande till hittills gällande utbildning innebar förslaget en utökning av undervisningstiden. F. n. utgör nämligen utbildningen en konstapelklass på 41 veckor, en assistentklass om 28 veckor och en kommissarieklass, som redan nu upptager 15 veckor. I statsverkspropositionen 1967 uttalas i denna fråga inledningsvis, att det är angeläget att polisutbildningen anpassas till dagens

krav. Propositionen innehåller avsevärda ändringar i polisutbildningskommitténs förslag. Ändringarna omfattar — såvitt i detta sammanhang kan vara av intresse — en avkortning av grundutbildningen till 35 veckor samt en koncentration av vidareutbildningen till den befordrade personalen, varvid den sammanlagda utbildningstiden skulle ungefär motsvara den fortbildning som kommittén föreslagit. Beträffande ämnesplanerna i samhällsorienterande ämnen gives inga direktiv i statsverkspropositionen utan synes det vara förutsatt att denna fråga skall framdeles avgöras av rikspolisstyrelsen och inom departementet. Man torde kunna räkna med att den ämnesinriktning av utbildningen som kommittén givit uttryck åt kommer att i stort sett bibehållas.

272. Enär alltså kursplaner för den framtida polisutbildningen ej fastställts, vill nämnden taga tillfället i akt att understryka vikten av att undervisningen ger polispersonalen en ganska grundlig inblick i hur samhället fungerar politiskt och socialt. Visserligen har skolundervisningen i samhällskunskap under senare år blivit mer allsidig och omfattande, men behovet av insikter i dessa hänseenden har också starkt ökat i dagens situation och denna tendens torde bestå även i framtiden. Befattningarna inom säkerhetstjänsten besättes regelmässigt med särskilt utvald personal, som genomgått högre polisutbildning. För säkerhetstjänstens personal finnes vidare anordnad viss intern utbildning, omfattande 15 timmars föreläsningar om de politiska partierna, främst ytterlighetspartierna. Det kan övervägas, om icke denna interna undervisning borde utvidgas och breddas. Studierna borde kunna anknytas till befintlig litteratur i idépolitiska och samhällsvetenskapliga ämnen, ägnade att göra säkerhetsmannen förtrogen med samhällets struktur och organisation. Möjligen kan det vara lämpligt att i viss utsträckning begagna utomstående föreläsare. Självfallet är det av allra största vikt att ifrågavarande undervisning är objektiv och saklig.

H. Debatten om säkerhetstjänsten

273. Konstruktiv samhällskritik är alltid värdefull i en demokratisk stat. En öppen debatt om säkerhetsproblemen och om den särskilda polisverksamheten är i det sammanhanget naturlig och riktig i synnerhet efter en så allvarlig händelse som Wennerströmaffären. Under ett sådant meningsutbyte kan många viktiga synpunkter och värderingar framkomma. Att föra en saklig diskussion om säkerhetsfrågorna har dock mött avsevärda svårigheter. Säkerhetstjänstens organisation samt dess arbete och metoder är i vissa hänseenden okända för flertalet medborgare och det ligger i sakens natur att det i stor utsträckning måste förbli så. Från säkerhetsavdelningens sida kan man ej heller — även av hänsyn till den enskilde medborgaren — leverera sakunderlag för diskussion av särskilda fall eller korrigera ett underlag därom som framlagts från annat håll. Ofta är man av sekretessskäl förhindrad att bemöta kritik, även om detta skulle kunna leda till att kritiken framstod som oberättigad. Det sagda medför, att också uppriktiga inlägg i debatten kan grunda sig på ofullständiga eller oriktiga föreställningar om de bakomliggande förhållandena och om säkerhetstjänstens sätt att fungera.

274. Den debatt som förekommit sedan år 1966 om personalkontrollen samt om säkerhetsavdelningens befogenhet att föra centrala registeranteckningar har på vissa håll varit kritisk och fördömande, ibland hätsk. Angreppen har till stor del varit ovederhäftiga eller helt saknat underlag. Det kan tyvärr antagas, att många av dessa angrepp mot säkerhetstjänsten direkt syftat till att misskreditera den särskilda polisverksamheten och dess befattningshavare för att därigenom minska säkerhetstjänstens effektivitet och dess förutsättningar att bidraga till försvaret av rikets frihet och oberoende samt av vårt demokratiska styrelseskick. För säkerhetsavdelningens personal, som ej kunnat ingå i bemötanden, måste dessa attacker otvivelaktigt ha inneburit påfrestningar.

275. Nämnden har under sitt utredningsarbete fått all erforderlig information och insyn i totalförsvarets säkerhetstjänst. Vad som därvid framkommit kan av naturliga skäl ej här redovisas i sin helhet. Nämnden har emellertid i detta utlåtande syftat till att lämna en så ingående information som möjligt om säkerhetsfrågornas behandling och om säkerhetstjänstens arbete. Att en så fullständig redovisning lämnas är — även i demokratiska stater — sällsynt, för övrigt lika sällsynt som den parlamentariska insyn och övriga kontroll över säkerhetstjänsten som vi har här i landet. Det har

dock synts angeläget att i sakligt avseende bredda underlaget för en offentlig diskussion om säkerhetsfrågorna.

276. Den mer seriösa kritiken i detta sammanhang har främst tagit sikte på de förhållanden som nämnden behandlat i avsnittet om infiltrationsskyddet. Av dagstidningarna i Stockholm har Aftonbladet ingående uppehållit sig vid frågor om säkerhetsavdelningens register och tidningen har i några artiklar gjort »avslöjanden», som angivits grunda sig på »uppgifter från personer inom säkerhetspolisen» (AB 14—15.12.1966).

277. Universitetslektor Sven Rydenfelt och redaktör Janerik Larsson har år 1966 utgivit en bok »Säkerhetspolisens hemliga register. Om åsiktsfrihet och åsiktsförföljelse». De redovisar däri (s. 28—31 och 40—62) 32 fall av »diskrimineringar» mot olika personer på grund av »åsiktsbrott». Författarna förklarar sig icke kunna »garantera riktigheten i detaljer i fråga om de enskilda fallen». De anför dock, att det står höjt över varje tvivel att »helhetsbilden i stort är riktig».

278. I det föregående har nämnden ingående uppehållit sig vid personalkontrollen och säkerhetsavdelningens register samt uttalat sin mening om det nuvarande förfarandet och föreslagit vissa ändringar häri. Med anledning av de krav som framställts om tillsättande av utredning för att undersöka »de fall som påtalats i den allmänna debatten» (jämför punkt 15) vill nämnden härtill ytterligare foga, att man bör eftersträva en permanent anordning för personalkontrollen, som skall kunna tillvinna sig den stora allmänhetens förtroende. Härigenom skulle kontroll i efterhand av speciella fall genom parlamentariska utredningar i allmänhet bli onödig. De principiella riktlinjer för personalkontrollens framtida utformning som nämnden i det föregående framfört innehåller enligt nämndens uppfattning så långtgående garantier för personlig integritet, som de speciella förhållandena inom säkerhetsområdet medger.

279. Det har tidigare framgått vid presentationen av nämndens uppdrag, att detta ej innefattar direktiv för nämnden att — sedan Wennerströmaffären slutbehandlats — till närmare prövning upptaga påstådda brister i tidigare handläggning av säkerhetsärenden. I sådant hänseende hänvisas till de samhällsorgan, som har att upptaga klander mot offentliga tjänstemäns handhavande av sina uppgifter. Det kan i sammanhanget nämnas att justitieombudsmannen i sin ämbetsberättelse 1967 (s. 91) förklarat sig villig att pröva konkreta fall, då enskilds intresse av skydd för den personliga integriteten skulle ha åsidosatts. Detta uttalande gjordes i ett ärende, där det var fråga om personalkontroll.

280. Nämnden har följaktligen ej tagit som sin uppgift att söka penetrera de i debatten om säkerhetstjänsten förekommande enskilda fallen så ingående, att nämnden skulle kunna fälla ett preciserat omdöme om dessa. Helt naturligt har nämnden dock såsom bakgrund till sina principiella övervä-

ganden följt den offentliga diskussionen i pressen och tagit del av Rydenfelts och Larssons bok.

281. Vissa artiklar i Aftonbladet, i synnerhet artikeln den 14 december 1966, angående den särskilda polisverksamhetens register har uppenbarligen grundats på uppgifter som tidningen erhållit genom att en medarbetare övertalat någon hos polisen anställd, som haft tillgång till säkerhetsavdelningens register, att i strid mot sin tjänsteplikt lämna vissa uppgifter från registret. Artikelns innehåll är i vissa avseenden riktigt men i väsentliga stycken missvisande och felaktigt. Hänsyn såväl till det allmännas som till de berörda personernas intressen hindrar nämnden att mer preciserat redogöra härför. Artikelförfattaren har omnämnt, bl. a., att vissa ur svensk säkerhetssynpunkt tämligen perifera namn skulle finnas i registret. Med anledning härav må erinras om att säkerhetsavdelningen i betydande omfattning samlar in och arkiverar pressklipp, som på olika sätt kan vara av intresse i dess verksamhet utan att ha något direkt samband med det svenska säkerhetsskyddet. Till en del rör det sig i artikeln om dylikt källmaterial.

282. Den genomgång av registerakter, som nämnden gjort bl. a. i anslutning till Aftonbladets ovannämnda artikel, har styrkt nämnden i dess uppfattning att säkerhetsregistret föres på ett korrekt sätt.

283. Beträffande de i Rydenfelts och Larssons bok angivna 32 fallen förhåller det sig så att 19 av dessa ej ens efter kontakt med de myndigheter, som i vissa fall nämnes, kan identifieras med ledning av den i boken lämnade redogörelsen. Någon underbyggd uppfattning om vad som är fakta i dessa fall har nämnden därför icke kunnat få. I några av de oidentifierade fallen är dock uppgifterna av den art att man — även om den påstådda grunden för dessa nu ej kan klarläggas — utan tvekan kan säga att de icke är riktiga.

284. I 13 av de i Rydenfelts och Larssons bok angivna fallen har man kunnat identifiera personerna ifråga. I flera av dessa fall har personalkontroll ägt rum. I några av fallen har vederbörande myndighets framställning ej föranlett utlämnande av uppgifter från säkerhetsavdelningens register, dvs. den person förfrågan avsett har redovisats »klar». Beträffande de fall, när uppgifter från registret utlämnats till den personalkontrollerande myndigheten, har nämnden ej kunnat utröna i vad mån dessa upplysningar haft betydelse vid ärendets handläggning hos myndigheten. I vissa av fallen har framgått att andra förhållanden än säkerhetsriskbedömningen varit avgörande vid ärendets slutliga behandling. Några av de identifierade personalkontrollfallen har tidigare redovisats offentligt. I *Bilaga 3* till detta utlåtande lämnar nämnden en redogörelse för de fall som kunnat identifieras samt ytterligare några fall vartill vissa upplysningar av faktisk art kunnat knytas. Nämnden hänvisar till denna redogörelse.

285. Vad nämnden iakttagit vid sin granskning av de i Rydenfelts och Larssons bok angivna »fallen» anser nämnden ej kunna föranleda kritik mot myndigheternas handläggning.

I. Sammanfattning och avslutande synpunkter

Parlamentariska nämndens utlåtande innehåller — utöver en inledning — sju huvudavsnitt, betecknade B—H.

286. *Avsnitt B* upptager vissa begreppsbestämningar av värde vid det fortsatta studiet av utlåtandet.

287. I *avsnitt C* analyserar nämnden innebörden av sitt uppdrag att överväga de principiella riktlinjerna för handläggningen av säkerhetsfrågor. Nämnden finner att uppdraget bör anses omfatta handläggningen av alla de frågor som i detta sammanhang bedömes angå rikets säkerhet: säkerhetsunderrättelsetjänst och säkerhetsskydd med därtill anslutande organisationsfrågor. Det understrykes att uppdraget endast avser principerna för handläggningen; uttalanden i detaljer göres ej.

288. *Avsnitt D* innehåller en översikt över den allmänna bakgrunden till den svenska säkerhetstjänstens verksamhet. Till en början pekas på de förutsättningar för säkerhetstjänsten som bestämmer ramen för dess målsättning och medel: det demokratiska styrelseskicket med dess garantier för medborgarfrihet samt de nordiska och europeiska samarbetssträvandena. — Fortsättningsvis ger nämnden en kort översikt över det internationella spionaget och dess målsättningar. I detta sammanhang omnämnes några av de spionagefall som under efterkrigsåren nått offentligheten. — Efter en redovisning av de viktigaste fallen av illegal underrättelseverksamhet i vårt land efter andra världskriget kommer nämnden in på det nuvarande läget i Sverige, de vägar den illegala underrättelseverksamheten här följer och den intensitet varmed den bedrives. Nämnden konstaterar att det ej råder delade meningar inom de demokratiska partierna att vi skall söka förebygga och skydda oss mot främmande underrättelseverksamhet. Avslutningsvis uttalar nämnden i detta avsnitt, att behovet av en välorganiserad och effektiv säkerhetstjänst är obestridligt om man vill upprätthålla ett meningsfyllt försvar.

289. En översiktlig redogörelse för säkerhetstjänstens organisation inom olika verksamhetsområden lämnas i *avsnitt E*. Vid redovisning i korthet av säkerhetsskyddet inom myndigheter och departement förordar nämnden, att säkerhetsskyddsbestämmelserna så långt möjligt göres enhetliga för hela statsförvaltningen. Vad beträffar handläggningen av säkerhetsfrågor inom regeringen finner nämnden, att den arbetsordning härför, som införts efter Wennerströmaffären, innebär en förbättring i förhållande till vad tidigare gällt och lämpligen bör kunna komma till användning även i förvaltningsärenden med säkerhetsaspekter. I fråga om riksdagens förvaltning fäster nämnden uppmärksamheten på att bestämmelser ej finnes om säkerhetsskydd där och rekommenderar, att denna brist avhjälpes.

290. I *avsnitt F* diskuteras säkerhetsunderrättelsetjänsten. Nämnden understryker vikten av samarbete och samråd mellan den polisiära säkerhetstjänsten, krigsmakten och övriga statsmyndigheter i fråga om inhämtning och bearbetning samt betonar det ansvar härför som i dessa hänseenden åvilar myndighets chef. Säkerhetstjänsten måste ha stor frihet vid val av underrättelsekällor och dessa källors anonymitet måste kunna effektivt skyddas, om så kräves.

291. Nämnden framhåller, att rättegångsbalkens regler och rättsskyddsgarantier gäller vid den spaning som bedrives av den polisiära säkerhetstjänsten. Vissa särbestämmelser har meddelats i lagen den 21 mars 1952 med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål. Efter en kortfattad redogörelse för dessa bestämmelser uttalar nämnden, att de på ett godtagbart sätt reglerar avvägningen mellan statens och individens intressen i detta sammanhang och att nämndens iakttagelser rörande lagens tillämpning, som i regel i sista hand ankommer på domstol, ej givit anledning till anmärkning. I visst avseende förordar nämnden ändring i 1952 års lag.

292. Beträffande utlänningar, som vistas i Sverige, pekar nämnden på att dessa förhållandevis ofta deltager i säkerhetshotande verksamhet samt framhåller, att därmed sammanhängande problem kräver beaktande, när resurserna för spaning bestämmes och den framtida utlänningskontrollen utformas. Nämnden förordar att spörsmålet om särskild registrering av utländska diplomaters m. fl. bilar upptages till övervägande.

293. I det mest omfattande avsnittet av utlåtandet, *avsnitt G*, behandlas personalkontrollen, dvs. kontrollen av att de personer, som innehar eller skall tillträda befattningar eller uppdrag av betydelse för rikets säkerhet, är pålitliga. En redogörelse lämnas först för de nu gällande bestämmelserna, hittills icke offentliga. Därvid understrykes, att polisens medverkan vid personalkontrollen inskränker sig till att vissa uppgifter ur säkerhetsavdelningens register efter noga bestämda regler och under parlamentarisk insyn tillhandahålles särskilt angivna myndigheter, men att prövningen av uppgifternas betydelse i det enskilda fallet ankommer på vederbörande myndighet. Denna har att sammanställa uppgifterna med upplysningar, som myndigheten eljest äger eller skaffat sig exempelvis genom referensförfarande.

294. I fortsättningen avhandlas säkerhetsavdelningens register. Enligt lagen om polisregister skall i sådant register icke införas andra uppgifter än sådana som polisen behöver för att kunna förebygga och uppdaga brott samt fullgöra sin verksamhet i övrigt. Nämnden redovisar åtskilliga skäl varför några begränsningar härutöver icke bör föreskrivas när det gäller antecknande av uppgifter i säkerhetsavdelningens register. Vad särskilt beträffar uppgifter om medborgares politiska åsikter och sympatier konstaterar nämnden, att det i och för sig är mindre tillfredsställande att sådant registreras. Å andra sidan ligger grunden för registreringen icke i den poli-

tiska uppfattningen som sådan utan i risken för samhällsfientlig verksamhet. Denna risk sammanfaller, enligt vad nämnden funnit, så ofta med tillhörighet till politiska ytterlighetsriktningar, att hinder icke bör uppställas för registrering härav. Detta kan icke anses liktydigt med »åsiktsregistrering».

295. Beträffande utlämnandet av uppgifter ur registret bör däremot — som redan är fallet — restriktiva bestämmelser gälla. I dessa bestämmelser föreslår nämnden vissa ändringar. När inga andra uppgifter beträffande en person finnes antecknade i registret än medlemskap i visst parti, bör sålunda upplysning härom icke alltid utlämnas i personalkontrollärende. I stället bör, bortsett från de viktigaste befattningarna, en avvägning ske med hänsyn till den bedömda risken för bristande lojalitet mot riket och arbetsförhållandena i den tilltänkta anställningen. Det får enligt nämnden ankomma på de parlamentariska ledamöterna i rikspolisstyrelsen att i samband med sin prövning av frågan om utlämnande av uppgifter göra denna avvägning. Nämnden förordar, att utlämnandekontrollen förstärkes genom föreskrift att minst tre (mot f. n. två) av de parlamentariska ledamöterna skall deltaga i granskningen, samt diskuterar alternativa metoder att stärka kontrollorganets ställning: antingen att återinföra en fristående samrådsnämnd eller att vid kontrollfunktionen ställa de parlamentariska ledamöterna under ordförandeskap av en erfaren domare.

296. Bestämmelserna om personalkontroll bör enligt nämndens mening icke längre vara hemliga utan i stället göras allmänt bekanta. Det bör således vara känt för den som önskar ifrågakomma till en tjänst av betydelse för rikets säkerhet att personalkontroll sker. Å andra sidan bör antalet tjänster, för vilka personalkontroll skall äga rum, så långt möjligt inskränkas. Nämnden finner det sannolikt att vissa personalkategorier, som nu är underkastade sådan kontroll, skall kunna undantagas därifrån.

297. Vidare anser nämnden att en viss differentiering av kontrollen skall kunna ske och föreslår i sådant hänseende en uppdelning i två »riskklasser». Till den högre riskklassen bör — enligt vederbörande departementschefs bestämmande — hänföras sådana befattningar som ger tillgång till antingen upplysningar av hög hemlighetsgrad eller en stor mängd av hemligt material eller som eljest innefattar uppdrag av synnerlig betydelse för totalförsvaret. Personalkontrollen för denna kategori föreslås skola ske på ett mer ingående sätt än f. n., innefattande bl. a. obligatoriskt ifyllande av en särskild uppgiftsblankett.

298. Nämnden förordar, att den kontrollerade i största möjliga utsträckning beredes tillfälle att yttra sig över det utredningsmaterial som framkommit om honom, företrädesvis vid s. k. säkerhetssamtal.

299. Som nämnts prövas frågor om utlämnande av uppgifter ur säkerhetsavdelningens register av de parlamentariska ledamöterna i rikspolisstyrelsen. Någon dylik prövning sker ej vid anställningar inom polisväsen-

det och närliggande områden. Det bör enligt nämndens mening övervägas att även för dessa personalkategorier införa en motsvarande kontroll.

300. Vad härefter angår sekretesskyddet konstaterar nämnden att vissa brister, som uppdagades i samband med Wennerströmaffären, numera avhjälpts. Nämnden understryker att samma allmänna säkerhetsskyddsbestämmelser bör gälla vid alla totalförsvarets myndigheter samt att noggrann kontroll måste upprätthållas av att bestämmelserna också iakttages. I detta sammanhang bör till övervägande upptagas frågan om införande av visitering och utpasseringskontroll vid vissa ur sekretessynpunkt särskilt betydelsefulla arbetsplatser.

301. I utlåtandets sista del, *avsnitt H*, gör nämnden vissa uttalanden i anslutning till den debatt om säkerhetsavdelningens register, personalkontrollen och andra säkerhetsproblem som förekommit i pressen och andra massmedia under de senaste två åren. Nämnden kommer in på de särskilda svårigheter som med hänsyn till informationsunderlaget föreligger för en diskussion i dessa frågor och yttrar, att kritiken mot myndigheterna till stor del varit ovederhäftig eller helt saknat underlag samt syftat till att minska säkerhetstjänstens effektivitet.

302. Särskilt upptager nämnden artiklar i Aftonbladet i december 1966 samt en bok av Sven Rydenfelt och Janerik Larsson. I fråga om artiklarna i Aftonbladet yttrar nämnden att de uppenbarligen grundats på uppgifter, som en medarbetare i tidningen övertalat någon hos polisen anställd att lämna i strid med sin tjänsteplikt, samt att innehållet är delvis riktigt, delvis felaktigt. I en särskild bilaga till utlåtandet lämnar nämnden en redogörelse för vissa i Rydenfelt—Larssons bok angivna fall.

303. I anslutning till nämndens behandling i utlåtandet av nyssnämnda bok och artikeln i Aftonbladet uttalas, att nämnden styrkts i sin uppfattning att säkerhetsregistret föres på ett korrekt sätt samt att nämndens iakttagelser ej kan föranleda kritik mot myndigheterna.

304. Spioneri och annan samhällsfientlig verksamhet, som riktas mot vårt land, försiggår helt naturligt i hemlighet. De åtgärder som från svensk sida vidtages i syfte att uppdaga och förhindra sådan verksamhet kan då givetvis icke ske fullt öppet, om man på ett effektivt sätt skall kunna skydda riket mot sådana angrepp. I ett demokratiskt rättssamhälle som vårt utgör emellertid den offentliga insynen i myndigheternas ämbetsutövning en naturlig och hävdvunnen garanti mot maktmissbruk. Denna form av garanti kan alltså av hänsyn till rikets säkerhet i regel ej upprätthållas på förevarande område. Eftersom hemlig polisverksamhet i sig innebär risker för den enskilde samhällsmedborgarens rättssäkerhet är det viktigt, att man på andra sätt säkerställer att hans rätt ej trädes för när, och nämnden har

sett som sin huvuduppgift att undersöka huruvida den enskildes integritet i dessa sammanhang tillbörligen beaktas.

305. Bristen på offentlig insyn i säkerhetsärenden utfylles i vårt land genom ett system av kontrollfunktioner, som anförtrotts olika representanter för medborgarna och det allmänna. Sålunda kan de fem parlamentariska ledamöterna i rikspolisstyrelsen i denna sin egenskap följa handläggningen av viktigare spaningsärenden. För spaningsåtgärder, som särskilt inkräktar på den enskildes rättssfär, såsom telefonavlyssning och postkontroll, fordras tillstånd eller godkännande av domstol. När det gäller personalkontroll har de parlamentariska ledamöterna ett avgörande inflytande över vilka uppgifter som får utlämnas från säkerhetsavdelningens register. Om ingripande åtgärder i en persons anställningsförhållande kan komma i fråga i ett personalkontrollärende skall härutöver samråd ske med representanter för arbetsmarknadens organisationer samt ärendet underställas vederbörande departementschef. Vidare har justitiekanslern och riksdagens ombudsmän möjlighet att undersöka handläggningen av särskilda ärenden. Nämnden anser att det system som sålunda finnes för att skydda den enskilde medborgarens rätt ger så goda garantier som rimligen kan beredas. Nämnden har därför i huvudsak ingen erinran mot det befintliga kontrollsystemet utan har endast föreslagit och diskuterat mindre ändringar i detta, ägnade att ytterligare förbättra den enskildes rättsskydd.

306. Vad beträffar tillämpningen av kontrollreglerna och personalens befattning i övrigt med säkerhetsärenden har nämnden under sin verksamhet fått en djupgående inblick i den svenska säkerhetstjänstens arbete. Arbetsuppgifterna är såtillvida speciella, att det vanligen gäller att uppdaga och kartlägga icke endast fullbordade brott utan i första hand risker och möjligheter för samhällsfientlig verksamhet. Detta är ägnat att medföra, att farhågor och misstankar övervärderas. Vad nämnden kunnat iakttaga rörande det sätt, på vilket säkerhetstjänstens personal fullgör sina ofta svåra och grannlaga uppgifter har emellertid givit nämnden den bestämda uppfattningen att den enskildes rättssäkerhet i dessa sammanhang beaktas på allt rimligt sätt och att säkerhetstjänstens personal i detta hänseende är förtjänt av både uppskattning och förtroende från allmänhetens sida. Detta är värt att understryka, eftersom personalen av uppenbara skäl icke kan uttala sig fritt, exempelvis i pressen, och det därför ofta kan inträffa, att ensidigt färgade skildringar får stå oemotsagda och ge en falsk bild av olika tilldragelser med säkerhetsaspekter.

307. En genomgång av åtskillig litteratur, pressmaterial och annan tillgänglig information från säkerhetspolisens verksamhet i andra länder ger intryck att man vid avvägningen mellan statens och medborgarens intressen i dessa sammanhang ej på annat håll finner sig kunna visa större hänsyn till den enskilde individen än som sker här. Uppenbarligen är i diktaturländerna den polisiära och militära säkerhetstjänstens inflytande avsevärt

större och individens frihet mindre än hos oss. Men även vid en jämförelse med demokratiskt styrda stater — t. ex. Storbritannien, där kontrollsystemet endast avser den civila förvaltningen — måste slutsatsen bli att den konflikt mellan rättsskyddsintresset och intresset av en effektiv säkerhetstjänst, som uppkommer i dessa sammanhang, i Sverige lösts på ett sätt som tager tillfredsställande hänsyn till de enskilda människornas frihet.

BILAGA I

Myndigheter (sammanslutningar), som av Kungl. Maj:t medgivits rätt att för vissa befattningar företaga personalkontroll. Såsom under punkt 137 angivits gäller personalkontrollen vid de flesta av myndigheterna endast ett fåtal befattningshavare, ibland kanske endast två eller tre.

1. Allmänna bevaknings AB,
2. Arbetarskyddsstyrelsen,
3. Arbetsmarknadsstyrelsen,
4. Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar,
5. Byggnadsstyrelsen,
6. Civilbefälhavarna,
7. Civilförsvarsstyrelsen,
8. Delegationen för atomenergifrågor,
9. Flygtekniska försöksanstalten,
10. Generaltullstyrelsen,
11. Järnvägsstyrelsen,
12. Kriminalvårdsstyrelsen,
13. Luftfartsstyrelsen,
14. Länsstyrelserna,
15. Medicinalstyrelsens sjukvårdsberedskapsnämnd,
16. Poststyrelsen,
17. Rikets allmänna kartverk,
18. Riksrevisionsverket,
19. Sjöfartsstyrelsen,
20. Statens bakteriologiska laboratorium,
21. Statens jordbruksnämnd,
22. Statens kriminaltekniska laboratorium,
23. Statens signalskyddsnämnd,
24. Statens utlänningskommission,
25. Statens vägverk,
26. Statistiska centralbyrån,
27. Statskontoret,
28. Statssekreterarna,
29. Sveriges geologiska undersökning,
30. Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut,
31. Sveriges radio AB,
32. Telestyrelsen,
33. Utrikesdepartementet,
34. Vattenfallsstyrelsen,
35. Överbefälhavaren,
36. Överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap.

BILAGA 2

Ansökningsblankett
(textas eller maskinskrives, ifylles fullständigt)

1. Familjenamn: .....

   Gift kvinnas flicknamn: .....

   Namnändring (förutvarande namn): .....

2. Fullständiga förnamn: .....

   (tilltalsnamnet understruket)

3. Född den..../.... år ..... i ..... församling ..... län

4. Sökandens civilstånd: .....

5. Antal barn: ..... födelsetider: .....

6. Sökandens föräldrar (fullständiga namn: även ev. namnbyte):

   a) Faderns namn: .....

   Födelsetid: ..... Yrke: .....

   Bostadsadress: ..... Tel: .....

   Nuvarande anställning: .....

   b. Moderns namn: .....

   Födelsetid: ..... Yrke: .....

   Bostadsadress: .....

   Nuvarande anställning: .....

   c. Föräldrarnas nationalitet: nuvarande och tidigare (annan än svensk)

   .....

7. Makes fullständiga namn (även ev. namnbyte):

   .....

   Född den..../.... år ..... i ..... församling ..... län

   Yrke: .....

   Bostadsadress: ..... Tel: .....

   Nuvarande anställning: .....

8. Sökandens nuvarande anställning: .....

(Verk-firma/adress-tel. lönegrad och löneklass samt anställningstid i månader)

.....

.....

9. Sökandens förutvarande anställningar; .....

(Verk-firma/adress-tel. lönegrad och löneklass samt anställningstid i månader)

.....

.....

.....

.....

10. Utbildning och examina: .....

(Läroanstalt/år)

.....

.....

a) Maskinskrivning (läroanstalt/ant. nedslag): .....

.....

b). Stenografi (läroanstalt-text/ant. per min.): .....

.....

c). Bokföring (läroanstalt/system): .....

d). Annan spec. utbildning: .....

e). Språkkunskaper: .....

f). Utlandsvistelse: .....

11. Referenser (med angivande av namn, adress o. tel.): .....

.....

.....

12. Erfoderlig uppsägningstid från nuvarande anställning: .....

mån .....

13. Övriga upplysningar (ev. kom. av p. 1—12): .....

.....

14. Sökandens bostadsadress: ..... Tel. .....

Mantalsskrivningsort: ..... förs./ort ..... län

..... den ..... 19 ....

.....

Sökandens namnteckning

BILAGA 3

Redogörelse för vissa fall, som angives i boken »Säkerhetspolisens hemliga register»

Nedan lämnas en redogörelse för vissa av de fall, som upptages i Rydenfelts och Larssons bok »Säkerhetspolisens hemliga register». För ifrågavarande bok begagnas i denna bilaga förkortningen RL. Innehållet i bilagan anknyter till vad nämnden anför under punkterna 283—284 i utlåtandet.

De upplysningar som nämnden lämnar i anslutning till de olika fallen tar i första hand sikte på bakgrunden till fallet och på dess behandling hos säkerhetstjänsten, eftersom det är dessa ting som blivit föremål för offentligt intresse. Av sekretesskäl, främst hänsyn till den enskildes integritet, har i flertalet fall namn och kännetecknande detaljer måst utelämnas. I vissa av fallen har så ej behövt ske, enär namnen nämnts i RL eller eljest blivit offentliga redan tidigare.

Fall 1, s. 28

RL innehåller härom följande:

> Ung man i Norrland ville bli polis och lämnade in sina ansökningshandlingar. Trots uppenbarligen mycket goda meriter fick han så småningom tillbaka handlingarna med påskriften »Plats kan inte beredas Er». Till en början trodde han förstås att hans meriter trots allt visat sig otillräckliga. Endast genom en tillfällighet fick han genom ett telefonsamtal reda på orsaken: »Det gäller en viss politisk inriktning inom släkten.» Hans var far kommunist.

Notisen avser troligen en man L, född 1945, som våren 1965 sökte anställning som polisaspirant i en av Sveriges största städer. Beträffande L:s far var känt att han var aktiv kommunist som bl. a. varit styrelseledamot i en kommunistisk arbetarekommun samt upptagen på kommunistiska valsedlar 1954, 1958 och 1962 vid kommunala val och landstingsval. Han hade lämnat ekonomiskt stöd till en kommunistisk tidning. Det förelåg även uppgifter om att L själv var medlem i kommunistisk ungdomsförening och besökt dennas möten.

Vid personalkontroll lämnades från centralregistret en redogörelse till vederbörande polismyndighet för de nu i korthet refererade informationerna. L blev ej anställd vid polisen.

Fall 3, s. 29

RL innehåller i detta fall följande:

> Ung man anställdes 1945 som polis i Stockholm. Trots helt normala tjänsteprestationer och förtroendeposter inom kamratför-

eningen uteblev befordran, och han fick i tolv år gå som extra konstapel. Något besked om orsaken till den uteblivna befordran gavs aldrig och först efter en JO-anmälan meddelades att anledningen var politisk. Han hade umgåtts med en kommunistisk sedermera avskedad kollega, och enligt rapporter av kamrater skulle han ha yttrat sig kritiskt om samhället.[1]

Ifrågavarande fall avser en polisman W i Stockholm — född 1917 — som år 1956 förbigicks vid förordnande till förste poliskonstapel. Fallet behandlas utförligt i Justitieombudsmannens ämbetsberättelse 1959, sid. 292 och följande.

W anställdes 1945 som extra poliskonstapel. Förmodligen skedde då en undersökning motsvarande personalkontroll. 1947 eller 1948 ingick W som medlem i kommunistiska partiet.

Ur den av JO i 1959 års ämbetsberättelse lämnade redogörelsen kan följande återgivas.

I ett till ÖÄ 1956 avgivet förslag angående tillsättning av vissa tjänster såsom poliskonstapel i lönegrad Ca 15 anförde polismästaren Erik Ros beträffande W att utredning om W:s lämplighet för ordinarie befattning påginge, varför W icke föresloges till erhållande av sådan befattning. Genom beslut sommaren 1956 förordnade ÖÄ — som samtidigt tillsatte ett antal befattningar som förste poliskonstapel i lönegrad Ca 17 — att en av tjänsterna som poliskonstapel i lönegrad Ca 15 tillsvidare skulle hållas vakant i anledning av viss prövning beträffande W.

Över ÖÄ:s beslut angående tillsättning av befattningarna som förste poliskonstapel anfördes besvär av bland andra W. I avgivet yttrande över dennes besvär anförde Ros följande:

> Genom ämbetsskrivelse den 2 april 1948 från inrikesdepartementet till samtliga länsstyrelser hade Kungl. Maj:t föreskrivit, att endast sådana personer, som erhållit goda vitsord om sin allmänna lämplighet och befunnits ha en sådan inställning till vår demokratiska samhällsordning att de kunde förväntas under alla förhållanden komma att tillförlitligen fullgöra sin tjänsteplikt, borde vid nyanställning godtagas som polismän. Vid den undersökning, som i huvudsaklig överensstämmelse med dessa grunder verkställts före W:s anställning vid poliskåren, hade icke framkommit någon omständighet, som borde utesluta honom därifrån. Under årens lopp hade emellertid vid skilda tillfällen olika omständigheter kommit till Ros' kännedom, vilka sammantagna grundat den bestämda uppfattningen hos Ros att W icke hade sådan inställning till vår samhällsordning, som ovan angivits. Han hade därför icke blivit av Ros förordnad att vara tillförordnad konstapel, ehuru han stått i tur därtill enligt sin tjänsteålder. Han kunde **därför icke heller av Ros förordas till erhållande av ordinarie befattning** såsom poliskonstapel i Ca 15 och än mindre såsom förste poliskonstapel i Ca 17.

[1] Mina uppgifter har hämtats ur JO:s ämbetsberättelse 1959. Sedan artikeln publicerats, har det framkommit, att polismannen ifråga faktiskt varit medlem av kommunistiska partiet men sökt dölja sitt »åsiktsbrott» genom att förneka detta.

Under förmälan tillika, att W icke tidigare anfört besvär över att han blivit förbigången, avstyrkte därför Ros bifall till de anförda besvären.

Jämväl direktionen för Stockholms stads rätts- och polisväsen samt ÖÄ avstyrkte i yttranden bifall till besvären under hänvisning till Ros' yttrande. Direktionen uttalade därjämte, att den icke heller kunde förorda W till erhållande av den tjänst såsom poliskonstapel i lönegrad Ca 15, som hållits vakant i avbidan på viss utredning angående W:s lämplighet som ordinarie befattningshavare.

Genom beslut 1957 fann Kungl. Maj:t, såvitt angick W:s besvär, dessa icke föranleda någon åtgärd.

Den poliskonstapelstjänst, som enligt vad ovan sagts hållits vakant, tillsattes av ÖÄ med annan person än W.

I klagoskrift till JO anförde W bl. a. följande: Trots elva års tjänstgöring vore han fortfarande extra poliskonstapel. Något besked om orsaken till att han förbigåtts hade W aldrig erhållit. Antydningsvis hade han dock erfarit, att förhållandet kunde äga samband med att han år 1947 företagit en semesterresa till Finland i sällskap med en kollega, vilken sedermera misstänkts för kommunistiska sympatier och avskedats. W hade emellertid icke delgivits misstankar om att han skulle ha gjort sig skyldig till något otillbörligt. Då han likväl blivit förbigången i tjänsten, torde detta ej kunna förklaras på annat sätt än att det uppstått tvivel om hans medborgerliga pålitlighet. Han ville därför försäkra, att han aldrig företagit sig något, som varit ägnat att uppväcka sådant tvivel. Han varken vore eller hade varit kommunist. Även om vederbörande hade fått den uppfattningen att W icke vore pålitlig, hade handläggningen av hans fall varit huvudlös. Han hemställde att JO måtte låta utröna hans lämplighet för ordinarie tjänst, samt yrkade att — därest han icke befunnes olämplig — han måtte erhålla tjänst som förste poliskonstapel i enlighet med den turordning som skulle ha gällt, om han ej blivit förbigången. Tillika hemställde han om gottgörelse för lidna ekonomiska förluster.

I skrivelse till ÖÄ hemställde JO, att ÖÄ ville, efter hörande av polismästaren i Stockholm, avgiva yttrande rörande anledningen till att W vid den utredning om dennes medborgerliga pålitlighet, som företagits av polismästaren, icke själv syntes ha blivit hörd eller eljest fått tillfälle framlägga sina synpunkter.

Vid sitt remissvar fogade ÖÄ ett av Ros avgivet yttrande, däri Ros anförde:

> Rörande anledningen till att W vid den utredning, som företagits om hans medborgerliga pålitlighet, icke blivit hörd eller eljest fått tillfälle framlägga sina synpunkter får Ros inledningsvis framhålla, att Ros givetvis i princip delar den uppfattning, som synes utgöra bakgrunden till JO:s remiss i ärendet, nämligen att det i allmänhet, enligt vedertagna regler för tillvaratagande av enskilds rätt, icke bör fattas beslut av genomgripande natur utan att den som beslutet gäller beretts tillfälle att i ärendet avgiva yttrande. I det nu aktuella fallet har utredningen och det därpå grundade beslutet hänfört sig till frågan om polismannens medborgerliga pålitlighet. För polischefen i rikets huvudstad har det framstått som en tvingande tjänsteplikt att med synnerlig omsorg aktgiva på de förhållanden, som närmare angivas i inrikesdepartementets ämbetsskrivelse till samtliga länsstyrelser den 2 april 1948. Upplysning härutinnan kan uppenbarligen som regel icke vinnas med sedvanliga utredningsme-

toder. Endast om en sagesman kan påräkna skydd för sin anonymitet, har polisledningen möjlighet att få kännedom om förekomsten av ytterlighetsmän inom kåren och att få del av sådana upplysningar rörande enskild polisman, som kunna tjäna till vägledning vid bedömande av hans vilja att i alla lägen fullgöra sin tjänsteplikt. Utredningen rörande W består i sin helhet av förtroliga upplysningar, lämnade av personer, som av polischefen bedömas såsom vederhäftiga och pålitliga. Det har icke varit och är ej heller nu möjligt för polischefen att utan äventyrande av vitala säkerhetsintressen på längre sikt delgiva W dessa upplysningar. Ett förhör med W utifrån den nu angivna förutsättningen, nämligen att utredningens innehåll ej kunnat delgivas honom, hade icke i nämnvärd mån kunnat bidraga till ytterligare utredning i ärendet. Förhöret skulle visserligen därutöver ha kunnat tjäna syftet att underrätta denne om att misstroende till hans medborgerliga pålitlighet utgjorde grunden till att han icke av polischefen föreslagits till befordran och härigenom bereda honom tillfälle att förklara sig. Uppenbarligen har W emellertid varit fullt underkunnig om anledningen, och han har icke tidigare vid något av de tillfällen, då han under en följd av år förbigåtts, begärt någon upplysning hos polischefen om orsaken härtill.

I sitt yttrande anförde ÖÄ följande:

Ämbetet delar uppfattningen att, med hänsyn till de av polismästaren åberopade förhållandena, W:s hörande icke kunnat väntas i nämnvärd mån bidraga till utredningen. Med hänsyn särskilt till den långa tid W tjänstgjort vid polisväsendet och styrkan av hans intresse i saken vill det dock synas, att ifrågakomna utredning ej bort avslutas utan att W underrättats om den bristande tilltron till hans medborgerliga pålitlighet — utan närmare ingående på de omständigheter, som grundat omdömet — samt W i anslutning därtill beretts tillfälle att yttra sig. Det bör emellertid beaktas, att W under en lång följd av år förbigåtts vid förordnanden, som av polismästaren meddelats, och jämväl blivit förbigången vid tillsättningar, som efter förslag av polismästaren ankommit å ÖÄ, utan att W — förrän i det i klagoskriften omförmälda tillsättningsärendet — besvärat sig däröver eller ens hos polismästaren eller ÖÄ efterhört skälen härtill; denna underlåtenhet har otvivelaktigt — ej minst vid det förhållandet att någon anmärkning ej riktats mot W:s tjänstgöring i och för sig — bibragt polismästaren den uppfattningen att W insett anledningen till polismästarens inställning i fråga om W. I förevarande läge och med beaktande jämväl av innehållet i klagoskriften har ÖÄ ej ansett någon åtgärd böra av ämbetet nu vidtagas för W:s hörande i saken.

I därefter avgivna påminnelser anförde W bland annat: Anledningen till att han icke tidigare besvärat sig över tjänstetillsättningar hade varit, att han hyst förhoppning om att han genom sitt sätt att sköta tjänsten och sitt personliga uppträdande i övrigt skulle låta misstankarna mot honom framstå som orimliga och att han sålunda skulle kunna få upprättelse. Dessutom hade hans särställning tidigare icke haft några ekonomiska konsekvenser av betydelse. Så vore emellertid numera fallet. W funne anmärknings-

värt, att han icke blivit hörd vid den ifrågavarande utredningen. Även om det skulle finnas vissa skäl för att uppgiftslämnare i ett dylikt ärende finge bli anonyma, kunde han icke finna något skäl varför den misstänkte skulle hållas i okunnighet om misstankarnas innehåll. Såsom han tidigare framhållit tillhörde han icke och hade aldrig tillhört någon politisk ytterlighetsriktning, och han vore överhuvudtaget föga intresserad av partipolitik. Däremot vore han varmt intresserad av sociala problem, varmed han i polistjänsten även komme i praktisk kontakt, och han hade i sådana frågor en inställning, som närmast kunde betecknas som radikal. Han förmodade, att det vore av honom i sådana ämnen fällda yttranden som framförts till polismästaren. Om så var fallet, torde sagesmännen icke ha kunnat skilja mellan frågor av politisk och social karaktär. Det säkraste sättet att erhålla rättvis bedömning av hans person torde vara att anställa förtroliga förhör med samtliga polismän inom det polisdistrikt, där han nu sedan mer än tio år tjänstgjort. Arbetskamraternas uppfattning om honom torde framgå därav, att han under ett flertal år enhälligt invalts i styrelsen för personalklubben i distriktet.

På hemställan av polisföreningen Kamraterna överlämnade därefter notarius publicus Clas Östberg femtio skriftliga uttalanden angående W. Dessa uttalanden hade formen av svar på frågor, som framställts i en av ordföranden i vederbörande polisdistrikts diskussionsklubb utsänd stencilerad skrivelse. I denna framhölls, att ett antal av W:s kolleger utvalda efter ett visst system, skulle tillfrågas rörande sin uppfattning om W i syfte att erhålla en objektiv och rättvisande bedömning av honom, samt att svaren på frågorna kunde insändas utan namnunderskrift för möjliggörande av fullt fritt yttrande. Beträffande en i skrivelsen angiven fråga, huruvida W ansågs ha »sådan medborgerlig inställning att han kan antagas komma att städse tillförlitligen fullgöra sin tjänsteplikt» framgår av de gjorda uttalandena att — bortsett från ett svar som innebar att W för omkring tio år sedan fällt yttranden som synes ha ingivit uppgiftslämnaren tvivel om hans medborgerliga pålitlighet — frågan i tre fall besvarats nekande (i dessa tre fall hade dock med nej besvarats frågor om vederbörande kände till några av W utförda handlingar eller fällda yttranden, som tydde på opålitlighet), i fem fall lämnats helt obesvarad eller eljest ansetts icke kunna besvaras samt i återstående fyrtioen fall besvarats jakande eller eljest i för W positiv riktning.

Vid sitt avgörande av ärendet uttalade JO bl. a. följande: Av handlingarna i förevarande ärende framgår att Ros, efter det W år 1945 anställts som extra poliskonstapel, på grundval av till Ros lämnade, förtroliga upplysningar bibragts den bestämda uppfattningen att W icke ägde den medborgerliga inställning, varom i polisreglementet sägs. Ros, som år 1956 föranstaltat om ny utredning i detta hänseende, har därför icke heller ansett sig kunna giva W förordnande å ordinarie poliskonstapelstjänst eller förorda denne till erhållande av sådan tjänst. På samma grund ha polis- och rättsdirektionen samt ÖÄ icke heller funnit W böra erhålla ordinarie anställning.

Å andra sidan har tydligen vad mot W förekommit icke ansetts vara av den styrka, att W kunnat på grund av visad olämplighet skiljas från sin anställning som extra befattningshavare. Då vidare W — oaktat han gång efter annan förbigåtts vid tillsättning av ordinarie tjänst — själv föredragit att kvarstanna i den otrygga anställningen som extra befattningshavare, har den situationen uppkommit att W, på grund av befarad opålitlighet ur medbor-

gerlig synpunkt, ännu efter tolv års tjänstgöring alltjämt saknar ordinarie anställning.

Det är uppenbart, att en situation som den förevarande varken ur samhällets eller den enskildes synpunkt är tillfredsställande. Även om en numera upphävd föreskrift i 21 § polisreglementet rörande viss längsta tid för uppskov med tillsättning av ordinarie tjänst icke haft avseende å det föreliggande fallet — där fråga är om befattningshavare som funnits icke böra erhålla ordinarie anställning — synes mig frågan om W:s anställningsförhållanden ha handlagts på ett sätt, som stått i mindre god överensstämmelse med grunderna för nämnda författningsrum och vad för övrigt ur allmänna anställningssynpunkter framstår som en önskvärd ordning. I anslutning till nyssnämnda föreskrift torde sålunda enligt min mening, därest hinder av organisatorisk art icke föreligger, frågan om vederbörandes lämplighet för fortsatt anställning i regel böra kunna definitivt avgöras ungefärligen inom en tid av tre år, räknat från det befattningshavaren enligt sedvanlig tjänstetur skolat erhålla ordinarie anställning. Det är härvid att märka, att ju längre tid vederbörande varit knuten till polisväsendet som icke-ordinarie befattningshavare, desto svårare lärer det vara för myndigheten att helt obunden pröva frågan om hans lämplighet för fortsatt tjänstgöring. Och för polismannen är det ett berättigat intresse att så snart ske kan få besked i saken, så att han — om myndigheterna hysa tvivel om hans pålitlighet — får tillfälle att söka sig till annat yrke.

Enligt min mening bör alltså i fall av förevarande slag i princip gälla att vederbörande myndighet har att inom nyssnämnda tid söka taga definitiv ställning till fråga om icke-ordinarie poliskonstapels medborgerliga inställning. Om det vid den härför erforderliga utredningen visar sig, att befattningshavaren på grund av sin inställning måste anses olämplig som polisman, bör myndigheten genast upptaga frågan om hans entledigande. Visar utredningen åter, att tillräckligt fog för anmärkning mot polismannen i förevarande hänseende icke är för handen, bör han snarast givas ordinarie anställning. Därest genom utredningen visserligen icke blir styrkt, att polismannens medborgerliga inställning är så opålitlig, att han kan entledigas, men vad i saken förekommit ger anledning till tvivel om hans pålitlighet, bör polismannen — vars hörande vid utredningen, såsom i det följande skall närmare beröras, ingår som ett nödvändigt led däri — underrättas om att han, så länge dessa tvivel kvarstå, icke kan förordnas till ordinarie befattningshavare.

Ehuru jag i enlighet härmed anser, att frågan om W:s lämplighet såsom polisman i nu angivet hänseende bort långt tidigare än som skett upptagas till slutligt ställningstagande — antingen genom att W förordnats å ordinarie tjänst eller skilts från sin extra anställning eller i varje fall erhållit uttryckligt besked om att han, så länge tvivel om hans pålitlighet kvarstode, icke kunde erhålla förordnande å ordinarie tjänst — kan det å andra sidan, då några uttryckliga bestämmelser härom icke meddelats, icke läggas någon myndighet till last såsom fel att W:s anställningsfråga behandlats på sätt som skett. Det bör härvid framhållas att, om W ansett sig ha blivit utan fog förbigången, han utan svårighet själv kunnat hos vederbörande instanser påkalla prövning härav.

Vad härefter angår förfarandet vid utredningen rörande W:s medborgerliga pålitlighet har Ros som skäl för att W därvid icke blivit hörd eller eljest fått tillfälle framlägga sina synpunkter anfört att de vid utredningen inhäm-

tade upplysningarna angående W vore av beskaffenhet att icke kunna delgivas denne och att ett förhör med honom därför icke kunnat i nämnvärd mån bidraga till ytterligare utredning i ärendet. Det måste emellertid enligt min mening vara ett klart rättssäkerhetsintresse, att utredningen i en fråga som den förevarande, därest den går i en för befattningshavaren negativ riktning, icke bör, lika litet som då fråga är om att av motsvarande skäl överföra ordinarie polisman på avgångsstat, avslutas utan att tillfälle beretts befattningshavaren att yttra sig. Ingen möjlighet bör nämligen lämnas obegagnad att i dessa ärenden — och särskilt i de fall misstankarna för opålitlighet icke äro så starkt grundade att befattningshavaren anses kunna skiljas från tjänsten — få saken allsidigt utredd och belyst. Det är uppenbart, att befattningshavarens egna synpunkter härvid kunna vara av betydelse för en objektivt riktig bedömning, även om det icke låter sig göra att i alla detaljer höra honom över det material, som framkommit vid utredningen. I detta material torde ofta ingå av befattningshavaren i olika sammanhang fällda yttranden, vilka uppfattats som uttryck för visst politiskt ställningstagande av honom. Det synes mig i regel vara möjligt att, utan att man därigenom behöver röja sagesmännen eller eljest äventyra något sekretessintresse, låta befattningshavaren yttra sig mot bakgrunden av vad sålunda upplysts och därigenom giva honom tillfälle att lämna närmare förklaringar och att göra erforderliga tillrättalägganden. Att sådant tillfälle gives är icke blott av betydelse för den enskildes egen tilltro till utredningens objektivitet utan framför allt av vikt för att de ömtåliga ärenden, varom här är fråga, skola kunna bedömas på grundval av en så fullständig utredning som möjligt. Icke minst med tanke på samhällets eget intresse att opålitliga befattningshavare icke bibehålles i polistjänst, framstår ett dylikt förhör med den polisman, om vars pålitlighet tvivel yppats, såsom nödvändigt för att vinna största möjliga klarhet huruvida sådant fog finnes för misstanken om opålitlighet, att vederbörande kan entledigas.

Vid min granskning av den av Ros verkställda utredningen — som icke utan fog ingivit Ros tvivel om W:s pålitlighet i förevarande hänseende — har jag icke kunnat finna, att W:s hörande om åtskilliga vid utredningen framkomna omständigheter, därest förhöret skedde på lämpligt sätt, skulle ha behövt medföra risker ur sekretessynpunkt.

I enlighet med det nu anförda finner jag, att det varit en brist i den verkställda utredningen att W därvid icke hörts. Jag anser följaktligen, i likhet med ÖÄ, att utredningen — med hänsyn icke minst till den långa tid W varit i tjänst — icke bort avslutas utan W:s hörande. Därest W ånyo anmäler sig till erhållande av ordinarie tjänst vid polisväsendet, bör sålunda enligt min mening utredningen rörande hans medborgerliga pålitlighet fullständigas med beaktande av vad nyss anförts.

Till belysning av fallet W kan fogas några ytterligare informationer. Vid samtal 1958 mellan W och polisintendent Åke Hasselrot förnekade W på direkt fråga att han skulle tillhört kommunistiska partiet. År 1961 medgav W inför Hasselrot och två andra polismän att han var medlem i kommunistiska partiet från 1947 eller 1948 till år 1955. W förklarade samtidigt att han ansåg medlemskapet ha varit av formell art och att han lämnat partiet emedan han ej längre intresserade sig för den kommunistiska rörelsen. Han hade tagit totalt avstånd från partiet, uppgav han, och anledningen till att han förnekat sitt medlemskap hade varit att detta kunnat vara till nackdel då det gällde att få ordinarie tjänst.

W är alltjämt i polisens tjänst, sedan 1962 i överordnad ställning. Den befattning W nu innehar, är placerad i lönegrad Ao 17.

Fall 4, s. 29

Härom innehåller RL:

> En arbetare i en av försvarets fabriksstyrelses verkstäder, anställd 1946, valdes 1948 till kommunistisk stadsfullmäktigeledamot. Inga åtgärder mot honom vidtogs förrän sommaren 1951, då han en dag med omedelbar verkan avskedades. Hans fackförbund överklagade emellertid avskedandet hos arbetsdomstolen, och då det klargjorts att avskedet var helt politiskt motiverat, förpliktades arbetsgivaren hösten samma år att omedelbart återtaga den avskedade.

Ifrågavarande fall, det s. k. Motalafallet, avser svarvaren Stig Helmer Dahlkvist, född 1920. Enligt beslut i juni 1951 utlämnades vissa uppgifter om Dahlkvist från säkerhetsavdelningens register till försvarsstaben. Dahlkvist var vid tillfället anställd enligt kollektivavtal vid centrala torpedverkstaden i Motala. Efter föredragning inför dåvarande försvarsministern beslöts att Dahlkvist skulle sägas upp, vilket också skedde.

Saken drogs inför arbetsdomstolen och målet finnes i sin helhet ingående redovisat i publikationen Arbetsdomstolens domar år 1951, nr 38.

Det blev i målet upplyst bl. a. att Dahlkvist anställdes vid torpedverkstaden 1946. 1948 valdes han till stadsfullmäktig i Motala såsom representant för det kommunistiska partiet. Arbetsgivaren, försvarets fabriksstyrelse, gjorde i målet gällande, *att* uppsägningen ej stod i strid mot kollektivavtalet eftersom parterna varit ense om att opålitliga element ej skulle finnas vid försvarets anläggningar, *att* medlemskap i kommunistiska partiet var tillräcklig anledning till avskedande från en sådan arbetsplats som det gällde, *att* medlem i kommunistiska partiet enligt dess stadgar var skyldig underordna sig partiets beslut, *att* partiet var en politisk ytterlighetsriktning med en för landets demokratiska partier främmande ideologi samt *att* det vore en ohållbar situation, om man vid försvarets fabriksanläggningar var nödsakad behålla en person, som avgivit tystnadsförbindelse till företaget men samtidigt stod i lydnadsförhållande till en politisk organisation, vars mål och medel är främmande för landets intressen.

I enhällig dom den 24 september 1951 yttrade arbetsdomstolen, såvitt nu är av intresse, följande:

> Arbetsdomstolen tager härefter ställning till det av fabriksstyrelsen åberopade huvudskälet för Dahlkvists avskedande, nämligen Dahlkvists tillhörighet till och befattning med kommunistiska partiet. Det är att märka, att fabriksstyrelsen uttryckligen framhållit, att den icke lade Dahlkvist till last någon gärning eller något yttrande, som skulle tyda på att han vore opålitlig; antagandet härutinnan grundades uteslutande på hans egenskap av aktiv kommunist. Fabriksstyrelsen har om anmärkningarna mot det kommunistiska partiet hänvisat till vad som finge anses vara allmänt bekant och vedertaget. Oavsett vad som kan läggas det kommunistiska partiet till last, kan det emellertid icke utan vidare antagas, att samma anmärkningar med fog kunna riktas mot varje

enskild medlem av partiet. Då härtill kommer, att kommunistiska partiet är ett i landet tillåtet politiskt parti med representanter icke blott i kommunala organ utan även i riksdagen, finner arbetsdomstolen den omständigheten, att Dahlkvist är en aktiv medlem av partiet, icke kunna i och för sig betraktas såsom ett sådant objektivt godtagbart skäl, som enligt det ifrågavarande avtalet skall föreligga för att avskedande må äga rum. Avskedandet av Dahlkvist saknar följaktligen stöd i kollektivavtalet.

Arbetsdomstolen vill emellertid framhålla, att den tolkning av avtalet i förevarande hänseende som domstolen nu givit icke under alla omständigheter torde kunna upprätthållas. Om nämligen den verksamhet, som ett politiskt ytterlighetsparti bedriver, visas taga sådana uttryck, att verksamheten med hänsyn till det politiska och militära läget utgör en påtaglig fara för landets säkerhet, måste enbart ett aktivt medlemskap i partiet kunna bedömas såsom ett objektivt godtagbart skäl för avskedande från en befattning av den natur som Dahlkvist innehar.

På grund av vad sålunda anförts prövar arbetsdomstolen rättvist förplikta fabriksstyrelsen att genast återtaga Dahlkvist i arbete vid torpedverkstaden.

Fall 5, s. 29

RL innehåller härom följande:

En fil. kand. och mångårig tjänsteman i FN flyttade 1951 tillbaka till Sverige och fick där anställning inom kommerskollegium. Som extraknäck gjorde han vissa översättningsarbeten åt ett polsksvenskt företag. Han fick därigenom säkerhetspolisens blickar på sig, och efter diverse förvecklingar blev han hösten 1953 avskedad. Han stämde sedermera kronan med krav på skadestånd, men då hans f. d. chefer hävdade att avskedet berodde på att han misskött sin tjänst och inte hade politiska orsaker, kunde ingenting bevisas, och han förlorade i alla instanser. Påståendet om bristande skötsamhet ter sig onekligen anmärkningsvärt mot bakgrunden av en tidigare väl vitsordad tjänstgöring i FN och en senare »raketkarriär» inom ett annat svenskt ämbetsverk.

Fallet gäller filosofie kandidaten Johan Sigurd Hansell, född 1919. Den följande redogörelsen rörande detta fall är till största delen hämtad från Nytt Juridiskt Arkiv[1] (årgång 1966 sid. 164 och följande), där en av Högsta domstolen avgjord, i offentlig rättegång handlagd tvist mellan Hansell och kronan refereras.

Fallet har på senaste tiden fått viss aktualitet. En redogörelse för detta fall är alltså av särskilt intresse.

Hansell var åren 1946—1950 anställd vid FN:s sekretariat som statistiker och tjänstgjorde även vid vapenstilleståndskommissionen i Palestina. Den 26 februari 1951 anställdes Hansell hos kommerskollegium såsom extra tjänsteman med tjänstgöring på dess monopolutredningsbyrå. Han antogs fr. o. m. den 1 oktober 1951 till extra ordinarie tjänsteman vid ämbetsverket och förordnades samtidigt till amanuens med placering i lönegrad Ce 22.

[1] Nytt Juridiskt Arkiv är en tryckt, fullständig redovisning av Högsta domstolens avgöranden, som utgives på Norstedts förlag.

Enligt reglerad befordringsgång erhöll han den 8 september 1952 med viss retroaktiv verkan inplacering i lönegrad Ce 23. Med början den 1 januari 1952 åtog sig Hansell vid sidan av sin tjänst hos kommerskollegium visst regelbundet extraarbete hos Aktiebolaget Centrotrade, ett svenskt företag under polsk ledning, och uppbar härför ett arvode av 325 kr. för varje period om två veckor. Under sin anställning hos kommerskollegium utsattes Hansell för misstankar att vara en s. k. säkerhetsrisk. Misstankarna visade sig emellertid vara ogrundade. Genom beslut den 20 oktober 1953 entledigade kommerskollegium utan angivande av skäl Hansell från hans tjänst hos ämbetsverket fr. o. m. den 1 februari 1954. Hansell besvärade sig i vederbörlig administrativ ordning över beslutet. Kungl. Maj:t i statsrådet fastställde den 22 januari 1954 beslutet om hans entledigande.

Rörande ifrågavarande misstanke att Hansell var en säkerhetsrisk kan följande tilläggas. I januari 1952 kom det till säkerhetsavdelningens kännedom att Hansell innehade deltidsanställningen i Centrotrade, där han deltog i redigeringen av visst material, som hade rubriken »Economic notes on Sweden». Med hänsyn härtill och då Hansell i sin anställning hos kommerskollegium hade tillgång till uppgifter av konfidentiell eller hemlig natur blev Hansell föremål för viss uppmärksamhet från säkerhetstjänstens sida.

Efter stämning å kronan yrkade Hansell vid Stockholms rådhusrätt att rådhusrätten måtte förklara beslutet den 20 oktober 1953 om hans entledigande sakna rättsverkan mot honom samt förplikta kronan att till honom utgiva skadestånd, avseende lönebortfall för tiden den 1 februari 1954—den 1 februari 1964, med 100 000 kr. jämte 5 procent årlig ränta därå.

Såsom grund för sina yrkanden anförde Hansell vid rådhusrätten följande:

> För entledigande av extra ordinarie tjänsteman fordrades objektivt godtagbara skäl. Sådana skäl saknades beträffande Hansell. Entledigandet hade skett av anledning att han misstänkts vara en säkerhetsrisk. Att en statstjänsteman bedömdes vara en säkerhetsrisk var icke objektivt godtagbart skäl att entlediga honom. I fråga om Hansell hade bedömandet dessutom varit felaktigt; det hade saknat all grund. Kronan hade genom det oriktiga entledigandet ådragit sig skyldighet att ersätta Hansell den skada, som det medfört för honom. Till följd av entledigandet hade hans inkomster för tiden den 1 februari 1954—den 1 februari 1964 med 100 000 kr. understigit vad han skulle ha uppburit i lön från kollegium därest han bibehållits i sin anställning där, och kronan var förty skyldig att till honom såsom skadestånd utgiva nämnda belopp.

Kronan bestred vid rådhusrätten bifall till Hansells talan och anförde såsom grunder för sitt bestridande i huvudsak följande:

> Kommerskollegium hade varit berättigat att såsom skett entlediga Hansell med iakttagande av den uppsägningstid av 3 månader, som varit Hansell tillförsäkrad i hans tjänst. I avsaknad av bestämmelser därom hade skyldighet icke förelegat att för beslutet om entledigandet angiva särskilda skäl. Objektivt godtagbara skäl förelåg emellertid och låg till grund för beslutet. Sålunda hade Hansell på ett icke tillfredsställande sätt fullgjort sina arbetsprestationer på monopolutredningsbyrån, enär han dels icke hållit

föreskrivna tjänstgöringstider och dels icke kunnat på ett i kvalitativt hänseende nöjaktigt sätt lösa sina arbetsuppgifter. Till beslutet om entledigandet hade ytterligare bidragit det förhållandet att, sedan till kollegii kännedom kommit att Hansell innehade deltidsanställning hos Centrotrade — en anställning, som krävde tillstånd jämlikt 7 § statens allmänna avlöningsreglemente (SAAR) — Hansell på uttrycklig förfrågan, huruvida han ämnade sluta anställningen hos bolaget underlåtit att lämna besked härom. Därest Hansell sökt tillstånd, skulle han av kollegium icke ha erhållit sådant med hänsyn såväl till att anställningen i ett rörelsedrivande företag var oförenlig med Hansells arbetsuppgifter hos kollegium som till att den måste antagas ha varit av sådan omfattning att den inkräktade på hans arbetstid. Det vitsordades att Hansell under viss del av sin tjänstgöringstid hos kommerskollegium misstänkts vara säkerhetsrisk, men det hade redan i slutet av juni 1953 för kollegium blivit bekant att misstankarna varit ogrundade, och förhållandet i fråga hade ej någon som helst betydelse för beslutet om entledigandet. Kronan ifrågasatte ej att skillnaden mellan vad Hansell under angiven tioårsperiod skulle ha uppburit i lön från kollegium och vad han för samma tid intjänat uppgick till yrkade 100 000 kr. men kunde ej vitsorda att inkomstminskningen föranletts av entledigandet.

Hansell bestred att han ej på nöjaktigt sätt löst sina arbetsuppgifter hos kollegium och att han försummat föreskrivna tjänstgöringstider. Han gjorde gällande att anställningen hos Centrotrade icke varit av sådan beskaffenhet att det för innehavet krävts tillstånd. Hansell påstod vidare att de av kollegium anförda förhållandena — även om de förelegat — icke innefattat objektivt godtagbara skäl för entledigande.

Hansell anförde vidare vid rådhusrätten:

Som amanuens hade han till arbetsuppgift att i samarbete med andra befattningshavare på monopolutredningsbyrån införskaffa utredning om kartellavtal och sammanställa sådana avtal för publicering. Detta arbete var icke av särdeles svår beskaffenhet. Dessutom anlitades han för att översätta sammanfattningar av inom byrån verkställda utredningar till engelska språket. I slutet av 1951 kom han i förbindelse med Centrotrade och godtog erbjudande att arbeta för bolaget genom att självständigt utvälja och till engelska översätta artiklar ur svenska tidningar i kommersiella ämnen. Arbetet utförde han på fritid. Troligen på hösten 1952 fick dåvarande kommerserådet S. Bouvin av statspolisintendenten G. Thulin, som var chef för säkerhetspolisen, veta att Hansell bedömdes som en säkerhetsrisk. Bouvin uppdrog någon tid efter detta samtal åt monopolutredningsbyråns expeditionsvakt att kontrollera när Hansell anlände till och lämnade tjänsterummet. Den 19 mars 1953 lät Bouvin ett stencilerat utdrag av 7 § 1 och 2 mom. SAAR cirkulera på byrån. Hansell hyste den uppfattningen att han icke innehade sådan tjänstebefattning eller sådant uppdrag, som avses med bestämmelsen. I april 1953 skulle Hansell ha erhållit lönegradsuppflyttning men fick ej sådan, och härigenom erhöll han för första gången under sin tid i kollegium en antydan om att man icke var nöjd med hans arbetsprestationer. Hansell, som ansåg att han

skötte arbetsuppgifterna minst lika bra som någon annan tjänsteman på byrån, blev deprimerad och ville komma från arbetet någon tid. Fördenskull sökte han och erhöll medlemskap i den svenska vapenstilleståndskommissionen i Korea, och kollegium beviljade honom erforderlig tjänstledighet för uppdraget. Den 18 juni 1953 underkastades Hansell förhör av statspolisen såsom misstänkt för tjänstefel, bestående däri att han genom att arbeta hos Centrotrade överträtt bestämmelserna i 7 § SAAR. Misstanken om tjänstefel var konstruerad; syftet med förhöret var i själva verket att utröna om Hansell gjort sig skyldig till olovlig underrättelseverksamhet. I samband därmed indrog kollegium den beviljade tjänstledigheten och Hansell uteslöts från koreakontingenten av försvarsstaben. Den 2 oktober 1953 hade Hansell ett samtal med Bouvin, som frågade om Hansell hade för avsikt att sluta sitt arbete hos Centrotrade och begärde att Hansell två veckor senare skulle lämna besked i saken. Vid ett sammanträffande mellan dem den 16 oktober meddelade Hansell att det var svårt för honom att omedelbart avveckla arbetet hos bolaget och utbad sig mera preciserade instruktioner. Hansell ville nämligen icke för bolaget yppa att han genom sitt arbete där blivit misstänkt för olovlig underrättelseverksamhet. Samtalet ledde ej till något resultat. Den 15 mars 1954 beslöts att förundersökningen icke skulle föranleda åtal mot Hansell.

Kronan genmälde:

Redan våren 1952 fann Hansells överordnade att Hansell icke på tillfredsställande sätt skötte sitt arbete. Vid ett tillfälle i juli 1952 och några gånger på hösten 1952 hade Bouvin samtal med Hansell, av vilka det klart framgick att kollegium icke var nöjd med hans arbetsprestationer. I slutet av januari 1953 kom genom Thulins förmedling till Bouvins kännedom att Hansell hade anställning hos Centrotrade, och Thulin torde ha givit uttryck åt uppfattningen att karaktären av Hansells arbete hos bolaget måste undersökas närmare. Bouvin förbjöds yppa något om samtalet. Först i samband med frågan om Hansells enligt bestämmelserna om reglerad befordringsgång aktualiserade lönegradsuppflyttning till Ce 25 fick Bouvin statspolisens medgivande att underrätta generaldirektören och andra i verksledningen. Så skedde. Den 18 juni 1953 togs Hansell i förhör av statspolisen. Syftet var att utröna om Hansell gjort sig skyldig till olovlig underrättelseverksamhet. Förhöret klarlade att så ej var fallet och att det ej fanns något som tydde på att Hansell för bolagets räkning gjort annat än han själv uppgivit. Åklagaren beslöt emellertid undersöka huruvida Hansell begått tjänstefel genom att utan tillstånd inneha anställningen hos bolaget. Den 2 oktober 1953 kallades Hansell till Bouvin, som efter samråd med generaldirektören och ett kommerseråd klargjorde för Hansell att det bedömdes icke vara möjligt för honom att förena de två uppgifterna. Hansell gavs betänketid genom att Bouvin begärde att Hansell den 15 oktober skulle ge besked om sin inställning. Hansell lät sig ej avhöra. Bouvin tog den 16 oktober kontakt med Hansell som dock icke gav något besked. I ett kortfattat protokoll av den 20 oktober 1953 förklarade kolle-

gium att Hansell entledigades med verkan fr. o. m. den 1 februari 1954. Sedan Hansell överklagat beslutet fick kollegium hos Kungl. Maj:t ange sina skäl för åtgärden.

I dom den 13 maj 1964 (Hansell hade väckt sin talan först den 30 november 1963) ogillade rådhusrätten, efter att ha hört dels Hansell under sanningsförsäkran, dels på kronans begäran en byrådirektör hos kollegium som vittne, enhälligt Hansells talan.

Hansell sökte ändring i Svea hovrätt.

I hovrätten tillade Hansell, att han av samtal med Bouvin i oktober 1953 före entledigandet icke fått den uppfattningen att Hansell ställdes inför ett direkt val mellan att sluta antingen hos Centrotrade eller hos kollegium och att Hansell, sedan kollegium entledigat honom, träffat en kriminalassistent, som deltagit i förundersökningen rörande Hansells ifrågasatta olovliga underrättelseverksamhet och som för Hansell förklarat, att både han och Hansell visste, att entledigandet berott på Hansells förbindelse med Centrotrade.

Kronan hävdade även i hovrätten att kommerskollegium efter polisförhöret den 18 juni 1953 icke längre ansett Hansell vara en säkerhetsrisk. Kronan framhöll därvid, att kollegium, som nämnda dag vägrat Hansell tjänstledighet för deltagande i den svenska vapenstilleståndskommissionen i Korea, redan den 23 i samma månad ändrat sitt beslut och beviljat ledigheten i fråga samt att därefter beslutet, varigenom Hansell uteslutits från koreakontingenten, även ändrats.

I hovrätten hördes såsom vittne generaldirektören Axel Gjöres, som under Hansells anställningstid var chef för kommerskollegium.

I dom den 6 november 1964 fastställde hovrätten rådhusrättens dom. Domslutet var enhälligt.

Hansell sökte revision och erhöll prövningstillstånd. Efter huvudförhandling meddelade Högsta domstolen den 1 mars 1966 följande dom i målet:

> Hansells yrkande att beslutet den 20 oktober 1953 måtte förklaras sakna rättsverkan mot honom är icke av beskaffenhet att kunna upptagas till prövning av domstol. Frågan huruvida beslutet var lagligen grundat kan emellertid komma under bedömande i samband med prövningen av Hansells talan om skadestånd. I 15 § statens allmänna avlöningsreglemente lämnades beträffande entledigande av icke-ordinarie tjänsteman föreskrifter om form för uppsägning och om uppsägningstider, men i reglementet stadgades icke någon begränsning av kronans rätt att efter uppsägning skilja sådan tjänsteman från hans tjänst. Emellertid måste vid den tid, varom i målet är fråga, anses hava gällt såsom allmän regel, att extra ordinarie tjänsteman icke kunde godtyckligt uppsägas utan att uppsägning av sådan befattningshavare måste vara med hänsyn till tjänsteförhållandena sakligt grundad. Såsom domstolarna funnit kunna misstankarna mot Hansell att han var en s. k. säkerhetsrisk — vilka misstankar redan i slutet av juni 1953 befunnits vara ogrundade — icke antagas hava haft betydelse för beslutet om hans entledigande. Av utredningen får i stället anses framgå att anledningen till Hansells entledigande från kollegiets sida var den omständigheten att Hansell trots anmaning icke ville lämna besked huruvida han vore beredd att sluta deltidsanställningen hos Centrotrade; härtill kom att man inom kollegiet ansåg att hans arbets-

prestationer icke vore tillfredsställande. Vad i målet förekommit giver icke stöd för att anse de skäl som sålunda föranlett avskedandet vara obehöriga.

På grund härav prövar Kungl. Maj:t — som finner Hansells yrkande att beslutet om hans entledigande måtte förklaras sakna rättsverkan mot honom icke kunna upptagas till prövning — rättvist fastställa hovrättens domslut såvitt Hansells skadeståndstalan därigenom ogillats.

Högsta domstolens dom var enhällig.

I april 1954 sammanträffade Hansell på egen begäran med en representant för säkerhetsavdelningen. Hansell beklagade sig då över den svåra situation han kommit i på grund av ingripandet mot honom i juni 1953 och undrade om ej avdelningen på något sätt kunde jämna marken för honom mot att han lämnade informationer av intresse för dem. Han framhöll att han hade goda kontakter med ambassader och utlänningar i övrigt.

Den 17 september 1954 avreste Hansell till Korea för sex månaders tjänstgöring vid den svenska övervakningskontingenten. På grund av sin tidigare tjänstgöring bl. a. i FN bedömdes han lämplig att tjänstgöra vid sekretariatet. Det framkom emellertid att han var olämplig för detta arbete, varför han erhöll tjänstgöring vid en inspektionsgrupp i Pusan. Hansell visade sig olämplig även för denna tjänstgöring och återkallades till högkvarteret, där han begärde avkortning av sitt kontrakt. Han återkom till Stockholm den 9 december 1954. Den 1 januari 1964 anställdes Hansell som aktuarie med arvode motsvarande löneklass 19 vid statistiska centralbyråns handelsbyrå. Den 1 januari 1965 erhöll han där en befattning i lönegrad Ag 23. Genom s. k. B-listeförhandlingar har denna befattning uppflyttats och är numera en byrådirektörstjänst placerad i lönegrad Ag 26.

Slutligen skall nämnas, att uppgifter ur säkerhetsavdelningens register rörande Hansell har utlämnats 1953 och 1965 till försvarsstaben och 1962 till överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap. Registret har efter 1953 tillförts vissa anteckningar om Hansell.

Fall 6, s. 30

RL innehåller härom följande:

> En städerska i en försvarsanläggning blir plötsligt med omedelbar verkan avskedad med motiveringen att städningen skulle omorganiseras. Senare anställda kamrater fick emellertid stanna kvar, och vissa antydningar klargjorde så småningom att orsaken till avskedet var att finna i det faktum att svärfar och tre svågrar var kommunister.

Rörande behandlingen hos säkerhetsavdelningen av detta fall är följande att meddela.

Det gäller en kvinna A, född 1933, beträffande vilken personalkontroll verkställdes för anställning som städerska hos sjökrigsskolan. Enligt beslut år 1965 utlämnades från centralregistret vissa uppgifter till försvarsstaben. Dessa uppgifter innehöll i huvudsak: Om A personligen var intet känt. A:s make var partimedlem och aktiv kommunist sedan 50-talet. Från 1962 förelåg uppgift att såväl A:s make som dennes tre bröder var aktiva kommunister.

Fall 1, sid. 40

RL innehåller i denna del:

»Den händelse jag här skall återge inträffande omkring 1956. Jag hade för avsikt att söka in vid polisen och tog därför kontakt med landsfiskal ——. Efter det jag visat honom mina betyg, sade landsfiskalen, att då kan Ni börja i morgon, men tillade att det kanske vore bäst att få landsfogdens tillstånd först. Mina ansökningshandlingar sändes därför till ——. När de återkom lämnades bara beskedet 'plats kan inte beredas Eder'. Till saken kan läggas att vid tiden för min ansökan var jag medlem i Sveriges Kommunistiska Parti.

Vid samma tidpunkt sökte jag medlemskap i —— Pistolskytteklubb. Där skulle ansökningarna granskas av stadsfiskal ——. Svaret blev att jag inte kunde erhålla medlemskap, men ingen motivering varför. Jag hade då fullgjort min värnplikt vid plutonchefsskolan vid ——, samt under ett flertal år deltagit i frivillig skytteverksamhet och torde ha varit väl kvalificerad för medlemskap. Jag hade också deltagit som instruktör i sprängtjänst för elever vid polisskolan i ——.

I slutet av år —— ansökte jag om emigration till Kanada. Det svar jag erhöll från Canadian Embassy översänder jag i original. Vid denna tidpunkt hade jag lämnat SKP. En tidigare ansökan gjord år —— hade beviljats, men jag hade av familjeskäl inte kunnat resa.»[1]

Vid ovanstående text i RL har återgivits ett odaterat och utan adressat försett brev, synbarligen på kanadensiska ambassadens i Stockholm brevpapper. Brevet lyder:

»Vid genomgången av Edert fall har det visat sig, att inresetillstånd icke kan beviljas Eder enligt gällande bestämmelser.

På grund härav kunna vi tyvärr icke vidtaga några ytterligare åtgärder i detta ärende.

Anledningen till avslag på visumansökan får icke uppgivas.

Högaktningsfullt

R. J. Watts

Attaché

I en artikel i Dagens Nyheter för den 29 juni 1966 anför Rydenfelt:

Det är ett faktum att den svenska säkerhetspolisen intimt samarbetar med en rad systerorganisationer i andra länder. En livlig byteshandel försiggår. Om t. ex. en svensk ansöker om emigrantvisum till Kanada vänder sig detta lands ambassad helt rutinmässigt till svenska »SÄPO» och frågar inte bara om personen är ostraffad utan också om han möjligen har olämpliga åsikter. Svenska »SÄPO» står villigt till tjänst med svaren. »SÄPO», som har till uppgift att bekämpa förräderi, utlämnar och förråder alltså svenska medborgare åt utländska ambassader.

[1] Uteslutningarna i texten föreligger redan i RL. Några nedskärningar i de citerade fallen i förhållande till RL har ej här företagits, vare sig i detta fall eller i de som redovisas i fortsättningen.

Rydenfelt gör ovannämnda uttalanden i anslutning till samma brev som nyss återgavs. Någon annan grund för de utomordentligt allvarliga påståendena angives ej. Såsom framgår av nämndens utlåtande får uppgifter ur säkerhetsavdelningens register utlämnas endast i enlighet med de av Kungl. Maj:t meddelade bestämmelserna. Rydenfelts ifrågavarande påståenden om säkerhetsavdelningen är alltså felaktiga.

Fall 4, s. 44

Härom står att läsa i RL:

»Enligt kungligt beslut kontrollerar säkerhetspolisen personer som söker jobb i vaktbolag (som nattvakter och ordningsvakter t. ex.) eller inom militära förband och försvarets leverantörer.

Militära anställningar kontrolleras — från ÖB till regementsstäderskan. Från utrikesdepartementet skickas listor på blivande maskinskriverskor till säkerhetspolisen för att man ska kunna sålla ut säkerhetsrisker.

För tre år sedan sökte Karl-Erik Jansson, som kommer från Bergvik i Hälsingland, jobb hos en auktoriserad nattvaktsfirma i Stockholm. Han fick jobbet, men medan ännu väntade på godkännande från polisen, placerades han på ett s. k. dispensjobb som ansågs riskfritt från säkerhetssynpunkt. Han kontrollerade polletterna på Djurgårdsfärjan.

Plötsligt fick Jansson avsked. Hans papper var inte i ordning förklarade polisen. Han skulle aldrig kunna få anställning som nattvakt.

Jansson frågade hos nattvaktsfirman varför han inte kunde få anställning. På kontoret visste man ingenting, men tyckte att 'det var bäst att inte bråka'. På polishuset i Stockholm kunde man heller inte upplysa om någonting. Jansson överklagade hos överståthållarämbetet. Han ville veta varför han inte kunde få behålla sin nya anställning.

Överståthållarämbetet fann ingen anledning att ändra beslutet angående Karl-Erik Jansson. Det gjorde inte heller regeringen. I september lämnade Kungl. Maj:t, dvs. vid det tillfället inrikesminister Rune Johansson, Jansons besvär utan bifall.

Men efter en ledarartikel av Rune Moberg i Se vann Karl-Erik Jansson åtminstone en halv seger.

Inrikesministern gav tillstånd att Jansson skulle få se handlingarna i målet. Poliskammaren i Stockholm ansåg att inget hinder fanns för att Jansson skulle få ta del av allt som skrivits om honom — allt utom ett dokument. Karl-Erik Jansson fick veta allting om sitt fall utom förklaringen till att han blivit svartlistad. Det står i en hemligstämplad handling med nummer 5: 2/2 C s. 1000.

— Jag kan tänka mig att det finns en anledning till att jag betraktas som säkerhetsrisk, säger Karl-Erik Jansson. Min far var nämligen med i kommunistpartiet för 30 år sedan. Jag följde med honom i demonstrationståget på första maj, när jag själv var tio år gammal.

— Det är också troligt att jag finns uppskriven hos säkerhetspolisen eftersom jag skrev på en fredsappell 1949. Men jag trodde

att sådana saker preskriberades efter en viss tid. Jag har aldrig varit politiskt organiserad. Jag hade de bästa vitsord från prästen i församlingen i Hälsingland. Han har känt mig sedan jag konfirmerades. Det är likadant med kommunalnämnden i Bergvik. De skrev också intyg.

Jansson arbetar nu som vaktmästare vid Sjömanskyrkan i Gävle. Han har flera gånger försök få hemligstämpeln hävd beträffande de handlingar som utpekar honom som säkerhetsrisk, men det har varit förgäves. Karl-Erik Janssons bror Sven Jansson som är bosatt i Stockholm tycker att säkerhetspolisen är inkonsekvent. — Ens synder drabbar tydligen också nästa led. Eftersom far var medlem av kommunistpartiet fram till 1936, borde vi ha samma belastning, min bror och jag. Men jag har haft fast anställning som militär utan att säkerhetspolisen gjort några invändnnigar.»

(Björn Kumm i AB 21 juni 1966)

Detta fall avser sulfitarbetaren Karl-Erik Jansson, född 1922.

Efter personalkontrollbegäran från poliskammaren i Stockholm i anledning av att Jansson sökt anställning som väktare utlämnades i juni 1963 vissa uppgifter om Jansson. Dessa innehöll att Jansson 1949, 1951, 1952 och 1956 iakttagits i — närmare angivna — sammanhang, som tydde på att han var aktiv kommunist och att Jansson i vart fall tidigare varit medlem i kommunistpartiet. — Janssons far omnämnes ej i de utlämnade uppgifterna.

Fall 6, s. 46 och fall 7, s. 47

RL innehåller i dessa hänseenden:

Fall 6:

»Jag är restaurangman. Har utgått från borgerlig miljö med stark konservativ inställning. Har alltid röstat borgerligt. Många års utlandsvistelse har förskaffat mig goda språkkunskaper.

En viss arkitekt, som dagligen intog sina måltider på den restaurang där jag var chef, var synnerligen språkkunnig och studerade ryska intensivt. Han föreslog mig att börja med detta språk, vilket jag också gjorde.

Så småningom föreslog han, att jag skulle göra en semesterresa i Sovjet och att jag för att erhålla vissa förmåner i samband med en sådan resa skulle bli medlem i sällskapet Sverige-Sovjetunionen. Då jag vid denna tidpunkt fick ärva ett skärgårdsställe, blev emellertid resan inte av.

Efter någon tid blev jag uppringd av en släkting anställd inom 'hemliga polisen'. Samtalet lät så här:

— Jag vill varna dig för dina kontakter med en viss ambassad.

— Vad menar du?

— Jo, jag vill göra dig uppmärksam på att 'vi' avlyssnar alla samtal med denna ambassad, och att det meddelats dit, att du blivit medlem i Sverige-Sovjetsällskapet. Du bör tänka på att svårigheter kan uppstå om du eventuellt skulle vilja söka en bättre anställning.

Jag hade ingen aning om att min vän arkitekten var kommunist och mig ovetande hade anmält, att jag önskade medlemskap i nämnda sällskap.»

Fall 7:

»Jag innehar sedan 1939 tjänst som skolvaktmästare i — —. Jag och min hustru sökte så i avsaknad av egna barn hos Länsstyrelsen och dess avdelning för dessa ärenden ett fosterbarn. Vi fick då besök av chefstjänstemannen (kvinnlig), som i 'skruvade' ordalag anförde skäl, varför vår hemställan om ett fosterbarn avslagits.

Då jag och min hustru fört en 'hederlig vandel', hade en tämligen god ekonomi och sprit ej missbrukades, misstänkte jag att det kunde vara mina politiska åsikter som låg oss i fatet. På fråga om detta gavs undvikande svar. Jag var d å ej medlem i Sveriges kommunistiska parti men hade under krigsåren varit prenumerant på Ture Nermans Trots Allt och även på SKP:s Västmanlands arbetarblad de tider då inte distributionsbeslag hindrade den att utkomma. Jag lämnade Socialdem. partiet redan 1935 p. g. a. meningsskiljaktigheter ang. noninterventionsfrågan vis-à-vis Spanien och deklarerade å möten i politiska och fackliga sammanhang en radikal linje. Vart därför i småstaden — — känd och utpekad som 'kommunist'.»

Beträffande dessa båda fall må här endast den upplysningen tillfogas, att de ej ens enligt vederbörandes egen skildring äger samband med personalkontroll.

Fall 8, s. 48

RL innehåller härom följande:

»Jag har i 13 år varit anställd vid polisväsendet. Umgick med kamrater med intresse för polsk film. Studieintresserad. Tog 1957 realexamen per korrespondens och fortsatte med fritidsstudier i kompletteringsgymnasium. TBV bildade en studiecirkel i ryska, i vilken jag deltog. Efter att ha tjänstgjort på utlänningsavdelningen petades jag 1959 ner i vakttjänst. Var under de sista åren vid polisen föremål för speciell bevakning såväl i som utom tjänsten. Blev förbigången vid befordran och slutade 1962. Kunde tack vare dispens börja universitetsstudier. Ville blivit åklagare men vägrades av inrikesdepartementet tillträde till distriktsåklagarkurs. Läste i stället humanistiska ämnen. Blev lärare i grundskolans högstadium.

Sökte våren 1966 tjänst som lärare för fortbildning av personalen vid de allmänna försäkringskassorna i — — län, en tjänst för vilken jag var väl meriterad. I mina ansökningshandlingar nämnde jag ingenting om kursen i ryska, som jag aldrig fullföljde. Vid en anställningsintervju inför direktören och två andra personer (av vilka jag har anledning misstänka en var från SÄPO) utspann sig följande samtal:

— Är ni kommunist?

— Nej, jag är socialdemokrat. Jag har t. o. m. delat ut socialdemokratiska valsedlar vid valen.

— Men ni har läst ryska.

— Ja, jag är språkintresserad och menade mig kunna ha nytta därav i tjänsten.

— Men det finns ju translatorer. Hur mycket ryska kan Ni?
— Praktiskt taget ingenting. Har glömt alla bokstäverna.
— Men om Ni är missnöjd med livet (underförstått: en kommunist är alltid missnöjd), tror Ni att det blir bättre, om Ni får den här tjänsten?
Några dagar senare var tjänsten på nytt utannonserad. Jag ringde och frågade om anledningen och fick svaret, att man ville ha mer bredd på de sökande. Naturligtvis fick jag inte tjänsten.»

Skildringen i RL av detta fall innehåller så pass många detaljer, att fallet kunde synas vara lätt att identifiera. Det har emellertid, trots förfrågningar i alla städer med utlänningsavdelning, ej gått att klargöra vilken person som här avses. Sekreteraren i nämnden för antagning av aspiranter å landsfiskalstjänst har vid efterforskning icke kunnat finna något fall vid ifrågavarande tid, när sökande från poliskåren avvisats på grund av tveksamhet om vederbörandes medborgerliga pålitlighet. Uppgiften att en polisens säkerhetsman skulle ha närvarit vid en anställningsintervju i en försäkringskassa är så orimlig att riktigheten härav kan uteslutas. Det återgivna samtalet liksom vissa andra uppgifter i notisen ger för övrigt ett ovanligt starkt intryck av att ej kunna överensstämma med vad som i verkligheten må ha inträffat. — Försäkringskassa har — såsom framgått av bilaga 1 till nämndens utlåtande — ej rätt att företaga personalkontroll.

Fall 10, s. 50

Om detta fall innehåller RL:

»I början av 1960-talet tjänstgjorde jag på Civilförsvarsstyrelsen vid Jakobsbergsgatan. En 17-årig grabb med färsk realexamen fick anställning som expeditionsvakt. Alldeles i närheten låg Stockholms Samgymnasium och meningen var, att han skulle bedriva fritidsstudier där på kvällsgymnasiet. Efter någon tid försvann han emellertid hastigt från sin tjänst. Han hade blivit avskedad eller möjligen omplacerad. Orsak: fadern kommunist.»

Det är ej känt vilken person som avses. Om en expeditionsvakt verkligen avskedades eller omplacerades på civilförsvarsstyrelsen i början av 1960-talet, måste detta ha berott på annan orsak än den som angives i RL. Det förekom nämligen vid ifrågavarande tid ej personalkontroll beträffande någon expeditionsvakt där.

Fall 14, s. 52

RL innehåller härom följande:

»Åren 1946—1954 var jag militärmusiker och befordrades därvid i normal ordning. Sistnämnda år slutade jag helt frivilligt. Jag tröttnade dock snart på 'free-lance'-livet som musiker, och har efter 1954 vid ett par tillfällen sökt mig tillbaka till militärmusiken. Dock med negativt resultat. Officiell motivering för avslaget: inget behov av 'fördettingar', inte heller av det instrument jag spelar (trombone). Jag undrar dock mycket, om inte det verkliga hindret för mitt återinträde varit av politisk art. Några år prenumererade jag på Clarté. Och medan jag var militärmusiker, hann jag också

göra två resor till Jugoslavien. Den första för att deltaga i en esperantokongress, den senare för att jag då blev förtjust i landet. Efter militärtiden har jag även besökt några andra östländer. Varför bara resa till Hamburg, Paris eller Mallorca?

Nu är det nog så att vågar man hysa det minsta tvivel på den s. k. fria världens avsikter, så får man genast kommuniststämpeln på sig. Likaså om man vågar framhålla att inte allting är negativt i Sovjet. Därför blev det så att musikfurir — — — var kommunist. Punkt och slut!»

Här avses en person E, född 1931, som 1954 var musikfurir. I september 1954 blev E föremål för personalkontroll i anledning av eventuell anställning i en försvarsindustri med säkerhetskänsligt arbete. E redovisades klar från säkerhetsavdelningen, dvs. några uppgifter om E har ej utlämnats.

Om E sökt återanställning som militärmusiker har personalkontroll i det sammanhanget ej förekommit. Ett beslut att ej antaga E måste därför ha grundats på andra förhållanden än uppgifter från säkerhetsavdelningens register.

Fall 15, s. 52

I RL kan härom läsas:

»När jag 1963 tjänstgjorde vid Medicinalstyrelsens sjukvårdsberedskapsnämnd (som har att planera den civila krigssjukvården) fann jag att kortet för en av de läkare, som nämnden hade att placera, var försett med tillägget (ungefär): 'Får enligt militärmyndigheterna ej placeras i specialtjänst.' Läkaren i fråga är känd som vänsterman. Tyvärr kan jag ej säkert erinra mig, om det var Svantesson, Takman eller Ludin.»

Bakgrunden till och sanningshalten i ifrågavarande uppgift i RL har ej kunnat utrönas. Såsom framgår av bilaga 1 är medicinalstyrelsens sjukvårdsberedskapsnämnd en personalkontrollberättigad myndighet. För personalen där gäller tystnadsplikt i det avseende som ovan omnämnes.

Fall 16, s. 53

RL innehåller härom följande:

»År 1952, när jag nyss avlagt fil. lic.-examen sökte jag ett tillfälligt jobb som intervjuare på Centrala värnpliktsbyrån. Uppgiften gällde korta intervjuer med värnpliktiga. Intervjuerna skulle komplettera testningar för uttagning till officersutbildning. De rörde ganska ytliga, personliga förhållanden. Jag fick avslag utan motivering. Efter en del kontakter, bl. a. med dåvarande försvarsministern, fick jag fram skälet till avslaget. Man hade i min dossier, som redan då fanns, inte hittat något ur politisk synvinkel ofördelaktigt (senare har jag dock en gång uppträtt på Forum Vänsters möten och besökt Warszawa). Däremot fanns det antecknat att jag var född i Tyskland. Visserligen hade jag då redan bott 15 år i Sverige. Men den militära säkerhetstjänsten framhöll att jag kunde ha släktingar i Östtyskland — vilket jag inte hade — och att dessa skulle kunna användas som gisslan om jag ej ville

spionera. Denna långsökta förklaring hindrade dock inte att jag vid denna tid var krigsplacerad i övre Norrland och sedermera placerades på en från säkerhetssynpunkt ännu mera 'riskabel' befattning.»

(Joachim Israel i DN 21 juni 1966)

Undertecknaren av ifrågavarande, från Dagens Nyheter citerade artikel är docenten Joachim Israel, född 1920. I början av 1953 var det fråga om att Israel skulle anlitas som exploratör vid testning av värnpliktiga genom centrala värnpliktsbyrån. Vid inlett personalkontrollförfarande redovisades Israel klar från säkerhetsavdelningen dvs. några uppgifter utlämnades ej.

Fall 21, s. 58

Om detta fall står att läsa i RL:

»Jag är född 1945, student och har fullgjort underofficersutbildning vid — —. Studerar nu matematik vid universitetet i — —. Våren 1966 sökte jag tjänst som frivillig värnpliktigt befäl vid — —. Vid ansökningstillfället fick jag besked av en kanslitjänsteman att 'med det betyget får ni komma när ni vill'. Besked skulle lämnas efter tre dagar. Men först två veckor därefter fick jag beskedet att 'ansökan tyvärr inte kunde bifallas på grund av så många sökande'. Jag började fatta misstankar, när det blev känt att tjugo furirer tänkte övergå till civil verksamhet. Min far är kommunist till åskådning, dock ej organiserad men uttalar ofta klander mot polis och militär. Jag blev utan anställning, kanske beroende på att jag anses stå under kommunistiskt inflytande.»

Fallet torde avse filosofie studeranden F, född 1945. Denne skrev sommaren 1967 till chefen för ett luftvärnsregemente och begärde befrielse från sin befattning som sergeant. F uppgav att han var omnämnd i RL och antydde att han skulle ha vägrats frivillig tjänstgöring vid regementet »på grund av sina politiska åsikter.»

F förekom ej i säkerhetsavdelningens register. Om personalkontrollförfrågan förekommit beträffande honom, har han redovisats klar.

Fall 22, s. 58

RL innehåller om detta fall:

»Eftersom jag tillhör dem som tror sig vara hemligt registrerade på grund av inopportuna åsikter (i mitt fall av ateistisk, anarkistisk och pacifistisk art), ber jag få begagna Er inbjudan i DN att kontakta Er.

Jag är lärare i grundskolans högstadium samt reservofficer. Efter kriget var jag i åtta år anställd i SAS som flygklarerare resp. stationschef. Trots att jag i fyra år tjänstgjort som rektorsassistent och även vikarierat som rektor, har jag vid flera tillfällen blivit förbigången vid tillsättning av rektorstjänster eller liknande befattningar, ofta av betydligt mindre meriterade medsökande.

Nå, jag klarar mig bra på min adjunktslön, och det var inte min mening att kverulera över utebliven befordran. Men även som reservofficer har jag ställts på undantag, sedan jag ett år prenumererat på kommunisttidningen Ny Dag — dock utan att vara med-

lem i partiet. Jag blev nämligen då meddelad, att jag inte längre var krigsplacerad. Det behöver inte föreligga något samband, men mitt vapenslag har så ont om reservofficerare, att jag har svårt att tänka mig att krigsbehovet skulle vara fyllt. Under mina sista repetitionsövningar blev jag också satt på undantag som expeditionsofficer och var föremål för diskret observans. Bl. a. undersöktes mitt rum. På en mässtillställning meddelade en kollega att hemliga ting inte fick diskuteras, eftersom en kommunist skulle finnas bland de närvarande.

Återstår att se, om jag duger till flygförare — sedan min SAS-tid är jag privatflygare — i Frivilliga flygkåren, som nyligen erbjudit mig kontrakt.»

Fallet gäller en läroverksadjunkt A, född 1915. A är reservofficer. I samband med personalkontroll har 1961 och 1966 utlämnats vissa uppgifter om honom till försvarsstaben. Uppgifternas innebörd var att A var kommunistsympatisör och hade närmare angivna kontakter med aktiva kommunister. (Bland de utlämnade uppgifterna förekommer ej det av A i notisen omnämnda förhållandet att han skulle varit prenumerant på tidningen Ny Dag. — Såsom framgår av bilaga 1 till utlåtandet har icke några skolmyndigheter rätt att få uppgifter ur säkerhetsavdelningens register.

Fall 23, s. 59

RL innehåller härom följande:

»Jag har varit officer. Trots detta var jag motståndare till en svensk kärnvapenbeväpning, och gav uttryck åt mina meningar såväl i diskussioner på officersmässen som i tidningsartiklar.

Dessa mina åsikter ledde till att jag blev isolerad och utfrusen och utsatt för de simplaste och tarvligaste trakasserier, även i småsaker i vardagstillvaron.

Mitt förhållande till mina överordnade blev omöjligt och ohållbart. Reagerade jag mot trakasserierna med flathet, blev jag betraktad som ett fegt kräk. Men reagerade jag med morskhet mot smygförföljelsen, var inte heller det bra. En tomhetens ring slöt sig omkring mig.

Jag var tidigare krigsplacerad som bataljonschef. Denna placering upphävdes och ersattes med uppgiftslöshet. Jag har nu slutat som officer.»

Detta fall avser f. d. kaptenen J, född 1915. Några uppgiter om J har inte utlämnats från centralregistret — notisen om fallet innehåller för övrigt inget påstående härom eller om att den ändrade krigsplaceringen skulle ha en säkerhetsbedömning som bakgrund.

Fall 24, s. 59

RL innehåller härom följande:

»Jag är pensionerad officer. Blev major redan i slutet av 40-talet. Tjänstgjorde som frivillig officer i Korea i början av 50-talet. Vid den tiden blev jag medlem i AMSA, en förening som arbetar emot en svensk kärnvapenbeväpning. När detta blev känt, fick det för

mig som officer högst kännbara konsekvenser. För Koreatiden fick jag betyget 'olämplig i utlandstjänst', och även samtliga mina tidigare betyg sänktes. T. o. m. idrottsbetyget! Då jag vände mig till Arméchefen och begärde rättelse, tvingades man åter höja dem. Någon befordran till överstelöjtnant kunde givetvis nu inte komma ifråga. Politiskt är jag högerman. Svenska Dagbladet har tidigare varit mitt liv- och husorgan. Numera är det Dagens Nyheter.

I maj 1963 gjorde jag en turistresa till Berlin, inklusive Östberlin. Jag fick en del östmark över, som jag tänkte växla på båten. Men ingen växling skedde där. När jag kom hem, besökte jag i stället östtyska turistbyrån i Stockholm för att få växlat mina mark i svenska kronor. Vilket även ordnades. I september, fyra månader senare, blev jag kallad till förhör angående mina förehavanden i Östberlin och mina relationer med nämnda turistbyrå på försvarsstabens inrikesavdelning, dvs. hos vår militära SÄPO. Eftersom mina misstänkta förehavanden var helt oskyldiga och naturliga, rann det hela ut i sanden. Bakgrunden till förhören var givetvis mitt AMSA-medlemskap, vilket gjorde mig utomordentligt misstänkt i SÄPO:s ögon. Att jag även som pensionerad officer stod under speciell bevakning var tydligt.

I detta fall avses en f. d. major J, född 1905. Från säkerhetsavdelningens register har vid personalkontrollförfrågningar ej utlämnats några uppgifter om J.

Fall 25, s. 60

RL om detta fall:

»Plötsligt stod han utan jobb och till synes utan möjligheter. Han blev deprimerad och fick dåliga nerver. Kort därefter miste han sin fru. Hon stod inte ut med honom som han var just då. Hela hans tillvaro rasade samman. Och anledningen till allt detta var att han av nyfikenhet under ett år varit kommunistansluten. Han var vaktman till professionen och som kommunist eller med bekanta som är det får man inte vara vaktman. Det bestämmer polisen, som för register över 'potentiella landsförrädare'. Det gäller en snart 60-årig malmöbo. Han var eftertraktad som vaktman och hade specialutbildats på kurser. Företaget uppskattade honom också av den anledningen att han skapade PR kring bolaget, då han som 50-årig utförde prestationer, som uppmärksammades i pressen i hela landet.

Polisen hade också all anledning att vara tacksam för hans insats. Flera gånger tog han tjuvar på sina nattvandringar.

En dag fick han ett förmånligt erbjudande från ett annat företag och bytte bransch. Vaktbolaget saknade emellertid hans tjänster och efter något år återanställdes han på ännu bättre villkor.

Nu hade emellertid det inträffat att mannen, som är vaken och intresserad av det mesta, av nyfikenhet sökt sig till kommunisterna.

— Jag ville helt enkelt se vad det var för folk och undersöka vad de sysslade med, säger han själv. Jag har egentligen aldrig varit kommunist och jag har aldrig röstat något annat än socialdemokra-

tiskt. För att få anställning som vaktman måste handlingarna synas av polisen och så skedde även nu. Allt föreföll vara i sin ordning och han började på nytt sitt arbete hos vaktbolaget. Som förut förekom inga som helst klagomål under två månader.

Men plötsligt en dag slog bomben ned. — Min chef kom in och sade: Du kan inte gå ut på ditt pass. Du är avskedad. Beskedet kom som en chock och föga hjälpte chefens tröstande ord om 'att du förstår att det inte är jag, som har ordnat detta. Det är polisen'. Efter några dagar hade han samlat sig så pass att han kunde gå ned till polisen och höra sig för om varför man bestämt att han inte fick arbeta som vaktman. Men något besked fick han inte. Överallt svarade poliserna bestämt att de inte handlagt hans fall. De sökte i sina pärmar, men ingenstans fanns någon förklaring. Ingen kände över huvud taget till honom. I den situationen gav han upp. Han var för nedstämd för att starta på nytt och slutligen var hans depression så djup att han fick söka vård. Hans fru kämpade emellertid vidare och terroriserade polisen med sina frågor och slutligen kom hon fram till den malmökommissarie som tvingades medge: Er man har varit kommunistansluten och får inte fungera som väktare.

Detta besked gjorde i och för sig inte situationen ljusare för den som utsatts och snart stod inte hans hustru ut med hans konstanta svårmod och tog ut skilsmässa. Allt rasade samman för den stackars mannen.

Nu efter år av pinande ovisshet och osäkerhet har han fått ett arbete. Inte så trevligt visserligen och med en lön som är en tredjedel lägre än ersättningen som vaktman, men det är dock ett jobb, där ingen frågar efter hans politiska inställning och heller inte ger sig till att forska i hans tidigare engagemang. — — — Rikspolisstyrelsens chef, Carl Persson, har inga kommentarer att göra. Han hänvisar till JO:s svar till doktor Rydenfelt i februari. I detta säger JO i stort sett att rikspolisen gör rätt när de inte lämnar ut några uppgifter om registrering av kommunister med flera.

För att arbeta som vaktman, stadsbud, droskchaufför (på vissa orter), körskoleföreståndare, hotell- och restaurangägare, pantlånare och spritutskänkare måste man godkännas av polisen.»

(Arbetet, 7 maj 1966)

Detta fall rör en man V, född 1908, som är packare i Malmö. Från åren 1960—1965 föreligger om V uppgifter, bl. a. att han är medlem i kommunistpartiet, att han prenumererat på Ny Dag, att han besökt kommunistiska partiexpeditioner, att han hade för avsikt att rösta på kommunisterna, att han önskade få dessas röstsedlar samt att han haft politiska kontakter med i vart fall en kommunistisk partiarbetare. År 1963 utlämnades uppgifter om V från säkerhetsavdelningens register. — Såsom beröres i den från »Arbetet» hämtade notisen kräves enligt gällande författningar tillstånd av polismyndighet eller annan myndighet för skilda former av offentlig verksamhet. Av de angivna exemplen har säkerhetstjänsten endast att taga befattning med godkännande av vaktman.

KUNGL. BIBLIOTEKET STOCKHOLM

Statens offentliga utredningar 1968

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Handläggningen av säkerhetsfrågor. [4]

Försvarsdepartementet

Ekonomisystem för försvaret. [1]
Ekonomisystem för försvaret. Bihang. [2]

Finansdepartementet

Kreditmarknadens struktur och funktionssätt. [3]

KUNGL
2 3 FEB 1968
STC

Anm. Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.

K L Beckmans Tryckerier AB 1968